

**BEHÇET NECATİGİL’İN RADYO
OYUNLARINDA HALK KÜLTÜRÜ
UNSURLARININ KULLANIMI**

Seher GÜNDÜZ

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ
Erzurum - 2022
Her hakkı saklıdır**

T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**BEHÇET NECATİGİL’İN RADYO OYUNLARINDA HALK
KÜLTÜRÜ UNSURLARININ KULLANIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seher GÜNDÜZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

ERZURUM-2022

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

07/07/2022

Seher GÜNDÜZ

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
ÖN SÖZ	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BEHÇET NECATİGİL'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE SANATI	7
2.1. ESERLERİ	10
1.2.1. Radyo Oyunları	11
1.2.1.1. Altın Beşik	11
1.2.1.2. Artırma Salonunda	11
1.2.1.3. Bir Genç Kızın Çektikleri	12
1.2.1.4. Cinayeteki Sırlar	12
1.2.1.5. Emekli	12
1.2.1.6. Ertuğrul Faciası	13
1.2.1.7. Evliyâ Çelebi	13
1.2.1.8. Gaz	13
1.2.1.9. Gece Aşevi	14
1.2.1.10. Hâtem Tâî	14
1.2.1.11. Hayal Hanım	14
1.2.1.12. Haydut Montari	14
1.2.1.13. İki Çapraz Çizgi	15
1.2.1.14. Kadın ve Kedi	15
1.2.1.15. Kediciler	15
1.2.1.16. Kerem ile Aslı	15
1.2.1.17. Kutularda Sinek	16
1.2.1.18. Melikşah ile Güllühan	16
1.2.1.19. Musullu Süleyman	16
1.2.1.20. Müşâhedat	17
1.2.1.21. Naîmâ	17
1.2.1.22. Pencere	17

1.2.1.23. Recep Ağa'nın Kızı	17
1.2.1.24. Son Tren.....	18
1.2.1.25. Süslü Karakol Durağı.....	18
1.2.1.26. Şâpur Çelebi.....	18
1.2.1.27. Tayyarzâde.....	19
1.2.1.28. Temmuz	19
1.2.1.29. Uzunköprü	19
1.2.1.30. Uzun Yol Kaptanı	20
1.2.1.31. Üç Turunçlar	20
1.2.1.32. Vatan Yahut Silistre.....	20
1.2.1.33. Yıldızlara Bakmak	20
1.2.1.34. Yol	21
1.2.1.35. Zehra	21

İKİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. ANONİM HALK EDEBİYATI.....	22
2.1.1. Türküler.....	22
2.1.2. Tekerlemeler	23
2.1.3. Ağıtlar	24
2.1.4. Efsaneler.....	26
2.1.5. Halk Hikâyeleri	26
2.1.6. Masallar.....	27
2.1.7. Halk Şiiri	28
2.2. DİNİ TASAVVUFÎ HALK EDEBİYATI.....	29
2.2.1. İlahiler	29
2.3. GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU	30
2.4. SÖZ VARLIĞI.....	31
2.4.1. Deyimler.....	31
2.4.2. Atasözleri	37
2.4.3. Kalıp Sözler.....	39
2.4.4. Dualar ve Beddualar.....	39
2.4.5. Küfür, Argo, Hakaret	44
2.4.6. Hitap ve Seslenmeler.....	48

2.4.7. Vedalaşma	53
2.4.8. Karşılama	55
2.4.9. Yemin İfadeleri	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ.....	61
3.1.1. Doğum.....	61
3.1.1.1. Doğum Öncesi	62
3.1.1.2. Doğum Sırası	63
3.1.1.3. Doğum Sonrası	64
3.1.2. Evlenme.....	65
3.1.2.1. Evlenme Öncesi	65
3.1.2.2. Evlenme Anı	67
3.1.2.3. Evlenme Sonrası	70
3.1.3. Ölüm.....	71
3.1.3.1. Ölüm Sırası	71
3.1.3.2. Ölüm Sonrası	72
3.2. HALK ADET VE GELENEKLERİ	74
3.2.1. Misafir Ağırlama	74
3.2.2. Nasihat Verme.....	76
3.2.3. Vasiyet.....	78
3.2.4. El Öpme	79
3.2.5. Ziyafet Verme	80
3.2.6. Yas Tutma	80
3.2.7. Hediye Verme	81
3.2.8. Hamama Gitme	83
3.2.9. Hayır Yapma	84
3.3. BAZI MERASİMLER	84
3.3.1. Bayram	84
3.4. GİYİM, KUŞAM, SÜSLENME	85
3.4.1. Erkek Giyim, Kuşam.....	86
3.4.2. Bayan Giyim, Kuşam	87
3.4.3. Çocuk Giyim, Kuşam.....	89

3.4.4. Süslenme	89
3.5. HALK EĞLENCE VE OYUNLARI	91
3.5.1. Büyüklere zg Oyun ve EĞlenceler	91
3.5.1.1. Kumar ve Ŗans Oyunları	91
3.5.1.2. Diğer EĞlenceler	91
3.5.2. Halk Dansları	92
3.5.3. Spor	92
3.5.4. Müzik Aletleri	93
3.5.5. Çocuklara zg Oyun ve EĞlenceler	95
3.6. HALK ZANAATLERİ VE GÜNDELİK EŞYALAR	95
3.6.1. Meslekler	95
3.6.2. Gündelik EŞyalar	99
3.7. HALK MİMARİSİ	105
3.7.1. Konutlar ve Hayata Yardımcı Yapılar	105
3.7.2. Konutlarda ve Hayata Yardımcı Yapılarda Bölümler	108
3.7.3. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda DöŐeme	110
3.7.4. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma	110
3.7.5. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Isınma	111
3.8. HALK MUTFAĞI	112
3.8.1. Yiyecek Türleri	112
3.8.2. İçecek Türleri	116
3.8.3. Alkollü İçecekler ve Tütün Mamülleri	118
3.9. HALK BİLGİSİ	121
3.9.1. Halk Hekimliği	121
3.9.2. Halk Ekonomisi	121
3.9.3. Halk Takvimi	124
3.9.4. Halk Meteorolojisi	125
3.9.5. Halk Zoolojisi	126
3.9.6. Halk Botaniği	130
3.10. İNANMALAR VE İBADET İLE İLGİLİ UNSURLAR	132
3.10.1. Batıl İnançlar	132
3.10.1.1. By/Sihir/Tılsım	132
3.10.1.2. Fal	134

3.10.1.3. Nazar	134
3.10.2. Dini Kişilikler.....	135
3.10.3. İbadet ve Dini Ritüeller	136
3.10.4. Kutsal Kitaplar	137
3.10.5. Kutsal Mekânlar	137
3.10.6. Ayetler.....	138
3.10.7. Rüya İle ilgili İnanmalar	139
3.10.8. Sayılarla İlgili İnanmalar.....	142
3.10.9. Diğer Dinler İle İlgili İnanmalar	144
3.11. GÜNDELİK YAŞAM.....	145
3.11.1. Gündelik Yaşamdan Kesitler	145
3.11.1.1. Ev İşleri.....	145
3.11.1.2. El İşleri.....	146
3.12. ULAŞIM-HABERLEŞME.....	146
3.12.1. Ulaşım Araçları	146
3.12.2. Haberleşme.....	150
3.13. ADLAR.....	153
3.13.1. İnsan Adları.....	153
3.13.1.1. Lakaplar	153
3.13.2. Yer, Su, Dağ, Köy, Cadde, Mahalle Adları	154
3.14. DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA İLE İLGİLİ UNSURLAR	156
3.14.1. Dernekler, Vakıflar	156
3.14.2. Komşuluk	156
3.15. YERLEŞİM TÜRLERİ.....	156
3.15.1. Sürekli Yerleşim Yerleri (Köy, Kasaba, Şehir).....	156
3.15.2. Geçici Yerleşim (Yaylak, Kışlak)	160
SONUÇ	161
KAYNAKÇA.....	163

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BEHÇET NECATİGİL’İN RADYO OYUNLARINDA HALK KÜLTÜRÜ
UNSURLARININ KULLANIMI

Seher GÜNDÜZ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

2022, (180) sayfa

Jüri: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Danışman)

Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK (Üye)

Toplumun dünden bugüne taşıdığı gerek yazılı ve gerekse sözlü verimlerin bütünü, kültür kavramı içerisinde yer almaktadır ki ilgili toplumu diğer toplumlardan bariz şekilde ayıran en önemli vasıf da ilgili kavramda karşılığını bulmaktadır. Kültüre ait olanın tespit edilmesi, tespiti gerçekleştirilen öğelerin kayıt altına alınması, geleneğin geleceğe naklinde büyük kıymet taşımaktadır ki kültür merkezli çalışmaları önemli kılan en önemli nitelik de bahsi geçen yaklaşımdan doğmaktadır.

Bu doğrultuda şair kimliğinin yanı sıra radyo oyunları da kaleme alan Behçet Necatigil, hemen hemen bütün eserlerinde Anadolu kültürüne ilişkin muhtelif kullanımlara sıklıkla yer vermek suretiyle, aydın kimliğine layık bir tutum sergilemeyi başarmıştır. Eserlerinde yeme-içme kültüründen, geçiş dönemlerine, masal, efsane, halk hikâyesi gibi anlatı türlerinden deyim, atasözü, tekerleme, türkü nev’inden kullanımlara sıklıkla yer verdiği gözlemlenen Necatigil’in radyo oyunlarında yer alan bahsi geçen kullanımların tespit edilmesi ve değerlendirmesi amacı ekseninde şekillenen çalışmamızda, yazarın hayatına, sanatına ve eserlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Behçet Necatigil, Halk Kültürü, Halk Edebiyatı, Radyo Oyunu.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
THE USE OF FOLK CULTURE ELEMENTS IN BEHÇET NECATİGİL'S RADIO GAMES

Seher GÜNDÜZ

Advisor: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

2022, (180) page

Jury: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Advisor)

Assoc. Prof. Dr. Recai KIZILTUNÇ (Member)

Assist. Prof. Dr. Caner SOLAK (Member)

The whole of the written and verbal performances that the society has carried from past to present is included in the concept of culture, and the most important feature that clearly distinguishes the relevant society from other societies finds its counterpart in the related concept. The identification of what belongs to the culture, the recording of the identified items are of great importance in the transmission of the tradition to the future, and the most important feature that makes culture-centered studies important arises from the aforementioned approach.

In this direction, Behçet Necatigil, who wrote radio plays as well as his poet identity, succeeded in displaying an attitude worthy of his intellectual identity by frequently including various uses related to Anatolian culture in almost all of his works. Necatigil, who is observed to frequently include the usages of idioms, proverbs, nursery rhymes, folk songs from eating and drinking culture, transition periods, tales, legends, folk tales, in his works, is shaped around the aim of determining and evaluating the aforementioned uses in his radio plays. In our study, the life, art and works of the author are also included.

Keywords: Behçet Necatigil, Folk Culture, Folk Literature, Radio Play.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Altın Beşik
AS	: Artırma Salonunda
BGKÇ	: Bir Genç Kızın Çektikleri
CS	: Cinayetlerdeki Sırlar
E	: Emekli
EÇ	: Evliyâ Çelebi
EF	: Ertuğrul Faciası
G	: Gaz
GA	: Gece Aşevi
HH	: Hayal Hanım
HM	: Haydut Montari
HT	: Hâtem Tâî
İÇÇ	: İki Çapraz Çizgi
KK	: Kadın ve Kedi
K	: Kediciler
KA	: Kerem ile Aslı
KS	: Kutularda Sinek
MG	: Melikşah ile Güllühan
M	: Müşâhedat
MS	: Musullu Süleyman
N	: Naîmâ
P	: Pencere
RAK	: Recep Ağa'nın Kızı
ST	: Son Tren
SKS	: Süslü Karakol Durağı
Ş	: Şâpur Çelebi
TZ	: Tayyarzâde
T	: Temmuz
UK	: Uzunköprü
UYK	: Uzun Yol Kaptanı
ÜT	: Üç Turunçlar
VYS	: Vatan Yahut Silistre

Y : Yol
YB : Yıldızlara Bakmak
Z : Zehra

ÖN SÖZ

Kültürün statik olmaktan uzak dinamik yapısı, onu geleceğe taşıyan en önemli vasfıdır. Kültürün bu özelliği onun canlılığını devam ettiriyor olduğu anlamına da gelir. Bu durum, kültürün kendini geleceğe taşıma kapasitesi ile doğrudan bağlantılı olduğu gibi onu, bu kapasiteyi gerçekleştirmek adına farklı vasıtaları kullanmaya da sevk etmektedir ki kültür taşıyıcı araçlardan biri de edebi verimlerdir.

Doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerinden tutun da yeme içme adabı, mutfak araç ve gereçleri, giyim-kuşam tercihleri, alkış, kargış nev'inden kullanımlara varıncaya kadar oldukça geniş bir yelpazeyi bünyesinde taşıyabilen edebi verimlere salt bir okuma nesnesi olarak değil ilgili toplumun kültürel kodlarının barındığı laboratuvarlar nazarı ile yaklaşmak kültürel şuurlar açısından da büyük kıymet taşımaktadır.

Radio oyunlarında Anadolu kültürüne ait pek çok kültürel unsura yer veren, şiirleri ile ön plana çıkan yazarın bu özelliğinin yanı sıra radyo oyunlarına kültürel muhteva açısından yaklaşmayı uygun bulduk. Eserlerinde halk kültür ve edebiyatına ait oldukça zengin içerik bulunan yazarın bu unsurlara ne surette ve ne amaçla yer vermiş olduğu hususunu da çalışmamız bünyesine katmayı denedik.

Çalışmamızın birinci bölümünde Behçet Necatigil'in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, "Altın Beşik", "Artırma Salonunda", "Bir Genç Kızın Çektikleri", "Cinayetlerdeki Sırlar", "Emekli", "Evliyâ Çelebi", "Ertuğrul Faciası", "Gaz", "Gece Aşevi", "Hayal Hanım", "Haydut Montari", "Hâtem Tâî", "İki Çapraz Çizgi", "Kediciler", "Kerem ile Aslı", "Kadın ve Kedi", "Kutularda Sinek", "Müşâhedat", "Melikşah ile Güllühan", "Musullu Süleyman", "Naîmâ", "Pencere", "Recep Ağa'nın Kızı", "Süslü Karakol Durağı", "Son Tren", "Şâpur Çelebi", "Tayyarzâde", "Temmuz", "Uzunköprü", "Uzun Yol Kaptanı", "Üç Turunçlar", "Vatan Yahut Silistre", "Yol", "Yıldızlara Bakmak", "Zehra" adlı radyo oyunlarında yer alan halk edebiyatı, üçüncü bölümde, ilgili eserlerdeki halk kültürü unsurları, Sedat Veyis'in "Köy-Kent Monografisi" çalışması etrafında ele alınmıştır. Çalışmamız sonuç ve kaynakça ile tamamlanmıştır.

Çalışmamda, öncelikle konu seçiminde bana yol gösteren, her daim, her konuda bana yardımcı olan, çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Kaynaklarını her zaman benimle paylaşan, hayat tecrübesini, bilgisini her daim bana sunan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK'a teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak beni her daim destekleyen aileme, arkadaşlarıma, hayatımın her

anında yanımda olan, bana inanan, sevgilerini hep içimde hissettiğim kıymetlilerim Şeyda DAĞKOÇAK ve Muhammet YILDIRIM' a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Seher GÜNDÜZ

Erzurum-2022

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışmanın konusu, “Altın Beşik”, “Artırma Salonunda”, “Bir Genç Kızın Çektikleri”, “Cinayetlerdeki Sırlar”, “Emekli”, “Evliyâ Çelebi”, “Ertuğrul Faciası”, “Gaz”, “Gece Aşevi”, “Hayal Hanım”, “Haydut Montarı”, “Hâtem Tâî”, “İki Çapraz Çizgi”, “Kediciler”, “Kerem ile Aslı”, “Kadın ve Kedi”, “Kutularda Sinek”, “Müşâhedat”, “Melikşah ile Güllühan”, “Musullu Süleyman”, “Naîmâ”, “Pencere”, “Recep Ağa’nın Kızı”, “Süslü Karakol Durağı”, “Son Tren”, “Şâpur Çelebi”, “Temmuz”, “Tayyarzâde”, “Uzunköprü”, “Uzun Yol Kaptanı”, “Üç Turunçlar”, “Vatan Yahut Silistre”, “Yol”, “Yıldızlara Bakmak”, “Zehra” adlı radyo oyunlarında yer alan halk edebiyatı, halk kültürü unsurlarının tespit edilmesidir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Cumhuriyet döneminin önde gelen yazarlarından biri olan Behçet Necatigil’in radyo oyunlarında kültürel unsurlara ne surette ve ne şekilde yer verdiğinin tespiti amacı eşliğinde kültürümüze ait olan kullanımların kayıt altına alınması ve değerlendirilmesi temel amacı ekseninde hazırlanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmamız, Behçet Necatigil’in hayatı, sanatı ve eserlerine dair genel malumat içermeye yanında Necatigil’in “Altın Beşik”, “Artırma Salonunda”, “Bir Genç Kızın Çektikleri”, “Cinayetlerdeki Sırlar”, “Emekli”, “Evliyâ Çelebi”, “Ertuğrul Faciası”, “Gaz”, “Gece Aşevi”, “Hayal Hanım”, “Haydut Montarı”, “Hâtem Tâî”, “İki Çapraz Çizgi”, “Kediciler”, “Kerem ile Aslı”, “Kadın ve Kedi”, “Kutularda Sinek”, “Müşâhedat”, “Melikşah ile Güllühan”, “Musullu Süleyman”, “Naîmâ”, “Pencere”, “Recep Ağa’nın Kızı”, “Süslü Karakol Sokağı”, “Son Tren”, “Şâpur Çelebi”, “Temmuz”, “Tayyarzâde”, “Uzun Köprü”, “Uzun Yol Kaptanı”, “Üç Turunçlar”, “Vatan Yahut Silistre”, “Yol”, “Yıldızlara Bakmak”, “Zehra” adlı verimlerde halk kültürüne ait unsurların tespiti ile sınırlıdır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Behçet Necatigil’in eserleri ile alakalı literatür taramasını takiben, yazarın radyo oyunlarında Sedat Veyis Örnek’in “Köy-Kent Monografi” çalışma planı esas alınarak fişlenmiştir. Elde edilen veriler, bahsi geçen plan etrafında tasnif edilerek, eserlerdeki

görüntüleri eşliğinde dikkate sunulmuştur ki çalışmamızda kullanmış olduğumuz plan ana hatları ile aşağıdaki şekildedir:

“I. Köy, kasaba ve kent yaşamı (monografiler)

II. Yerleşim-yerleşim türleri

1. Sürekli yerleşim (köy, kasaba, kent)

2. Geçici yerleşim (yaylak, kışlak)

III. Barınak-konut (Halk mimarisi)

1. Tipleri

2. Yapım teknikleri ve kullanılan araç-gereç

3. Ev eşyası; türleri, yapımı, kullanışı

IV. Aydınlanma, ısınma

1. Işık elde etme; ışık araç ve gereçleri

2. Isı elde etme; ısı araç ve gereçleri

V. Taşıtlar taşıma teknikleri

1. Kara taşımacılığı

2. Hava taşımacılığı

VI. Ekonomi Türleri

A. Hayvancılık

1. Bakımı, beslenmesi, korunması

2. Çobanlık

3. Hayvansal ürünlerin elde edilişleri

4. Hayvancılıkla ilgili araç-gereçler

B. Tarım-rençberlik

1. Ekme, biçme, ürün alma

2. Tarım araç-gereçleri

C. Avcılık

1. Av türleri (kara, deniz avları)

2. Av araçları ve teknikleri

D. Arıcılık

VII. Halk ekonomisi

1. Üretim

2. Tüketim

XVI

3. Pazarlama

VIII. Beslenme-mutfak-kiler

A. Besin Türleri

1. Hayvansal besinler

2. Bitkisel besinler

B. Besin elde etme, hazırlama, koruma

C. Mutfak düzeni, araçları

D. Kiler, depo, mahzen

E. Yemek çeşitleri

F. Sofra Düzeni

IX. Ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zaman ve mesafe kavramları

X. Halk sanatları ve zanaatları

1. İşleme, örme, dokuma, basma işleri

2. Ağaç, taş, maden, toprak, cam, deri işleri

3. Halk resmi

XI. Giyim-kuşam-süs

A. Giyim-kuşam

1. Erkek giyimi

2. Kadın giyimi

3. Çocuk giyimi

4. Günlük giyim

5. Törenselle giyim

6. Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyim-kuşam

B. Süslenme

XII. Halk bilgisi

A. Halk hekimliğı-halk baytarlığı

B. Halk botaniğı-zoolojisi

C. Halk meteorolojisi-halk takvimi

D. Halk hukuku

XIII. Halk İnançları; törenler, adetler, gelenekler, görenekler

XIV. Geçiş dönemleri

1. Doğum

XVII

2. Çocuk

3. Evlenme

4. Ölüm

XV. Bayramlar-karşılamlar-uğurlamlar

1. Dinsel nitelikli bayramlar

2. Yerel nitelikli bayramlar

3. Karşılama ve uğurlamlar

XVI. Kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler)-kalıp sözler ve sesler

1. Günlük yaşamla ilgili olanlar

2. Törenselle yaşamla ilgili olanlar

3. İslık çalma, çağırma, ses çıkarma

XVII. Dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma

1. Esnaf dernekleri
2. Dinsel kuruluşlar (tarikatlara)
3. Cins ve yaşa dayalı örgütler
4. Komşuluk

XVIII. Dinsel-büyüsel içerikli inançlar, işlemler

1. Ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar
2. Fal, rüya yorumu, gelecekte haber verme
3. Büyücülük; türleri ve teknikleri

XIX. Halk edebiyatı

1. Destanlar
2. Efsaneler
3. Masallar
4. Halk hikâyeleri
5. Halk şiiri
6. Halk türküleri
7. Fıkralar
8. Atasözleri-Deyimler
9. Tekerlemeler
10. Bilmeceleer

XVIII

11. Alkışlar, kargışlar
12. Ağıtlar
13. İlâhiler
14. Maniler

XX. Halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro)

XXI. Halk oyunları (dansları)

XXII. Halk müziği ve müzik araçları

XXIII. Çocuk oyunları ve oyuncaklar

1. Temsili nitelikteki oyunlar

2. Beceriye ve yeteneği amaçlayan oyunlar

3. Oyuncak türleri ve nitelikleri

XXIV. Halk eğlenceleri; sporlar

XXV. Adlar

A. İnsan adları

1. Asıl adlar

2. Soyadları

3. Lakaplar-takma adlar

B. Yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları”¹

¹ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 24-27.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEHÇET NECATİGİL'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI VE SANATI

“Behçet Necatigil, 14 Nisan 1916 günü İstanbul’da Fatih semtinde dünyaya gelir.”²
“Babası Kastamonulu Hacı Mehmet Necatî dersiâmlık ve vaizlik görevlerinde bulunur. Daha sonra İstanbul’da camilerde başımamlıklarda bulunur. Babası, hocası İbrahim Efendi’nin kızı Fatma Bedriye Hanım’la evlenir.”³

Bedriye Hanım, “mide humması” olarak tanımlanan hastalığının nekahat dönemindeyken çıkan büyük Fatih yangınından son anda kurtarılır. Geçirdiği hastalık nedeniyle çok zayıf düşen bünyesi, bu yangının şokunu atlatamaz ve Necatigil iki yaşında iken annesini kaybeder. Necatigil bir süre Karagümrük’te oturan anneannesi ile birlikte yaşar. Bir yıl sonra babası Mehmet Necati Efendi, Beşiktaş’ta bir saray memurunun kızı olan Saime Hanım’la evlenince, Necatigil için anneannesinin evi ile babasının evi arasında geçen, huzursuz ve güvensiz bir çocukluk dönemi başlar.⁴

Necatigil, 1293 yılında Beşiktaş Cevri Usta İlkokulu’nda başladığı eğitimini dördüncü sınıfa kadar sürdürür, son sınıfı da Kastamonu Erkek Muallim Mektebi’nde tamamlar. Ortaokula Kastamonu Lisesi’nde başlar. Ancak hastalıklar, onun okula iki yıl ara vermesine neden olur. Türkçe öğretmeni şair Zeki Ömer Defne, Necatigil’in edebiyat ve sanat yeteneğini keşfeder ve onunla yakından ilgilenir. Babasının işi sebebiyle İstanbul’a gelen Necatigil, 1931’de Kabataş Lisesi orta ikinci sınıfa kaydolup iki yıl sonra ortaokulu, üç yıl sonra da (1936) lise edebiyat kolunu birincilikle bitirir.⁵

Behçet Necatigil, 1936 yılında Yüksek Öğretmen Okulu öğrencisi olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydolur. Fakültede lisede okuduğu Almancasını ilerletir. Behçet Necatigil, öğrenim hayatını tamamladıktan sonra üniversitede asistan olarak kalma imkânı varken öğretmen olmayı tercih eder.⁶

“Sıkıntılı ve zorlu bir süreçten sonra 1949 yılında Huriye Hanım ile evlenir.”⁷ “Bu evlilikten iki kız çocuğu olur. Selma 1951, Ayşe 1957 yılında dünyaya gelir.”⁸

² Nurullah Çetin, **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, 3.

³ Çetin, **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, 3.

⁴ Ayşe Sarısayın, **Çok Şey Yarım Hâlâ**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001. 18-19.

⁵ Çetin, **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, 5.

⁶ Çetin, **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, 6.

⁷ Sarısayın, **Çok Şey Yarım Hâlâ**, 82.

⁸ Sarısayın, **Çok Şey Yarım Hâlâ**, 115,117.

“Zorlu bir hayat serüveni olan Necatigil, çocukluktan bu yana hastalıklarla mücadele eder. 13 Aralık 1979 yılında ölür. Namazı 15 Aralık 1979 Cumartesi günü Şişli Camiinde kılınıp Zincirlikuyu mezarlığında toprağa verilir.”⁹

İlk sanat ve yazı faaliyetleri konusunda kendisi bize şu bilgileri verir: 17.10.1927 tarihinden itibaren kendim için bir eser-i cedit kâğıdını El-Marifet Matbaasında doldurarak Küçük Muharrir isimli haftalık bir gazete çıkarmaya başladım. Abonesi arkadaş ve bildiklere meccanen olan bu imtiyazsız gazete, 14. Sayısı ile birinci cildini kapamış ve iki yıllık tatilden sonra 20 Haziran 1932’den itibaren ikinci cildine başlamış ve 12 sayı daha çıkmıştı. 1931-1933 yılları arası, Akşam gazetesinin haftalık Çocuk Dünyası sayfasında Küçük Muharrir imzasıyla manzum, mensur hikâye, fıkra, şiir gibi bir sürü yazı neşrettim. İskender Fahreddin merhum, telif hakkı olarak her yazıma bir kutu bonbon veya bir büyük paket çikolata verirdi. Bu çocukluk heves ve faaliyetleri, 1933’te liseye geçmemle birdenbire bir değişiklik geçirdi. Necip Fazıl’ı ve Yedi Meşale şairlerini keşfettim. O vakte kadar kendi kendime avunuyordum.¹⁰

Behçet Necatigil, 20. Yüzyıl Türk edebiyatında özel bir yeri olan şair, yazar ve çevirmenlerinin başında gelir. Şair olarak, 1930’lu yılların ortalarında Orhan Veli ve arkadaşlarınca başlatılan yeni şiir akımı içinde yer almakla birlikte; bu akım içinde gerek ele aldığı konular, gerek onları işleme ve anlatma biçimiyle, özellikle kendine özgü şiir diliyle çok farklı konumu vardır. Şiir dünyasına girişi de aynı döneme rastlar. İlk şiiri, henüz 19 yaşında iken 1935’te yayımlanmıştır. O tarihten 63 yaşında ölüm tarihi olan 1979’a kadar geçen 44 yıl, -asıl mesleği olan öğretmenlik yanında- çok yoğun edebiyat çalışmalarıyla doludur. Nitekim bu süre içinde kitap olarak yayımlanan eserlerin dökümü şöyledir: 14 şiir kitabı, radyo oyunları, 3 sözlük ve 32 kitap çevirisi. Bu rakamlar, onun günümüz Türkiye’sinin yaş ortalamasına göre göre uzun sayılmayacak bir ömre ne kadar çok eser sığdırdığını, -eski bir deyimle- ne kadar “velût”, ne kadar üretken bir şair, yazar ve çevirmen olduğunu göstermektedir.¹¹

Yedi Meşaleciler üzerindeki etkisi büyük olmuştur. Özellikle Yedi Meşalecilerden Ziya Osman Saba’ya olan ilgisi büyüktür. Bu ilgisi uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Bu sevgi o kadar büyüktür ki Behçet Necatigil, Ziya Osman’ın yirminci ölüm yıl dönümü yazısının başlığını Şairim Ziya Osman Saba olarak seçmiştir. Behçet Necatigil, Ziya Osman’ı ilk evler şairi olarak kabul eder.¹²

Eserlerinde Türkçe’nin en güzel örneklerini veren Necatigil, şiirlerinde Divan edebiyatından İkinci Yeni’ye kadar uzanan bir çizgi üzerinde Türkçe’nin zengin anlatım olanaklarını başarıyla kullanmıştır. Bu, yüzyıllar boyunca edebiyatımızdaki değişim içinde eski ile yeniye birleştiren bir sürekliliğinin ifadesidir. Genellikle söylediklerinden daha fazlasını anlatan bir söz ustası

⁹ Nurullah Çetin, **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, 18.

¹⁰ Çetin, **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, 33.

¹¹ Hikmet Sami Türk, **Şair ve Öğretmen Kimliğiyle Behçet Necatigil**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, 5.

¹² Eda Bıyıklı, **Behçet Necatigil’in Eserlerindeki Eğitim Unsurları Üzerine Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021, 23.

olarak Necatigil, bazen sözcükleri zorlayarak yeni anlam biçimlerini denediği şiirlerinde bile bu bağın kopmamasına özen göstermiştir.¹³

Şiir yazmaya çok küçük yaşta başlamış olan Necatigil, ilkokulun son sınıfında ilk şiir denemeleri yayımlanmıştır. Sanat hayatında kendi yolunu yine kendisi çizen Behçet Necatigil’in şiirde ilk rehberi 1932 tarihli ve “Onların Şiirleri” başlıklı antoloji nitelikli defteridir. Bu defterde Necip Fazıl, Cevdet Kudret, Ziya Osman, Yaşar Nabi, Ömer Bedrettin ve Sabri Esat gibi şairlerin şiirlerinden seçmeler bulunmaktadır. Bu şiirlerin, özellikle Cevdet Kudret’in şiirlerinin 1933’ten itibaren Necatigil’in üzerinde büyük etkileri ve şiirimizin oluşumunda önemli katkıları olmuştur. Ayrıca o tarihlerde Cevdet Kudret’in Birinci Perde’si Necatigil’in elinden düşürmediği bir kitaptır.¹⁴

Necatigil, 15 Temmuz 1943 tarihine kadar yayımladığı şiirlerin altına “Behçet Necati” imzasını atar. Ancak 15 Temmuz 1943 tarihinde yayımladığı “Okumak Hakkında”, “Gençken II” ve “Bu Şehirde (Yabancı Şehir)” şiirlerinde ve daha sonraki tüm şiirlerinde “Behçet Necatigil” imzasını kullanır. Necatigil, şiir hayatına liseyi bitirip üniversiteye geçtikten sonra da devam eder. Yüksek Öğretmen Okulunda Cahit Külebi ile sınıf arkadaşıdır, dört sene aynı sırada yanyana oturmuşlardır. Üniversite döneminde yazdığı şiirler, içine kapanık bir gencin, günlerin kahrından şikâyetçi ve bedbin sesini taşır. Bu dönemde (1936-1940) yazdığı şiirleri Varlık, Gençlik, Oluş dergilerinde yayımlamıştır.¹⁵

Necatigil, son derece alçak gönüllü bir şairdir. Nitekim içinde 910 Türk edebiyatçısını son derece objektif ölçülerle ve hiç kimseye haksızlık yapmamak çabasıyla değerlendirdiği “Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü” nde kendi şairliğini böyle alçakgönüllülükle anlatır: Şiirde kırk yılını, doğumdan ölümüne, orta hâlli bir vatandaşın, birey olarak başından geçecek durumları hatırlatmaya: ev-aile-yakın çevre üçgeninde, gerçek ve hayal yaşantılarını iletmeye, duyurmaya harcadı. Arada biçim yenileştirmelerinden ötürü yadırgandığı da oldu, ama genellikle, eleştirmenler, onun için, tutarlı ve özel bir dünyası olan bir şair dediler.¹⁶

Behçet Necatigil, yirminci yüzyılda Türk edebiyatını şiirleriyle, radyo oyunları, Almancadan, Farsçadan yaptığı çok güzel çevirilerle zenginleştirmişti. Onun radyo oyunu yazarlığına yönelişinde Almanca bilgisinin ve kısa sürelerle de olsa iki kez Almanya’da kalmasının önemli katkısı olduğunu sanıyorum. Almanca radyo oyunları da dinlemiş, basılı metinlerini okumuş olsa gerek.¹⁷

Necatigil Alman radyo oyunlarını okumuştur. İkisi Günther Eich’ten olmak üzere Almancadan beş oyun çevirdiği fakat bunları yayınlamak yayınevi bulamadığı bilinmektedir. Türk edebiyatı ve Türk tiyatrosu tarihlerine daha girmemiş olan radyo oyunu bir sanat dalıdır. Behçet Necatigil de bu sanat dalının ilk önemli temsilcisidir.¹⁸

¹³ Türk, Şair ve Öğretmen Kimliğiyle Behçet Necatigil, 5.

¹⁴ Nurullah Çetin, Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, 34.

¹⁵ Çetin, Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri, 35.

¹⁶ Hikmet Sami Türk, Şair ve Öğretmen Kimliğiyle Behçet Necatigil, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, 6-7.

¹⁷ Semih Tezcan, Behçet Necatigil Evliya Çelebi, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, 8.

¹⁸ Tezcan, Behçet Necatigil Evliya Çelebi, 8-9.

Yıllar öncesinin bir televizyon programı. Behçet Necatigil radyo oyunları konusunda şöyle diyordu Doğan Hızlan’a:

Radyo oyunları bence bir şiirin uzantısı, yani şiir ne de olsa boyutları kısıtlı bir edebiyat türü. Radyo oyununda biraz daha acıkmak mümkün. Hikâye de yazılabilir, her şeyden bir roman da çıkabilir. Radyo oyununu ben şiire en uygun tür olarak alıyorum. Ama radyo oyunu derken, skeçleri uzakta tutuyorum bu tanımdan. Radyo oyunu şiir gibi sestem, imajdan ve mesajdan kuvvet alan, bu öğeleri yoğunlaştırdığı oranda şiire yaklaşan bir tür. Bizim hele masallarımız efsanelerimiz bu türe çok elverişli. O yüzden de çok seviyorum radyo oyununu.¹⁹

“Necatigil, bu türü neredeyse tek başına yaratmıştır. Gerçekten de zaman zaman masala zaman zaman eski hikâyelerimizden çağdaş uyarımlara açılan radyo oyunları şiir dokusuyla örülmüştür.”²⁰

2.1. ESERLERİ

“Şiir Kitapları

1. Kapalı Çarşı (1945)
2. Çevre (1951)
3. Evler (1953)
4. Eski Toprak (1956)
5. Arada (1958)
6. Dar Çağ (1960)
7. Yaz Dönemi (1963)
8. Divançe (1965)
9. İki Başına Yürümek (1968)
10. En\Cam (1970)
11. Zebra (1973)
12. Kareler Aklar (1975)
13. Beyler (1978)

¹⁹ Selim İleri, **Behçet Necatigil Naîmâ**, Everest Yayınları, İstanbul, 2014, 7.

²⁰ İleri, **Behçet Necatigil Naîmâ**, 8.

14. Söyleriz (1980)

15. Yayınlanmamış Şiirler (1985)

Düzyazı

Bile Yazdı (1979)

Antoloji

1. Küçük Mitologya Sözlüğü (1957)

2. Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü (1960)

3. Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü (1979)

Mektuplar

1. Mektuplar (1989)

2. Serin Mavi (1999)

3. Dar Bir Çember İçinde (2018)²¹

1.2.1. Radyo Oyunları

1.2.1.1. Altın Beşik

“Altın Beşik” adlı radyo oyununda, Birinci Yükçü ve İkinci Yükçü adındaki şahısların, bir adamın evini taşıma anı anlatılmaktadır. Ev sahibi, taşıdıkları eşyalar arasında sandığın kendisi için önemli olduğunu vurgular. Yükçüler de bunun sebebini merak edip ev sahibine sorarlar. Ev sahibi de bu sandıkta ölen kızına ait eşyalar bulunduğunu söylemesi üzerine yükçüler ve ev sahibi arasında bu sandıkla beraber bir bağ oluşur.

1.2.1.2. Artırma Salonunda

“Artırma Salonunda” adlı radyo oyununda artırma memuru, alıcılara çeşitli eşyalar satar. Bir delikanlı da giyilmiş manto, boyunbağı satmak ister fakat kimse almaz. Delikanlı daha sonra ümidini satmak istediğini söyler. Diğer alıcılar, delikanlı ile dalga geçer. Sonra bir genç kız gelir ve delikanlının ümidini almak ister. Bu ümidini satan delikanlı karşısında genç kız ağlamaya başlar. Artırma memuru, delikanlı ve genç kıza ümidin satılamayacağını

²¹ Eda Bıyıklı, **Behçet Necatigil’in Eserlerindeki Eğitim Unsurları Üzerine Bir İnceleme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2021, 29-30.

söyler. Delikanlı ile kız birlikte çıkarlar. Böylelikle artırma memuru, manevi şeylerin satılmaması gerektiğini anlatmış olur.

1.2.1.3. Bir Genç Kızın Çektikleri

“Bir Genç Kızın Çektikleri” adlı radyo oyunu Fatma Aliye’nin Muhâdarat adlı eserinden uyarlanmıştır. Radyo oyununda Fâzıla annesini kaybeder ve kardeşi Şefik ile öksüz kalır. Babası Sâî Efendi, Câlîbe adında kötü bir kadınla evlenir. Üvey anne Câlîbe, çocuklara türlü kötülükler yapar. Fâzıla’yı komşunun oğlu olan nişanlısı, Mukaddem’den ayırır ve Fâzıla, zorla Remzi ile evlendirilir. Fâzıla’nın bu evliliği mutsuz geçer ve çareyi kaçmakta bulur. Fâzıla, herkese intihar süsü verip öldüğünü gösterir. Fâzıla için artık yeni bir hayat başlar. Fâzıla, bir konağa cariye olarak satılır ve kendisine Peyman adı verilir. Peyman, konakta bakıcısı olduğu Enise ile çok güzel anlaşır. Enise, bir gün gezmeye çıktığı sırada Fâzıla’nın eski nişanlısı Mukaddem’e aşık olur. Bu süreçte Mukaddem, Fâzıla’nın yaşadığını öğrenir ve görüşürler. Fâzıla, Mukaddem’in Enise ile evlenmesini ister ve bu evlilik gerçekleşir. Bir gün Sâî Efendi karısı Câlîbe’nin çevirdiği oyunları öğrenir ve bu durum karşısında hastalanır. Bu olayı öğrenen Fâzıla, Mukaddem ile babasının yanına gider. Fâzıla babasının yaşadığını görünce mutlu olur ve Sâî Efendi bir süre sonra iyileşir. Fâzıla, cariye olduğu konaktaki Şebip ile evlenir. Fâzıla’nın kardeşi Şefik ise Enise’nin kardeşi Rüveyde ile evlenir. Oyun mutlu sonla biter.

1.2.1.4. Cinayetdeki Sırlar

“Arkası Yarın” programı için 6 bölümlük radyo oyunu Ahmet Mithat Efendi’nin “Esrâr-ı Cinâyât” adlı romanından uyarlanmıştır.²² “Cinayet Sırları” adlı radyo oyununda, İstanbul’da üç kişi öldürülür. Komiser Sabri ve yardımcısı Necati bu cinayetin peşine düşer. Cinayet araştırılırken Halil Sûri adında birinin daha intihar süsü verilerek öldürülür. Yapılan araştırmalar ile bu üç cinayeti de Halil Sûri’nin işlediği anlaşılır. Halil Sûri’yi öldürüp kaçan ise Mustafa Kalpazan adlı birinin olduğu açığa çıkar. Fakat Mustafa Kalpazan, suçu kabullenip İstanbul’a geldiği için cezası affedilir.

1.2.1.5. Emekli

“Emekli” adlı radyo oyununda, memur olan İzzet Bey emekli olur. Bu duruma alışamayan İzzet Bey, bir gece işyerine gider. Ertesi gün durumu öğrenen müdür, bekçiye kızar ve buna müsaade etmemesi gerektiğini söyler. Bu olay, işyerinde duyulmaya başlar.

²² Behçet Necatigil, **Konuş ki Göreyim Seni**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, 357.

Bir gün Cemil, Müdür, İzzet Bey, Erol, Bekçi hep birlikte meyhaneye giderler fakat İzzet Bey, emekli olduğu için bu ortamda da ağlayıp üzüldü. İzzet Bey'in bu haline üzülen eşi Ayşe Hanım, müdürün yanına gider. Ayşe Hanım, müdürden İzzet Bey'in memur olarak değil fakat başka iş yaparak eski işyerine dönmesini rica eder. Müdür ise bu duruma karşı çıkar fakat sonra bir çaresine bakacağını söyler. Yine bir gün arkadaşlar bir meyhanede toplanır ve bu konuşmalardan İzzet Bey'in kahveci olarak işe alındığından, daha sonra da bir gece eski müdür koltuğunda vefat ettiğinden bahsedilir.

1.2.1.6. Ertuğrul Faciası

“Ertuğrul Faciası” adlı radyo oyununda Türk askerlerinin deniz yolculuğu anlatılır. Bu yolculukta, birkaç ülkeye seyahat edilir. Daha sonra Japonya'ya gidecek Ertuğrul gemisi batar. Türkler bu seyahatte nice şehitler verir. Japon halkı, maddi manevi Türklere yardım eder. Bu felakette cenazeleri bulunanlar mezara gömülür. Kalan sağılardan ve facianın şahitlerinden olayın derin yaralar bıraktığından bahsedilir ve Türk-Japon dostluğunun pekiştiği anlatılır.

1.2.1.7. Evliyâ Çelebi

Behçet Necatigil, kaynağını Seyahatnâme'den alan, ilk kez 1966-67 yıllarında yayınlanmış 22 bölümlük radyo oyunudur.²³

“Evliyâ Çelebi” adlı radyo oyununda Evliya Çelebi'nin gezip gördüğü yerler, yaşadığı dönem ve yaşadığı olağanüstü olaylar radyo oyununa uyarlanmıştır. Radyo oyununda, çeşitli mekânlar, dönemin coğrafyası, yaşanan şartlar, Evliya Çelebi'nin çıktığı yolculuklarda karşılaştığı sıkıntılar, Osmanlı Döneminde devlet büyüklerinin birbirleri ile olan dostlukları, düşmanlıkları anlatılır.

1.2.1.8. Gaz

“Gaz” adlı radyo oyununda, yeni evlenen çift, alt kattaki genç kızın verdiği rahatsızlıklardan şikâyet eder. Alt komşunun genç kızı, oğlanın kendisi ile evlenmesini ister fakat bu gerçekleşmeyince düşman olur. Genç kız, evli çifte türlü rahatsızlıklar verir. Evde mangal yakar, dumanı üst komşuya verir. Daha sonra gaz kokusunu yayar. Bu durumdan iyice rahatsız olan çift taşınmayı düşünür.

²³ Semih Tezcan, **Behçet Necatigil Evliya Çelebi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2015, 7.

1.2.1.9. Gece Aşevi

“Gece Aşevi” adlı radyo oyununda birinci ve ikinci adam yolda yürüyerek konuşurlar. Bu süreçte hem aç hem yorgundurlar. Bu iki adam aslında birilerini öldürmek için tutulmuş kiralık katildir. Bu yolculukta bir yerde dinlenmek isterler ve bu esnada uykuya dalarlar. Rüyalarında “Gece Aşevi”ni görürler ve oraya giderler. Uyandıktan sonra gerçekten “Gece Aşevi” ne giderler. Gördükleri rüya ile Beybaba ve garson onlar için bir uyarıcı olur. Yaptıkları işin kötü olacağını düşünür ve vazgeçerler. Bu yolculuk onlar için ders vericidir.

1.2.1.10. Hâtem Tâî

“Hâtem Tâî” adlı radyo oyununda Hâtem Tâî cömertliği ile nam salmış biridir fakat kendisinden daha cömert birisi olduğunu öğrenir. Hâtem Tâî, bu kişinin kim olduğunu merak eder ve yollara düşer. Yollarda nice öğüt verici hikâyeler dinler. Sonunda cömertliği nam salan Rey Melîkesi’ne ulaşır ve ona bu cömertliğinin sırrını sorar. Rey Melikesi, babasının vasiyeti olarak herkese yardım ettiğini ve bu yüzden cömertlikten hiçbir zaman kaçınmadığını söyler. Hâtem Tâî, Rey Melikesi’ni alarak onu kendi ülkesi Basra’ya götürür ve orada evlenirler.

1.2.1.11. Hayal Hanım

“Hayal Hanım” adlı radyo oyununda tekkede eğitim görmüş olan Cevad’ın nefis terbiyesi anlatılır. Cevad Paşa, bir düş görür. Ayşe Hatun, Cevad’ı evlendirmek ister fakat bir türlü kız beğendiremez. Bir gün Cevad Paşa, Hayal Hanım’ı görür ve ona aşık olur fakat onu bir türlü bulamaz. Daha sonra bir mecliste Hacı Abbas Ağa’nın kızı olduğunu öğrenir. Hacı Abbas Ağa da hemen evlenmelerini ister. Evlendikleri ilk günün sabahı Hayal Hanım, kanlar içinde bulunur. Bu durum karşında Cevad hapse girer. İbrahim Çelebi olanları duyar ve olanları bir de Cevad Paşa’dan dinler. Kimse ne bu nikâhı ne de Hacı Abbas’ı hatırlamaz. Oyunun sonunda İbrahim Çelebi, Cevad’ı uyandırır ve bunun rüya olduğu anlaşılır.

1.2.1.12. Haydut Montari

“Haydut Montari” adlı radyo oyununda İtalya’da Corcino, sevdiği kızı Ancelino’nun babasını öldürmüş ve Ancelino ile evlenebilmek için Ancelino’nun sevgilisi Anderya’yı yok etmek ister. Kiralık katil olarak ise Haydut Montari’yi tutar. Düşük Yordan, Corcino ve Haydut Montari arasında aracılık yapar. Aslında Düşük Yordan sevgili olan Ancelino ve Anderya’yı kavuşturmak ister fakat Corcino’ya belli etmez. Bir gün gazeteler Ancelino’nun sevgilisi Anderya’nın yangında öldüğünü yazar. Gerçekte Düşük Yordan Anderya’dır.

Yaptığı planlar ile Corcino'nun işlediği suçları ortaya çıkarıp ceza almasını sağlar. Kendisi de sevgilisine kavuşur ve mutlu son ile biter. Haydut Montari ise Düşük Yordan'ın yani Anderya'nın uydurduğu ve yarattığı bir karakterdir.

1.2.1.13. İki Çapraz Çizgi

“İki Çapraz Çizgi” adlı radyo oyununda kız ve erkek arasında sevgiden, aşktan bahsedilen bir konuşma geçer. Bu konuşmalarda, eski sevgiliye gizliden özlem içerilmesinden doğan problemlere ve bu yüzden evli çiftlerin birbirlerine bağlı olması gerektiği gibi konulara değinilir.

1.2.1.14. Kadın ve Kedi

“Kadın ve Kedi” adlı radyo oyununda Birinci Adam, evde iken eski kiracı olan İkinci Adam gelir. Birbirlerinin yüzünü görmeden muhabbet etmeye başlarlar. Hayatlarındaki benzerliklerden, farklılardan işlerinden yaşamlarından bahsederler. İkinci Adam, bu evdeki hatıralarını da anlatır. İkinci Adam, bu muhabbetlerden sonra gider ve Birinci Adam'ın karısı gelir ve bir kedileri, bir çocukları olduğuna da değinilir.

1.2.1.15. Kediciler

“Kediciler” adlı radyo oyununda ilk kısmında evli çift olan komiser ve karısı arasındaki konuşmaya yer verilir. Kadın ve erkeğin evdeki problemleri, birlikte yaptığı dedikoduları, birbirlerine karşı olan davranışları ele alınır. İkinci kısımda ise olay karakolda geçer. Komiser, kedi toplayıcılar ve kedi tüccarları arasındaki davaya bakar. Kedi toplayıcıları, bu işin zorluğunu anlatılır ve az para verilmesinden şikâyet eder. Kedi tüccarı ise bu işin püf noktalarını anlatır. Kedi tüccarı ile kedi toplayıcıları aralarında konuşarak komiserinde yardımı ile belirli bir paraya anlaşır ve oyun böyle biter.

1.2.1.16. Kerem ile Aslı

“Kerem ile Aslı” halk hikâyesinden uyarlanmış bir radyo oyunudur. Padişah ve keşişin çocuğu olmamaktadır. Bir gün padişahın karısı rüyasında dervişi görür ve ağaçtan elma yemesini söyler. Padişah ve keşişin karısı birlikte elmayı yerler. Padişah ve keşiş, çocukları olursa onları evlendirmek için sözleşir. Bir zaman sonra padişahın erkek, keşişin ise kızı olur. Fakat keşiş, Müslüman olmadığı için kızını vermek istemez ve padişaha kızım öldü diye yalan söyler. Keşiş kızı ve karısını alarak kaçar. Kerem ise arkadaşı Sofu ile bir gün ava çıktığı zaman Aslı'yı görür ve aşık olur. Aslı için yollara düşer ama bir türlü kavuşamaz çünkü Kerem'in geldiğini anlayan keşiş ve karısı başka yere kaçarlar. Aslı da

hep Kerem'den kaçarken bir gün Kerem dua eder ve Aslı da ona aşık olur. Bir süre sonra padişah Aslı'nın yaşadığını öğrenir ve keşişten verdiği sözü tutmasını ister. Keşiş de bir süre mühlet ister fakat kızı vermekten başka çaresi kalmadığını anlar. Keşiş ve karısı, bu işe razı olmadıkları için büyü yaparlar. Kerem ile Aslı evlendikleri gün Aslı'nın elbise çözülmez. Kerem elbiseyi açtıkça düğümленir ve bir ateş çıkar. Kerem çıkan ateşte oracıkta kül olur. Aslı da külün başında yas tutarken külden çıkan bir kıvılcım ile yanar o da kül olur oyun burada sonlanır.

1.2.1.17. Kutularda Sinek

“Kutularda Sinek” adlı radyo oyunu, yazar, eleştirmen ve yazarın bacanağı arasında geçer. Yazar kaleme aldığı romanlarını eleştirmen ile muhabbet kurarak okutmak ister. Birlikte vakit geçirirler. Bir gün eleştirmen, yazarın evinde kalır. Bacanak da onlara katılır. Daha sonra yazar ile bacanak eleştirmenin evine gider. Eleştirmen yazarın kaleme aldığı şeylerin yeterli olmadığını söyler. Yazar bir hüznün ve hayal kırıklığı ile evine, kendi dünyasına döner.

1.2.1.18. Melikşah ile Güllühan

“Melikşah ile Güllühan” adlı halk hikâyesi radyo oyununa uyarlanmıştır. Melikşah ile Güllühan rüyalarında bade içerek birbirlerine aşık olurlar. Melikşah, Güllühan'ı almak için yollara düşer. Yollarda tehlikeler ile karşılaşır. Çeşminaz adında bir kız ona yardım eder ve Melikşah onu yanına alacağını söyler. Melikşah, Güllühan'ı almak için Yemen'e ulaşır. Abisi, Güllühan'ı başka birine vermiştir fakat Melikşah, Güllühan'ı kendine, Güllühan'ın abisini de Çeşminaz'a alır ve oyun mutlu son ile biter.

1.2.1.19. Musullu Süleyman

“Musullu Süleyman” adlı radyo oyunu, Ahmet Mithat Efendi'nin eserinden radyo oyununa uyarlanmıştır. Musullu Süleyman, Haçlı seferleri zamanında Bapisten diye bilinen ve Hristiyan sanılan biridir. Musullu Süleyman, bir gün Hristiyanları tuzağa düşürür ve bulunduğu yerden kaçır. Sevgilisi Maria'nın Musullu Süleyman'a yardım ettiği anlaşılır ve ona türlü işkenceler yapılır. Bâtini hükümdarı Şeyhülcebel kendi sevgilisini kurtarmak isterken adamları yanlışlıkla Maria'yı kurtarır. Maria'nın Alamut kalesinde olduğunu öğrenen Süleyman, ona ulaşır fakat Şeyhülcebel kendi sevgilisini kurtarması karşısında Maria'yı vereceğini söyler. Musullu Süleyman görevini başarı ile tamamlar ve Maria'ya

kavuşur. Şeyhülcebel, onlara ve kendi sevgilisine huzur vermez. Musullu Süleyman, bir yolunu bulur ve Şeyhülcebel'in sevgilisine oradan kurtarır. Oyun mutlu son ile biter.

1.2.1.20. Müşâhedat

“Müşâhedat” Ahmet Mithat Efendi'nin aynı isimdeki romanından radyo oyununa uyarlanmıştır. Ahmet Mithat Efendi, vapurda iken adama tokat atan kadının hikâyesini merak eder ve roman yazmak için bu kadını arar. Siranuş ve arkadaşlarının anlattıkları ile romanı yazmaya başlar. Siranuş, evlenmek için kandırılmış bir kadındır. Seyit Numan Efendi, Siranuş'un yanına Agavni diye bir kadın yerleştirir ve bu iki kadın birlikte yaşarlar. Agavni Seyit Numan Efendi'nin yanında çalışan Refet ile sevgilidir. Seyit Numan Efendi'nin kızı Feride de çirkin kötü huylu biridir ve Refet'e aşık olur. Refet'e kavuşabilmek için Agavni'yi denize atırarak öldürür. Bir süre sonra Feride de sinir hastalığından ölür. Bu olaylardan sonra Siranuş ve Refet'in gizliden birbirlerini sevdiği anlaşılır. Bu durumu öğrenen Seyit Numan Efendi, ikisini evlendirir. Seyit Numan Efendi de yaşadığı acılardan İstanbul terk eder ve Seyit Numan Efendi gittiği yerde ölür.

1.2.1.21. Naîmâ

“Naîmâ” adlı radyo oyununda Naîma 1700'lerde yaşamış olan resmi tarihçidir. Bu eserinden uyarlanarak yazılmış olan oyunda, Üçüncü Murat'tan Dördüncü Mehmet'e kadar geçen sekiz padişah devri anlatır. Bu dönemdeki devlet büyüklerini, birbirleriyle olan mücadeleleri, taht kavgaları, tahta geçiş süreleri anlatılır. Naîmâ da bu olayların içerisinde yer almaktadır.

1.2.1.22. Pencere

“Pencere” adlı radyo oyununda yaşlı annesine bakan kadın ve damadın yaşantısı anlatılır. Yaşlı kadın, bakıma muhtaç olduktan sonra artık oğlu bakmayıp, kız kardeşinin evine gönderir. Kızı ve damadı da bu durumdan memnun değildir fakat vicdanları annelerini bakmamaya el vermez. Yaşlı kadın, bir zamanlar beraber yaşadığı oğlunu her gün pencereye bakarak gelmesini bekler fakat oğlu gelmez.

1.2.1.23. Recep Ağa'nın Kızı

“Pazar Oyunu” programı için tek bölümlük radyo oyunu, Aziz Efendi'nin Muhayyelât isimli eserinden uyarlanmıştır.²⁴ “Recep Ağa'nın Kızı” adlı radyo oyununda,

²⁴ Behçet Necatigil, **Konuş ki Göreyim Seni**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, 125.

Recep Ağa'nın bir kızı vardır ve zengin bir aile tarafından istenmektedir. Recep Ağa'nın kızını isteyenler zengin olduğu için konu komşu araya girerek bu işin olmasına engel olurlar. Recep Ağa, bu duruma çok üzülür ve kızını ilk gördüğü kişiye vereceğine yemin eder. Bir gün derviş ile karşılaşır ve ona kızını vereceğini söyler. Derviş de kabul eder fakat biraz mühlet ister. Daha sonra Recep Ağa'ya padişah tarafından iyi bir iş verilir ve zenginleşir. Derviş, çıkıp gelir ve bu görevi bırakmaz ise kızı ile evlenemeyeceğini söyler. Recep Ağa da verdiği sözden dönmek için padişaha durumu arz etmeye gider. Padişahın yanına gittiğinde tebdil-i kıyafeti giyinmiş padişahın derviş olduğunu anlar. Padişah da Recep Ağa'nın söz tutan tavrını beğenir ve Recep Ağa'nın kızı ile evlenir.

1.2.1.24. Son Tren

“Son Tren” adlı radyo oyununda Hilmi ve Aynur evlidir, Hilmi'nin kardeşi onlar ile yaşıyorken Hilmi, Erol'u artık evinde istemez ve gönderir. Hilmi ve Aynur, eski sevgililerinin hatıralarıyla yaşadığından aralarında huzursuzluk çıkar. Eski sevgililer de onları bulmak için yola çıkar. İlk gittikleri yerde terzi taşındıklarını söyler ve yeni adreslerini verir. Yeni adrese ulaştıklarında ev sahipleri eski vali de taşındıklarını ve yeni evlerinin adresini verir. Hilmi, sanki bu durumu biliyormuş gibi sürekli bir yerlere kaçar ve eski sevgililerin son trenle gideceğini düşündüğü için hep son trenin gideceği saati bekler. Hep bu korku ile yaşar. Eski sevgililer evi bulup kapıyı çalarlar fakat Hilmi açtırmaz. Eski sevgililer de son trenle giderler. Hilmi son trenin kalktığını öğrenir ve rahatlar.

1.2.1.25. Süslü Karakol Durağı

“Süslü Karakol Durağı” adlı radyo oyunu, terzi ile Hallaç arasındaki muhabbetle başlar. Bir gün terzi sürekli evleri etrafında dolaşan adam ile konuşur. Bu adam sokağa, eskiden sevgilisi yaşadığı için geldiğini fakat buraların artık değiştiğini söyler. Süslü Karakol Durağı'nın kendisi için özel bir yer olduğunu anlatır. Daha sonra oyun Hallaç ile terzinin konuşması ile biter.

1.2.1.26. Şâpur Çelebi

“Şâpur Çelebi” adlı radyo oyununda, Şâpur Çelebi, fakirleşmiş biridir ve Abdülganî tarafından bakılmaktadır. Abdülganî'ye kendisini borçlu hisseden Şâpur Çelebi, Abdülganî ne isterse kabul edeceğini söyler. Abdülganî de kızı Gülruh Bânû'yu eski kocasına verebilmek için Şâpur Çelebi ile bir gecelik nikahlamak ister. Kız ve oğlan nikahlanır birbirlerini severler ve ayrılmak istemezler. Abdülganî, bu duruma karşı çıkar ve bir gün

Şâpur Çelebi'yi astırırken etraftakiler olanları duyar ve Şâpur Çelebi'ye yardım ederler. Şâpur Çelebi, yoksul olduğundan Abdülğani böyle yapar. Şâpur Çelebi de zengin olduğunu ve babasının para göndereceğini söyler, Abdülğani bu şartla evli kalmalarına müsaade eder. Şâpur Çelebi, çaresiz ne yapacağını düşünürken saz çalıp söylemeye başlar. Bu sırada Harunürreşîd duyar. Derviş kılığında Şâpur Çelebi'nin yanına gider ve Şâpur Çelebi'den başına gelenleri öğrenir. Ertesi gün Şâpur Çelebi'ye bir mektup yazar ve ona altın gönderir. Harunürreşîd Abdülğani ve kadısına ceza verir. Şâpur Çelebi ve Gülrüh Bânû ise mutlu yaşarlar.

1.2.1.27. Tayyazâde

“Eski bir halk hikâyesidir bu. Altı perdelik piyes haline konmuş şekli, İstanbul'da Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosu'nda, 1872-1879 yılları arasında sık sık oynanmıştır. Reşat Ekrem Koçu da bu eseri romanlaştırmıştır.²⁵ Bu oyun 17. Yüzyılda IV. Murat devrinde İstanbul'da geçer. Tayyazâde mert bir delikanlıdır. Hüseyin Efendi onu kendi himayesine alır fakat bu durumu çekemeyenler aralarına nifak tohumları serer. Tayyazâde, Hüseyin Efendi'den uzaklaşır. Araya bozgunluk girdiğini öğrenen Hüseyin Efendi, bu durumu öğrenince Tayyazâde'yi bulmak ister fakat Cevahirli Esma Sultan, Hüseyin Efendi'yi kandırarak batakhaneine kapatır. Bu durumu öğrenen Tayyazâde batakhaneine gider. Orada Sahbâ Hanım'a aşık olur. Hem efendisi hem sevdiğini kurtarmak için bir yol bulup batakhaneinden çıkar. IV. Murat bu batakhaneini öğrenince orayı temizletir. IV. Murat herkesi kurtarır. Tayyazâde kısa bir süre sonra genç yaşta ölür.

1.2.1.28. Temmuz

“Temmuz” adlı radyo oyununda kadın, erkek ve kaptanın diyaloglarına yer verilir. Erkek ve kadın evlidir. Erkek, sürekli su kuyusuna iner ve orada çalışır. Kadın bundan şikâyet eder. Erkeğin arkadaşı olan kaptan da gelip onu yer altında görür. Kaptan da kadın da bu duruma kızar ama faydasızdır. O yer altından vazgeçmez ve oyun böyle biter.

1.2.1.29. Uzunköprü

“Uzunköprü” adlı radyo oyununda bir erkeğin unutamadığı aşkıdan bahsedilir. Bu erkek, bir tren yolculuğunda, bir kadınla sohbet ederek aşka, sevgiye dair düşüncelerini paylaşır. Aslında bu kadın, erkeğin eski sevgilisinin arkadaşıdır ve kadın, erkeğin bu sevgiye

²⁵ Behçet Necatigil, **Konuş ki Göreyim Seni**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, 225.

verdiği değeri ondan öğrenir. Oyunun sonunda Uzunköprü yolculuğunun hayali olduğu anlaşılır.

1.2.1.30. Uzun Yol Kaptanı

“Uzun Yol Kaptanı” adlı radyo oyununda yeni evlenen çift, tekneyle bir yolculuğa çıkarlar. Bu yolculukta birlikte sohbet ederler. Kaptan onlara evlilik hakkında nasihat verir. İlk başta kız bu yolculuktan şikâyet etse de sonra memnun kalır ve yolculuk tamamlanır.

1.2.1.31. Üç Turunçlar

“Üç Turunçlar” adlı radyo oyunu masaldan uyarlanmıştır. Bu oyun bir radyoevinde geçer. Rejisör ve prodüktör akşama oyun yayınlanacağını söyler ve prodüktör “Üç Kız Kardeşler” oyununu değiştirip “Üç Turunçlar” yaparak masaldan eklemeler yaptığını dile getirir. “Üç Turunçlar” adlı oyunda üç kız kardeş babaları ile yaşar ve bu evden evlenip kurtulmak isterler fakat sadece büyük kız hayatını kurtarır ve biriyle evlenir. “Üç Turunçlar”, masalı radyo oyunundan farklı olarak büyük değil de küçük kız kardeşin hayatının kurtulduğu söylenir. Bu radyo oyununda masal ve radyo oyunu birleştirilip anlatılır.

1.2.1.32. Vatan Yahut Silistre

“Vatan Yahut Silistre”, Namık Kemal’in aynı adlı eserinden uyarlanmıştır. Oyunda Zekiye ve İslam birbirini sever fakat İslam’ın savaşa katılması gerekir. İslam’ı yalnız bırakmak istemeyen Zekiye de erkek kılığında savaşa gider. İslam, bu savaşta yaralanır. Zekiye ona bakmakla görevlidir. Bu esnadayken İslam, onun Zekiye olduğunu anlar. İslam, Sıtkı Bey’e bu durumu anlatır. Sıtkı Bey ise Zekiye’nin yıllar önce harbe gidip gelmeyen babasıdır. Bu durumu anlayan Sıtkı Bey kızını bulduğuna çok sevinir ve İslam ile Zekiye’yi evlendirmeyi düşünür.

1.2.1.33. Yıldızlara Bakmak

“Yıldızlara Bakmak” adlı radyo oyununda yıldızları hiç görmediğini söyleyen yolcu, arabacı ile sohbet ederek rasathaneye gider. Rasathanedeki gözlemevi müdürü ile muhabbet etmeye başlar. Yıldızları görmek istediğini söyler fakat gözlemevi müdürü bugüne kadar etrafındaki hiçbir şeyi görmediği için yıldızları da göremeyeceğini anlatır. Yolcu bu duruma sinirlenir ve arabacı ile geri döner.

1.2.1.34. Yol

“Yol” adlı radyo oyununda birinci kız ve birinci erkek birlikte yolda yürürler. Bu esnada ikinci kız ve üçüncü kızın birbirleriyle konuşmasına yer verilir. Hepsi ana caddeyi arar fakat hiçbiri bulamaz. Yolda bekçi, polis ile sohbet ederler. Birinci kız, bu saatte yürüdükleri için tedirgin olur. Toplumun baskısını üzerinde hisseder. Sürekli gitmek, yolu bulmak ister fakat erkek rahat olmasını söyler. Bu sohbetler ile oyun son bulur.

1.2.1.35. Zehra

“Zehra” Nâbızâde Nâzım’ın aynı adlı eserinden uyarlanmıştır. Oyunda Suphi, kâtip olarak çalıştığı tüccarın kızı olan Zehra ile evlenir, daha sonra evdeki cariyeyi severek Zehra’dan ayrılır ve Sırrı Cemal adındaki bu cariyeye ile evlenir. Zehra intikam almak için Üryan adında bir kadın tutar ve Üryan, Suphi’yi kendine aşık eder, onu sersefil bırakır. Suphi, beş parasız yaşar ve keş bir adama dönüşür. Suphi, bir gün Üryan ile onun sevgilisini bıcaqlar. Zehra bu durumları öğrenir. Zehra da Suphi’ye inat Muhsin diye biriyle evlenir fakat mutlu değildir. Bir süre sonra Muhsin ölür. Zehra aslında Suphi’nin pişman olmasını bekler fakat Suphi geri dönmez. Zehra, bu yaşadıklarına daha fazla dayanamaz ve ölür.

İKİNCİ BÖLÜM

HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1.1. Türküler

Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri dahi) en çok kullanılan ad “türküdür”. Bölgelerde konulara değin özel hallerde, ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre, türkü kelimesi yerine deyiş, deme, hava, ninni, ağıt adları da kullanılır.²⁶

Türküler bizi anlatır, bizim değişmeyen yanımızı, milletimizin müstereklerini anlatır. Tanpır'ın dediği gibi “Her şey değişebilir, hatta kendi irademizi değiştiririz. Değişmeyecek olan, hayata şekil veren ona bizim damgamızı veren şeylerdir.” İşte bizim damgamız olan türküler, hissiyatımızın bütünüyle yer aldığı eserlerdir.²⁷

İncelediğimiz radyo oyunlarında, bazen bir sevda bazen bir savaş türküsüne yer verilmiştir. Bazen türkünün bir kısmı bazen ise tamamı yer almıştır. Oyunlarda türkü örnekleri şunlardır:

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Tebrîz'in bâğı güzel, ey canım!

Bahçesi, dâğı güzel, ey canım!

Dün işittim ki rakîbim ölmüş!

Bu haber dahî güzel, ey canım!

GÜRCÜ KÖLE: Ağam! Bu türkü pek hoşuna gitti ki dâim söylersin.” (EÇ, 367)

“İHTİYAR: Aman Âşık, kahvemize hoş geldin, bizim bu Gence'ye nicedir bir âşık uğramamıştı, bir türkü söyle!

KEREM: (Saz çalar, söyler.)

Felek beni bağa bağıban etti

Bağ ağlar bağıban ağlar dil ağlar

Dost bağının akmaz oldu suları

Süsen ağlar sümbül ağlar gül ağlar...” (KA, 163-164)

²⁶ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2015, 171.

²⁷ Hatice Solak, **Anonim Halk Edebiyatı Mahsulleri**, Taş Medrese Yayınları, Erzurum, 1996, 60.

“Evet, 1040 hicrî yılının mîlâdî karşılığı 1630 senesidir. Reşat Ekrem üstadımız, Tayyarzâde adına yakılmış bir türkünün de İstanbul’da yıllarca söylendiğini kaydediyor:

Savruluyor çubukların dumanı

Kolan kolan dumanı.

Sevilmez mi çubukdarın civanı

Aman Aman civanı.

Mehmet gelir vura vura topuğu

Topuğu aman topuğu.

Düşmüş elden efendinin çubuğu

Çubuğu aman çubuğu.” (TZ, 267)

“BİRİNCİ GÖNÜLLÜ: Biz de hep birden türküsünü söyleriz.

Âmâlimiz, efkârımız ikbâl-i vatandır

Serhaddimize kal’a bizim hâk-ı bedendir

Osmanlılarız, zînetimiz kanlı kefendir

Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz

Osmanlılarız, can veririz, nâm alırsız biz.” (VYS, 104)

“KAPTAN: (Mırıldanır.) Şimdi uzak yakın... yolculuğa çıkanlar... çoğu bilmezler beni.

KIZ: Bu sözü çok tekrarlıyorsunuz, Kaptan.

KAPTAN: Eski türküleri severim.” (UYK, 307)

2.1.2. Tekerlemeler

Tekerleme, halk anlatı türünde farklı biçimlere en iyi uyarlanan biçimsel süstür: Halk masallarına yani oldukça uzun gerçeküstü ya da gerçek olabileceği kabul edilebilecek masallara; saatlerce hattâ geceler boyu okunan düşsel anlatılar olan hikâyelere. Anlatının başında yer aldığı giriş işlevi üstlenir: Kısaca kalıplaşmış sözlerle olsun, belli uzunlukta bir anlatıyla olsun, dinleyici olağanüstü bir dünyaya sokmadan önce bilgilendirir ve haberli kılar.²⁸

Bir başka tanımda: Tekerleme; çeşitli işlevleri bulunan, söz varlığı gösterme, dinleyicilerin dikkatini çekme amacı taşıyan nazım-nesir karışık anonim halk

²⁸ Pertev Naili Boratav, **Tekerleme**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, 9.

edebiyatı ürünüdür. “Genellikle çocuklar tarafından söylenir. Her konuda söylenebilir. Tekerlemeler kafiyelerle elde edilen ses oyunları ve çağrışımlarla birbirine bağlanan düşüncelerin şiir düzeninde söylenen hayal ve düşünce oyunlarıdır.”²⁹

Tekerlemeler, kişilerin çocukluk dönemlerinde dikkatini çeken, zihinlerinde yer edinen, soyut ve kafiyeli kelimeler topluluğudur. Türk Halk edebiyatının türleri ve ürünleri ile iç içe bulunan tekerlemeler, Türk halk edebiyatının ve çocuk folklorunun üzerinde yeterince çalışma yapılmamış bir türüdür. Günümüzde tekerlemeler dil eğitiminde kullanılmalarının yanı sıra; büyükler tarafından küçük çocukların dikkatini çekmede özellikle masal türünün anlatımında kullanılmaktadır. Hâlâ sokakta oyun oynayabilen çocukların dilinde yer alan tekerlemeler araştırmacıların dikkatini çekmeyi başarmıştır.³⁰

İncelediğimiz eserlerde, “Artırma Salonu” adlı radyo oyununda iki kişinin karşılıklı söylediği tekerlemeye, “Süslü Karakol Durağı” adlı radyo oyununda ise çocukların oyun oynarken söylediği tekerlemeye yer verilmiştir.

“II. ALICI: Çukura düştü, çıkamaz!

III. ALICI: Pır pır eder, uçamaz!” (AS, 124)

“ÇOCUKLAR: Ebe, ebe, ebesin!

Halin nedir, nicesin?

Birbirimizi tutunca

Gözlerini açasın!” (SKD, 339)

“ÇOCUKLAR: Ebe, ebe, ebesin!

Ali’yi yakaladın,

Gözlerini çözesin!” (SKD, 340)

“ÇOCUKLAR: Ebe, ebe, ebesin!

Kimse bilmez nicesin!

Mendil gözünden düşmeden

Beni nasıl göresin! (SKD, 341)

2.1.3. Ağıtlar

İnsan oğlunun ölüm karşısında veya canlı cansız bir varlığı kaybetme, üzüntü, telâş, korku ve heyecan ânındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini,

²⁹ Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, 135.

³⁰ Münevver Yavuz, Ali Duymaz, “Tekerlemeler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 20/1, 2020, 231.

şikâyetlerini düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesi'nde umumiyetle “ağıt” adı verilir. Ağıt söyleyen için “ağıtçı” sözü yaygınlaşmış ve “ağıt yakmak” deyimini türemiştir.³¹

Ağıt Türk toplumunda çok geniş bir yeri olan söyleyiş şeklidir. Türk milleti tarih boyunca üzüldüğü, hasret çektiği, ah ettiği ve içini boşaltması gerektiği hallerde duygularını ağıt yoluyla anlatmıştır. Bazen bir sevgilinin, bir sevgiliye kavuşamaması, bazen kaybedilen bir yavru için, kederli durumlarda ölenin arkasından veya herhangi bir afetten, hastalıktan kalkamayan yakınları için yine ağıt, kendini en güzel anlatma biçimi olarak işlenmiştir.³²

İncelediğimiz eserlerde, “Evilyâ Çelebi” adlı radyo oyununda Melek Ahmed Paşa'nın yaktığı ağıta, “Naîmâ” adlı radyo oyununda Naîmâ'nın okuduğu mersiye yer verilmiş, “Temmuz” adlı oyunda ise tabutun kendisi için bir ağıt olduğuna değinilmiştir.

“EVİLYÂ ÇELEBİ: Hemân saray içinden bir vâveyla ve figân koptu. Gördüm ki, Paşa, haremde taşra çıkıp, elinde bir kutu içre, düşük olan beyceğizin n'aşını tevabiine gösterince anlar da feryâd ü figana başladılar.

MELEK AHMED PAŞA: (Ağlamaklı) Bakınız ağalar! Ne civan yiğit olacakmış! Bakın kaşlarına gözlerine! Ah beyliğine doymayan bey oğlum! Ata binip kılıç kuşanmaya doymayan yavrum!” (EÇ, 290)

“SITKI EFENDİ: Zamanı şairlerinden bazıları, mersiye yollu, birkaç beyt-i hüzn-engîz inşâd etmiş idi:

NAÎMÂ: (okur)

Bir şâh-ı âlî iken şâh-ı cihana kıydılar

Gayretli genç aslan iken şâh-ı cihân kıydılar

Gâzî bahâdır hân idi âlî-neseb sultan idi

Nâmıyla Osman Hân idi şâh-ı cihana kıydılar

Niyyet edip hacc etmeye koymadı kullar gitmeye

Kulak gerek işitmeye şâh-ı cihana kıydılar

Ey dil ciğerler oldu hûn derdim bir iken iki oldu on

Kan ağladı ehl-i fûnûn şâh-ı cihana kıydılar.” (N, 318)

³¹ Şükrü Elçin, **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, 1.

³² Hatice Solak, **Anonim Halk Edebiyatı Mahsulleri**, Taş Medrese Yayınları, Erzurum, 1996, 99.

“ERKEK: (Aldırmaz. Bir şiir okur gibi) Bu tabut bir ağıttır. Yakılan bir ağıt. Serptiğim ve çürüyen tohumlara bir ağıt... Sen de yardım et, Kaptan!” (T, 466)

2.1.4. Efsaneler

Efsane türünü şekil ve yapı, içerik, işlev, ve yaratım özelliklerini dikkate alarak şu şekilde tanımlamak uygun olacaktır. Efsane; anlatı türleri içinde, masal, destan, ve halk hikâyesine göre daha kısa, içinde abartma ve olağanüstülük bulunan nesir anlatıdır. Konuları doğadaki oluşumlar ve insan (özellikle dini ve tarihi şahsiyetler) olan, somut kanıtlar ortaya koydukları için anlatıların gerçek olduğuna inanılan bu anlatımlarda olağanüstülüklerle yapılan açıklamalar önemli yer tutar.³³

Efsaneler, anlatıcı ve dinleyici nazarında inandırıcıdır, anlatanda da dinleyen de bahse konu olan olayların gerçek olduğuna inanır. Yalnız tüm efsane türleri açısından ortak payda olan bu yön, olağanüstülük noktasına gelince değişiklikler gösterebilmekte, bir bakıma olağanüstülük, inandırıcılık özelliği kadar, tür açısından olmazsa olmaz bir motif olamamaktadır.³⁴

İncelediğimiz radyo oyunlarında “Uzunköprü” adlı radyo oyununda “Kuş Gölü” efsanesine yer verilmiş, kısaca bu efsane anlatılmıştır.

“I. KADIN: Çok az. Kuş gölü efsanesini bilir misiniz? Bingöl dağlarında bir göl bu kuş gölü. Avcının biri bir kuş avlamış. Kuşu boğazlayıp bu gölde yıkarken, kuş dirilmiş, göle dalmış, kaybolmuş. Avcı tekrar yakalayamamış kuşu. Hangi gölde olduğunu bulamamış da ondan.

ERKEK: Bir göl.. dediniz. Tek göl.

I.KIZ: Tek göldü. Kuş canlanıp o göle daldıktan sonra birdenbire etrafta bir tane daha göl peyda olmuş. Şaşırmış avcı. Hangisiydi kuşu diriltten göl? Aramı, taramış, bulamamış, kuşu diriltten gölü. Onun gibi...” (UK, 435)

2.1.5. Halk Hikâyeleri

Destan, masal, efsane ve fıkra gibi anlatmaya dayalı türlerden olan halk hikâyelerinin Türk halk edebiyatı içinde önemli bir yeri vardır. Hikâye kelimesi ilk defa IX. Yüzyılda al- Cahiz tarafından kullanılmıştır. Kelime, genel olarak “anlatma, benzetme, tarih, destan, kıssa masal, rivayet” anlamlarına gelir. Ülkemizin önde gelen çeşitli ansiklopedilerinde hikâye kavramı üzerinde durulmuştur. Genel sözlüklerde ise yukarıdaki tarifi benzerlerini görmekteyiz. Hikâye anlatma ve dinleme geleneği çık eskilere dayanır. Önceleri Asya’da görülen hikâye anlatma ve dinleme geleneği daha sonra bazı kıtalara da yayılır. Bu geniş coğrafyanın içerisinde önemli bir yeri

³³ M. Öcal Oğuz, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014, 145.

³⁴ Yusuf Ziya Sümbüllü, **Boşnak Halk Efsaneleri**, Minval Yayınları, İstanbul, 2013, 22.

olan Türklerde ise hikâye anlatma ve dinleme geleneği ilk törenlerde (sığır, şölen/şeylan,, yuğ) karşımıza çıkmaktadır.³⁵

“Halk hikâyeleri kimin tarafından söylendiği bilinmeyen anonim halk mahsulleridir. Bunların efsaneden, masaldan, gerçek hayattan alınmış bir olayın çevresinde geliştirilmiştir, halkımızın roman ihtiyacını karşılayan hikâyelerdir.”³⁶

Behçet Necatigil, “Melikşah ile Güllühan”, “Kerem ile Aslı”, “Tayyarzâde” gibi halk hikâyelerini radyo oyununa uyarlamıştır. “Üç Turunçlar” adlı radyo oyununda ise Dede Korkut’tan bir söze yer verilmiştir.

“PRODÜKTÖR: Ozan dili çevik olur.” (ÜT, 263)

2.1.6. Masallar

Masallar, olağanüstü kahramanlıklara ve maceralara yer veren halk edebiyatı ürünleridir. Toplumun geleneklerini, düşünce tarzını, zevkini sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarırlar. Kimin tarafından ortaya konuldukları belli değildir. Bilinmeyen bir zamanda, yine bilinmeyen şahısların faaliyetlerini hikâye ederler.³⁷

Masallar köklü geleneğe bağlı kolektif karakter taşıyan hayali gerçek mücerret müşahhas, maddi, manevi, bir takım konu, macera, vak’a, problem, motif ve unsurlar nesir diliyle vakit geçirmek, insanları eğlendirirken terbiye etmek düşüncesinden hareketle hususi bir üslupla anlatılırlar.³⁸

Masal kelimesinin bugünkü gerçek anlamında kullanılmasının tarihi oldukça yenidir. Belki 130 yıllık bir geçmişi olan bu terimin yerine daha önceleri başka ve kendilerine has anlamları da bulunan kelimeler kullanıyordu. Kıssa, dastan, hikâye, vb. Kelimenin zamanla “masal” şekline dönüşecek olan “mesel” şekli, 19.yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlanır; böylece “mesel” e eski anlamlarına ek olarak yeni bir anlam daha eklenmiş olur.³⁹

İncelediğimiz eserlerde “Üç Turunçlar” masalı anlatılmış, “Artırma Salonu” adlı radyo oyununda ise “Andersen” masalına değinilmiştir. “Evliyâ Çelebi” adlı oyunda da Kaf Dağ’ından bahsedilmiştir.

“I. ALICI: (Çok değişik bir sesle) Andersen’in masalı...” (AS, 121)

“I. ALICI: Kafdağının ardındadır. Hah hah ha.

II. ALICI: Peri padişahının kızı. Hoh hoh ho.” (AS, 123)

³⁵ Saim Sakaoğlu, **Halk Hikâyeleri**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2018, 3.

³⁶ Hatice Solak, **Anonim Halk Edebiyatı Mahsulleri**, Taş Medrese Yayınları, Erzurum, 1996, 115.

³⁷ Lütfi Sezen, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, 459.

³⁸ Solak, **Anonim Halk Edebiyatı Mahsulleri**, 145.

³⁹ Saim Sakaoğlu, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, 3.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Cümle dağların başı Kaf Dağı’dır. Cebel-i Kaf’tan sonra cesîm dağ, Elburuz Dağı’dır.” (EÇ, 28)

“ELEŞTİRMECİ: Hayır, böyle de görüyorum, gözlerim kapalı yaşıyorum, bir masala benziyor.” (KS, 194)

“PRODÜKTÖR: Masal başladı.

REJİSÖR: Masal olduğu da belli. (İçerlemiş) Fakat ne demek bu? Oyunda masal falan yoktu. Kim soktu bu parçayı oyuna?” (ÜT, 251)

“REJİSÖR: Masallar kırk gün, kırk gece düğünle biter. Happy end.” (ÜT, 266)

“REJİSÖR: (Güler) Masallar, mutlulukla biter.” (ÜT, 282)

“DELİKANLI: Ben sirenlere inanmam.

KAPTAN: Fakat vardır.

DELİKANLI: Masallarda.” (UYK, 297)

2.1.7. Halk Şiiri

Türk halk şiirinin köklü bir tarihsel geçmişi ve bu tarihsel geçmişin yaşandığı bir o kadar da geniş coğrafyası vardır. Türklerin dünya üzerindeki en eski ve hareketli kavimlerden biri olarak tarih boyunca geniş bir coğrafyaya yayıldıkları dikkate alınırsa, bu durumun doğal bir sonuç olduğu ortaya çıkacaktır. Doğudan batıya doğru sürekli bir ilerleme gösteren Türklerin şiiri, doğal olarak farklı renklerle bezenmiş ve tarihin belirli dönemlerinde çeşitli adlarla anılmıştır. Türk halk şiirinin, temasta bulunan kültürlerin ve dinlerinde tesiriyle yeni oluşumlara açık bir yapı kanmış olmakla birlikte tarih boyunca değişmeyen ortak bir geleneksel dokuyu koruyup bugüne taşımayı başardığını da söyleyebiliriz. Hangi dönemde olursa olsun Türk halk şiirinin özgün ölçü, kafiye, nazım birimi ile şekillenen nazım biçimleri ile ortak duygulanışları ifade eden nazım türleri olmuştur. Bu bakımdan Türk halk şiiri, değişik devirler, zümreler ve kültürel etkileşimlerle bazı çeşitlenmelere uğramakla birlikte özünü ve özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşmayı başaramış bir gelenektir.⁴⁰

Çalışmada ele alınan eserlerde, “Kerem ile Aslı”, “Melikşah ile Güllühan” adlı radyo oyunlarında âşıkların söylediği şiirlere yer verilmiştir.

“Keşiş bahçesinde bir güzel gördüm

⁴⁰ Halil İbrahim Şahin, **Türk Halk Şiiri**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2011, 3.

Aklımı başımdan aldı ne çare

Taramış zülfünü dökmüş yüzüne

Başımı sevedaya saldı ne çare...” (KA, 159)

“Vadesi erince susan sümbülün

Sefasın sürdükçe dal gelsin gitsin

Sürelim dünyanın zevküsefasın

Tek dola boynuma kol gelsin gitsin...” (KA, 161)

“Şimdengeri benim hâlim yamandır

Sevdiğim iki kaşı kemandır

Bilmem acep ne diyarda mihmandır

Arasam da bulsam nazlı yârımı...” (MG, 79)

“MELİKŞAH: (Saz çalar, söyler)

Ne güzel kurulmuş bunda meclis

Arada çevrilir gül rengi bade

Oturmuş yârenler muhabbet eyler

İstemem getiremem derdimi yade...” (MG, 80)

Ayrıca Baknz: KA (162, 164, 165, 166, 167) MG (81, 82, 87, 90, 91, 92, 93, 94)

2.2. DİNİ TASAVVUFÎ HALK EDEBİYATI

2.2.1. İlahiler

“Mustafa Uzun’ göre ilâhi, Arapça bir sözcüktür. Türk edebiyatı nazım türlerinden olup tasavvufî temalar işleyen ve Türk dinî mûsikîsinin makam ve usulleriyle bestelenerek dînî toplantılarda okunan şiirlere “ilâhi” denir.”⁴¹

M. Öcal Oğuz’a göre ilâhiler çok eski zamanlardan bu yana dinlerin ve inançların önemli parçası olmuştur. Her dinin ilâhilere farklı bir bakışı vardır. Her dinin farklı illâhileri vardır. İlâhiler bir dinin kutsal metinlerinin bir

⁴¹ Murat Özgökmen, **Türk İslâm Edebiyatında İlâhiler, Nefesler ve Devriyeler**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009, 36.

parçasını oluşturup kutsî bir mahiyete sahip olabilir. Bazı dinlerde ilâhi söylemek ibadetin bir parçasıdır.⁴²

İncelenen radyo oyunlarında, sadece “Evliyâ Çelebi” adlı radyo oyununda ilahiye yer verilmiştir.

“(Seren, demir takırtıları. Gülüşmeler. Koro hâlinde bir ilâhi okunur)

Allâhümme yâ Hâdi

Âsân eyle yolumuz

Sehhi’il-umûr-elvâdî

Tez geçir, tut elimiz...” (EÇ, 25)

2.3. GELENEKSEL TÜRK TİYATROSU

Geleneksel Türk tiyatrosu üzerinde araştırma yapanlar, genellikle bunu “köy tiyatrosu” ve “halk tiyatrosu” olmak üzere iki ayrı grupta halinde incelemek eğilimindedirler. Birincisiyle köylerde sergilenen dramatik gösteriler, diğerleriyle de şehirlerdeki dramatik oyunlarla sihirbazlık, hokkabazlık gibi el becerisine dayanan gösteriler amaçlanmaktadır. Köy tiyatrosunda ritüellerin uzantısı olarak törensel nitelik öne çıkar ve bir takvim geleneği içinde anlam kazanır. Eski oyunların değiştirilmiş biçimi ile güncel konuları işleyen yeni oyunlar da vardır. Halk tiyatrosu ise yine şehirlerde aydın ve entelektüel kesimin dışında kalan halk tabakasının geliştirdiği ve sürdürdüğü bir gelenektir. Bu geleneği köylü tiyatrosundan ayıran en önemli özellik, ritüellere dayanan işlevlerin olmayışıdır. Ayrıca oyuncular, belli bir eğitim almış olan profesyonel sanatçılardır. Bu gelenek, saraya yakın devrelerin tiyatro anlayışı üzerinde de etkili olmuştur.⁴³

Halk tiyatrosu” başlığı altında toplanan “Köy Tiyatrosu”, “Orta Oyunu”, “Karagöz”, “Kukla”, “Tuluat”, “söz” ya da “metin”den ziyade “gösteri”yi ön plana çıkaran tiyatro türleridir. “Boratav”ın ifadesiyle, bu oyunların önceden hazırlanmış, yazılmış, ezberlenmiş metinleri yoktur. Halk edebiyatı, seyirlik halk oyunlarının bütünü içindeki söz sanatı ile ilgilenir.” Bunun dışında kalan; müzik, dans, hokkabazlık, maskaralık, inanışlar, töreler, vb. gibi unsurlar doğrudan halk biliminin konuları arasına girmektedir.⁴⁴

Ele alınan eserlerde, “Artırma Salonunda” adlı radyo oyununda ümidini satmak isteyen gencin durumu ile dalga geçen alıcılar, bu durumu alaya alarak bu olayı “Ortaoyununa” benzetmişlerdir.

“ARTIRMA MEMURU: Delikanlı ümidini satıyor.

⁴² Özgökmen, *Türk İslâm Edebiyatında İlâhiler, Nefesler ve Devriyeler*, 36.

⁴³ Dilaver Düzgün, “Osmanlı Döneminde Geleneksel Türk Tiyatrosunun Genel Görünümü”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14, Erzurum, 2000, 63.

⁴⁴ M. Öcal Oğuz, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafikler Yayınları, Ankara, 2014, 217.

I.ALICI: (Kızmış) Komedi!

II. ALICI: Ortaoyunu!” (AS, 117)

2.4. SÖZ VARLIĞI

2.4.1. Deyimler

Deyimler “tabirler” asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.⁴⁵

“Erman Artun’un tanımına göre ise deyim; en az iki kelimedenden oluşan, bu kelimelerin genel olarak mecaz anlamla kullanıldığı ve bir kavram ifade etmek için kurulmuş özel bir anlatım kalıbı; tabir şeklinde yorumlanmaktadır.”⁴⁶

Deyimlerin oluşma zamanları göz önüne alındığında da dilin zenginliği bir kere daha ortaya çıkacaktır. Zira deyimler, kısa süre içerisinde oluşan söz birlikleri değildir. Oluşumları geniş bir zaman dilimini gerektirdiği gibi dilde kullanım alanlarının oluşması da zaman istemektedir. Buna bağlı olarak deyimler kalıplaşmış olarak karşımıza çıkan ifadelerimizdendir. Söz birliğinin kalıplaşabilmesi de uzun zamana bağlıdır. Ayrıca deyimler oluşturdukları dönemin kültürel özellikleriyle beraber kalıplaşma sürecinde bünyelerinde taşıdıkları kelimelerin dilde yaşama sürelerini de bize bildirmeleri yönüyle önem taşırlar. Yani kelime dilinde ne zaman düşmeye başlamışsa ya deyim söz birliği bozulmuş ya da deyim dilden düşmeye başlamış demektir.⁴⁷

İncelediğimiz eserlerin hepsinde çeşitli deyimlere yer verilmiştir. Eserlerde yaygın olarak kullanılan deyimler şunlardır:

Ağır Basmak

“I. KADIN: ... Çünkü bu dönüşte annenin annelik gururu, annelik üstünlüğü ağır basar ve anne, farkına varmadan...” (UK,424)

Ağızdan Çıkan Kulağı Duymamak

“MÜDÜR: Ahmet Efendi! Ağızdan çıkanları kulakların işitiyor mu? Cezası ağır bunun! ” (E, 83)

Ağızını Toplamak

⁴⁵ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, 642.

⁴⁶ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, 144.

⁴⁷ Sinan Gönen, “Deyimlere Şekil Açısından Bir Yaklaşım Örneği”, **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, 20, 2008, 208.

“HEDİYE HANIM: Ağzını topla! Yahu, sen kim oluyorsun da...” (CS, 398)

Akılda Tutmak

“GÜRCÜ KÖLE: Aklında tut, demiştin Ağam. Üç tekke, iki hamam, dört han...” (EÇ, 85)

Akıl Ermemek

“KIZ: Bu da mı aklımızın ermeyeceği bir şey?” (ST, 50)

“I. KADIN: Benim aklım ermiyor.” (P, 371)

Aklı Almamak

“KADIN: Akıl almaz şeyler! Sıcak başına vuruyor.” (T, 441)

Aklına Koymak

“MASAL ANLATAN KADIN: ... Arası çok geçmemiş; oğlan Üç Turunçlar’ı koymuş aklına.” (ÜT, 256)

Alttan Almak

“(Uzaktan matbaa makinelerinin gürültüsü. Bir tartışma: Ahmet Mithat sert- heyecanlı; sütkardeşi Cevdet ise alttan alarak, sakın konuşur:) ” (M, 445)

Ayak Basmamak

“TAYYARZÂDE: ... Ben de Tayyarzâde isem, o konağa bir daha ayak basmam.” (TZ, 230)

Başına Devlet Kuşu Konmak

“RECEP AĞA: Başımıza devlet kuşu konmuş, ona ağlarım.” (RAK, 130)

Bir Baltaya Sap Olmak

“KOCASI: ... Yirmi sekizine geldi, hâlâ bir baltaya sap olduğu yok.” (ST, 49)

Boyun Eğmek

“FÂZILA: Babam ne yapsın, üvey annem varken? Her şeye katlanıyorum; her emre, her hakarete boyun eğiyorum, gene de yaranamıyorum bu kadına!... ” (BGKÇ, 416)

Can Atmak

“MELİKŞAH’IN ANNESİ: Herkes senin yerinde olmaya can atar, oğlum, oğlum!” (MG, 81)

Can Çekişmek

“II. ÇOCUK: Hemen ölmez, daha can çekişecek.” (P, 384)

Canı Çekmek

“KADIN: Onun da canı çeker, diyorsun!” (G, 393)

Canı Sıkılmak

“I. YÜKÇÜ: (Canı sıkılmış) Sözleşmemiz buraya kadardı.” (AB, 478)

Çizmeden Yukarı Çıkmak

“REJİSÖR: ... Çizmeden yukarı çıkmasak iyi olur sanırım!” (ÜT, 252)

Dili Tutulmak

“ZEHRA: ... Dudaklarıma kadar gelen iki kelimeyi, bir türlü söyleyemeyip, dilim tutulmuş gibi, kalakaldım.” (Z, 184)

Dişini Sıkma

“İKİNCİ ADAM: Sık dişini, az kaldı.” (GA, 136)

El Bağlama

“NAÎMÂ: Derâkâb Mustafa Ağa ol iki mağruru getirip, huzur-ı vezirde el bağlayıp durdular...” (N, 164)

El Çekmek

“CEVAD: Her şeyden el çektim.” (HH, 3159)

El Değmemiş

“I. ALICI: Ama hiç de kırık dökük değil; el değmemiş, sağlam.” (AS, 126)

Eli Ekmek Tutmak

“YOLCU: ... Yoksulluktan baika bir şey görmedim. Elim ekmek tutunca da, önümdeki işime, yani hep kendi ellerime baktım.” (YB, 33)

Elini Su Dökemez

“AYŞE HATUN: Bu, bezzaz Hurşid Ağa’nın kızıdır ki, nice devletli kızları eline su sökemez.” (HH, 321)

El Sürmemek

“BEDESTAN VEZİRİ: ... Bunun dışında, kimseye tek akçe ödemedim ve bana emanet ettiğiniz paraya, başka maksatlarla, asla el sürmedim.” (HT, 272)

Göğsü Kabarmak

“OSMAN PAŞA: Hamdolsun ve Allah nazarlardan saklasın, subay ve erlerimizin terbiye ve disiplinlerinin övüldüğünü duydukça göğsüm kabarıyor, Süvari Bey! ...” (EF, 49)

Gönlünden Çıkarmak

“SITKI BEY: ... Bir türlü, devletin kendisini yetiştirmek için sarfettiği paraları gönlünden çıkaramadı.” (VYS, 110)

Gönlü Razi Olmamak

“ARABACI: ... Akşam saatinde mor, kırmızı, sarı, pembe, ıslıl ıslıl parıldayan o güzellikleri seyretmeden geçip gitmeye gönlüm razı olmadı.” (YB, 31)

Göze Almak

“İKİNCİ ADAM: Tabii! Görmek, bir sürü tehlikeyi göze almak demektir. Hayal etmekte böyle tehlikeler yoktur.” (KK, 13)

Göz Kulak Olmak

“MÜDÜR: Gelmedi, peki gelmesin. Gelince ona da söyle, anladın mı, göz kulak olacaksınız.” (E, 83)

Gözü Dünyayı Görmemek

“HALLAÇ: Deminden beri sana bakıyorum, yine gözün dünyayı görmüyor, Terzi.” (SKD, 337)

Gözü Gönlü Açılmak

“KOCAKARI: ... Bugün şehrin gelinlik kızları yayla seyrine çıktılar. Sen de gitsen güzel gönlün açılır. (KA, 160)

Gözünde Büyütmek

“KADIN: Gözünde büyütüyorsun.” (T, 444)

Gözünü Korkutmak

“KAPTAN: Trafik kurallarına uymak gerek. Hem daha başlangıçta gözünüzü korkutmamak için yavaş gidiyoruz.” (UYK, 290)

Gözü Tutmak

“KAPTAN: Motoru gözünüz tutmadı. Teknemi pek eski buldunuz.” (UYK, 289)

İçi Açılmak

“KOMİSER: ... Senin haberlerin şenliklidir; anlat da içimiz açılsın!” (K, 507)

İçine Atmak

“KADIN: On beş, yirmi gün. Her bünye bir değil ki! İçine ata ata!” (AB, 500)

İçine Doğmak

“VEZİR: Âdilşahım! İçime doğuyor, gece rüyamda da gördüm. Yakındır, dileğiniz yerine gelecek. ” (MG, 76)

İçine Kurt Düşmek

“BİRİNCİ KIZ: Benim içime kurt düştü. Hâlâ arkamızdalar. Köşede duralım da geçsinler bari. ” (Y, 239)

İçine Sinmek

“KOMİSER: Kuru kuruya gitmiyor. Hem sensiz içime siner mi?” (K, 505)

İçini Çekmek

“I. KADIN: (İçini çeker) Doğru!” (P, 374)

İmdatına Yetişmek

“ŞÂPUR ÇELEBİ: Dar zamanımda Hızır gibi imdadıma yetişti.” (ŞÇ, 141)

Kanına Girmek

“SITKI BEY: (İç monolog) Gittiler, dönmediler. Yok yere üç kişinin kanına girdim...” (VYS, 117)

Kulağına Gitmek

“SÜLEYMAN: Zaten, dedi Melik Salih, senin başardığın işler çoktan Alamut Şeyhi’nin kulağına gitmiştir...” (MS, 49)

Kulağına Küpe Etmek

“DERVİŞ MEHMED AĞA: ... Bu nasihatlerimi kulağına küpe eyle.” (EÇ, 36)

Kulak Asmamak

“İKİNCİ ADAM: Kulak asma! İkisi birbirinden acayip.” (GA, 149)

Kurda Kuşa Yem Olmak

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Öyle oldu. Yoksa yirmi beş adamımla dağda belde kurda kuşa yem olacak idik.” (EÇ, 94)

Laf Atmak

“BİRİNCİ KIZ: Duydun mu; laf attılar bize.” (Y, 240)

Öküz Altında Buzağı Aramak

“İ. ALICI: Öküz altında buzağı!” (AS, 120)

Ölçüyü Kaçırmamak

“ELEŞTİRMECİ: Neyin sonu var? İyisi mi arada ölçüyü kaçırmamalı!” (KS, 180)

Suya Düşmek

“ELEŞTİRMECİ: (Güler) Birinci ihtimal suya düşer.” (KS, 174)

Ümidini Kesmek

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Heman can telefine dahî az kalıp, kurtulmadan ümit keserek, gâh atlı gâh piyadece yol gitmekte idik.” (EÇ, 88)

Yüreği Hoplamak

“AHMET MİTHAT: Gittim. Onun içinde yüreğim hopladı, yalanım meydana çıkacak diye.” (M, 468)

Yüz Çevirmek

“NAÎMÂ: ... Lâkin asker-i İslâm ve gâzîler aslâ aldırmayıp mertçe hamle ve aslanlar gibi cenge girişip yüz çevirmedi.” (N, 66)

Yüze Vurmak

“GARGOLA: ... Sen benim yaptıklarımı yüzüme vuracağına, kendini düşün!” (HM, 312)

Yüzünü Kara Çıkarmak

“RAHİP: Yüzümü kara çıkarma, Evladım! Yeni bir arap atı verin bana!” (MS, 20)

Ayrıca Bakınız: AB (487, 489, 492, 496, 500, 503) AS (130, 133) BGKÇ (430, 434, 436, 439, 441, 444, 445, 449, 453, 454, 455, 456, 460, 464, 468, 470, 476, 482, 495, 504) CS

(400, 405, 409) E (89, 90, 93, 94, 96, 98, 99, 105, 106, 107) EÇ (88, 91, 94, 99 101, 102, 116, 118, 155, 173, 180, 226, 234, 235, 302, 310, 312, 324, 378) GA (139, 164) HH (321, 323, 325, 329, 331, 333, 334) HM (309, 311, 316, 317, 323, 329348) K (510, 516, 521, 523, 530) KS (186, 188, 189, 196, 202, 203, 205, 206, 209 214, 218, 220) MG (84) MS (31, 32, 34, 38, 49, 53, 55, 59, 68, 69) M (466, 468, 470, 479, 480, 481, 482, 484, 496, 505, 511, 512, 519) N (59, 77, 83, 103, 138, 151, 155, 173, 195, 196, 208, 218,228, 233, 235, 252, 315) P (377, 384) ST (53, 55, 56, 59, 65, 66, 68, 69, 75, 79, 80) ŞP (145, 146) VYS (117, 118) TZ (238, 242, 245, 252, 254, 257, 259) T(448, 455, 456, 458, 461, 464) UYK (293, 297, 298, 302, 305) YB (35, 38) Z (190, 192, 195, 196, 200, 201, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 220)

2.4.2. Atasözleri

“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargıların genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş önsözler.”⁴⁸

Türk milletinin fikir kıvraklığı, zekası asırlar boyunca devam edegelen bir atasözü geleneği meydana getirmiştir. Edebiyat tarihine baktığımızda sözlü mahsüller arasında göze çarpan “sav” lar bugünkü atasözlerinin ilk şekilleridir. Daha sonra darbimesel, ıstılah, tabir gibi adlar da verilmiştir.⁴⁹

Aksoy’a göre atasözleri ve deyimler toplumbilim, ruhbilim, eğitim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor gibi konuyu ilgilendiren ve birçok yönden inceleme konusu edilmeye değer olan ulusal varlıklar olup deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından pek önemli dil yapılarıdır. Soykut’a göre de atasözleri, yüzyıllar boyunca yaşanmış veya rastlanmış, müşahede edilmiş sayısız ve birbirinden farklı olayları değerlendiren, onları ayrı ayrı klişeler hâline getirerek sınıflandıran, nihayet dedelerden torunlarına intikal eden özlü sözlerdir. Dilçin’e göre ise atasözü, beşer cemiyetle beraber doğmuş, onunla birlikte oba, boy ve oymak olarak asırlarca göçebe hayatı yaşamış ve nihayet gelişip özleşerek de ulusal hâle yükselmiş, medenileşmiş törelerdir.⁵⁰

İncelenen eserlerde, deyimler kadar atasözlerine yer verilme de bazı radyo oyunlarında bu türü görmemiz mümkündür. Eserlerde yer verilen atasözleri şunlardır:

Ak akçe kara gün içindir

⁴⁸ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1982, 36.

⁴⁹ Hatice Solak, *Anonim Halk Edebiyatı Mahsulleri*, Taş Medrese Yayınları, 1996, Erzurum, 7.

⁵⁰ Seçkin Aydın, “Kültürel Bir Miras Olarak Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri”, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 19/75, 2013, 174.

“İBRİŞ PAŞA: ... Eğer kuş canlarını kurtarmak dilerse ak akçe kara gün içindir, beytü’l-mâle üç bin kîse Kade...” (EÇ, 299)

Anasına bak kızını al kenarına bak bezini al

“AYŞE KADIN: Efendim, meşhur meseledir: Kenarına bak, bezini al; anasına bak, kızını al! derler.” (RAK, 132)

Avcı ne kadar hîle bilse ayı da o kadar bilir

“MİŞON EFENDİ: Osmanlıların bir atasözü vardır: Avcı ne kadar hîle bilse ayı da o kadar yol bilir.” (N, 221)

Başa gelen çekilir

“SEFER REİS: ... Gerekir ki başa gelen çekilir.” (EÇ, 46)

Demir tavında dövülür

“YANDIM ALİ: ... Tenha yola çıktık, demir tavında dövülür.” (TZ, 239)

Derdini söylemeyen derman bulamaz

“İBRAHİM ÇELEBİ: Derdin söylemeyen dermanın bulamaz oğul, söyle!” (HH, 320)

Derdi veren Allah dermanını da verir

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Derdin veren Allah, dermanın da verir baba!” (EÇ, 87)

Dost kara günde belli olur

“OKİ: ... Dost kara günde belli olur.” (EF, 62)

Gün doğmadan neler doğar

“III. ALICI: (Sesini inceltir) Gün doğmadan neler doğar!” (AS, 121)

“RAHİP: Bekleyelim, gün doğmadan neler doğar!” (MS, 17)

Mal canın yongasıdır

“YAHYA EFENDİ: Mal canın yongasıdır Evliyâ Ağa!” (EÇ, 190)

Misafir umduğunu değil bulduğunu yer

“BEYBABA: Misafir umduğunu değil bulduğunu yer, Beyler!” (GA, 147)

Misafir misafiri sevmez, ev sahibi ikisini de

“EV SAHİBİ: Misafir misafiri sevmez oğul! Ev sahibi ikisini de sevmez...” (EÇ, 90)

Müslüman dîni âşikâre olur

“SEYYİT MEHMET NUMAN: ... Atasözüdür: Müslüman dîni âşikâre olur!” (M, 492)

“ALİ RUHİ: ... Arap atasözünü hatırlarsınız: İzâ câel kazâ dâkel fezâ!

ALBAY OSMAN BEY: Doğrudur, kazâ gelecek oldu mu dünya daralır, kaçacak kurtulacak yer kalmaz...” (EF, 25)

2.4.3. Kalıp Sözler

Kalıp sözler, atasözleri ve deyimlerin dışında kalan fakat halkın dilinde yer edinmiş sözcüklerdir. Bu sözcüklerin kullanımı yaygın olduğundan kalıplaşarak bugüne kadar gelmiştir. Behçet Necatigil’in eserlerinde, tespit ettiğimiz kalıp sözler şunlardır:

“ALİ RUHİ: Müsaade sizin, ay efendim!” (EF, 19)

“ALİ RUHİ: Ya.. Öyle mi? Mübarek olsun, Osman Beyim!” (EF, 38)

“DOKTOR HÜSNÜ BEY: Allah’tan ümit kesilmez, Paşam!” (EF, 41)

“Bu yollardan kuş uçmaz. ” (EÇ, 91)

“DEFTERDÂRZÂDE MEHMED PAŞA: Hüda’ya hamd ü senâ ederim ki...” (EÇ, 115)

“KARA HAYDAROĞLU: Haydan gelen huya gider Evliyâm!” (EÇ, 119)

“DÜŞKÜN YORDAN: Zorla güzellik olmaz, Madam!” (HM, 322)

“İ. KEDİ TOPLAYICI: İflas ettim, bir daha belimi doğrultamadım.” (K, 523)

“VEZİR: Derdini veren Mevlâ, devasını da verir.” (KA,75)

“EMİR: Allah’tan ümit kesilmez, ola ki kurtulursun!” (MS, 29)

“ABDULGÂNİ HOCA: Hastaya bakmak sevaptır, eciri büyüktür, Hancı!” (ŞÇ, 140)

“DERVİŞ MEHMET: Sabrın sonu selamettir, Ağam!” (TZ, 245)

“DERVİŞ MEHMET: Sabah ola, hayrola, Haznedar!” (TZ, 249)

2.4.4. Dualar ve Beddualar

Alkış, halk edebiyatında karşıdaki kişinin iyiliğinin istendiği; kara alkış (kargış tam aksine söylenen kişinin kötülüğünün istendiğini gösteren söz kalıplarıdır. Alkış konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlamı

güçlendirici dil öğeleridir. Kısa olmaları ve anlatım yoğunluğu taşımaları nedeniyle kullanılır.⁵¹

Şükrü Elçin, “dua” terimini kullandığı alkışlar hakkında görüşlerini aktarırken alkışların sadece hayır dua ve minnet duygularının ifadesi anlamına gelmediğini de ifade etmiştir. Alkışların, iyiyi ve güzeli meydana getirebilecek güçleri harekete geçirme arzusunun da bir ifadesi olduğunu belirtmiştir, İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar olarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hallerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde; doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhî ve fikrî ifadesini dilde kazanır. Türk cemiyetlerinde de bu dualar, Şamanizm, Budizm ve Manihaizm kültür devrlerini aşarak İslamiyet’le daha düzenli ve yeni zihniyetle gelişmiş bir şekilde yaşamaya devam etti. (...) Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı’ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde manzum veya mensur olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan bedenî ruhî, iktisadî, içtimaî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi “hüküm” bildiren müspet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde “alkış: öğme” denilirdi.⁵²

Behçet Necatigil’in ele aldığımız eserlerin hemen hemen hepsinde duaya yer verilmiştir. Bu örneklerde, kişilerin hem kendileri hem devletleri hem de sevdiği insanlar için ettiği dualar karşımıza çıkmıştır. İncelenen eserlerde, yer alan dualar şunlardır:

“II. YÜKÇÜ: Allah ziyade etsin, Beyim!” (AB, 482)

“ADAM: (Birden heyecanlanır.) Yaa, yaa, Allah bağışlasın!” (AB, 484)

“SÂÎ EFENDİ: ... Mukaddem, Allah bağışlasın, yirmi yaşına geldi.” (BGKÇ, 424)

“MÜNEVVER HANIM: Rica ederim! Var olunuz! Devletle, saadetle, Sâî Efendi!” (BGKÇ, 426)

“SÂÎ EFENDİ: Berhudar ol, evladım!” (BGKÇ, 462)

“AHMET MİTHAT: Berhudar olun Mecdettin Paşam!” (CS, 262)

“KAPAZAN MUSTAFA: İnşallah muvaffak olur.” (CS, 403)

“AYŞE HANIM: Allah sizden razı olsun, ne diyeyim, Allah...” (E, 103)

“MÜDÜR: Allah gönlüne göre versin.” (E, 105)

“EROL BEY: ... Nur içinde yatasın İzzet Efendi!..” (E, 106)

⁵¹ Erman Artun, **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, 147.

⁵² M. Öcal Oğuz, **Türk Halk Edebiyatı**, Grafiker Yayınları, Ankara 2014, 214-215.

“ALBAY OSMAN BEY: ... Allah saklasın, denize düşecek olsanız veya bir kazâ vukûunda...” (EF, 25)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Mevlâ işimizi rast getire!” (EÇ, 32)

“HÂTEM TÂÎ: ... Allah ziyade etsin, Beyzâdem!” (HT, 278)

“KÖR ADAM: Allah razı olsun! Eline sağlık!” (HT, 280)

“CEVAD: Ömrüne bereket...” (HH, 319)

“AYŞE HATUN: Allah gönlüne göre versin, Oğul!” (HH, 320)

“Allah devletinizi ziyade eylesin, Ağa Hazretleri!” (HH, 324)

“DÜŞKÜN YORDAN: ... Allah ömürler versin!” (HM, 303)

“DÜŞKÜN YORDAN: ... Allah ne muradınız varsa versin!” (HM, 305)

“ANLATAN: ... Yolunuz açık olsun!” (İÇÇ, 358)

“KEŞİŞ: Berhudar olasınız, Padişahım!.. ” (KA, 157)

“ASLI: ... Dilerim senden, şu benim aşkımin üç bölüğünden bir bölümünü bu kıza ver.” (KA, 169)

“SOFU: İşte, yârân-ı sefa, bu iki âşğın cennet-i âlâ düğünleri olsa gerektir. Bizlere dahi görmek nasip eyleye!..” (KA, 171)

“ELEŞTİRMECİ: ... Allah rahmet eylesin...” (KS, 181)

“ELEŞTİRMECİ: Ruhları şad olsun...” (KS, 182)

“MELİKŞAH: Allah senden razı olsun, Bezirganbaşı!” (MG, 87)

“SÜLEYMAN: ... Allah yardımcın olsun, Maria!” (MS, 22)

“ANLATAN: (Ardından seslenir.) İşin rast gide, Süleyman!” (MS, 50)

“SÜLEYMAN: Baki, izzet ve ikbalinize duacıyım, efendim.” (MS, 67)

“CEVDET: Tanrı, sonuna erdirmiş, Birâder!” (M, 449)

“ARABACI: ... Kesene bereket, sağ ol, beyim!” (M, 453)

“KOCA SİNAN PAŞA: Az vakitte iki hisâr zaptolunması fâl-i hayırdır, gazânız mübârek olsun!” (N, 30)

“AĞA: Allah devletinize zevâl vermesin, Sinan Paşam!” (N, 45)

“RECEP AĞA: Berhudar ol, kızım!” (RAK, 133)

“BAYAN TERZİ: ... Kısmet. Allah ağızlarının tadını bozmasın.” (ST, 62)

“HATUN: Sağ olsun, sefada daim olsun!” (TZ, 227)

“HÜSEYİN EFENDİ: El öpenin çok olsun, Tayyazâde oğlum!” (TZ, 228)

“SİNAN AĞA: ... Sabah şerifler hayrolsun, Gümrükçü Efendi!” (TZ, 243)

“MASAL ANLATAN KADIN: ... kız her gece dua edermiş: Allah’ım sen koru! Allah’ım, sen koru! Allah’ım...” (ÜT, 272)

“ORTANCA KIZ: (Sevinçli) Aa, ağlanır mı hiç? Allah mesut etsin!” (ÜT, 276)

“ZEKİYE: ... İnşallah selametle döner gelirsin.” (VYS, 101)

“RÜSTEM BEY: Allah göstermesin!..” (VYS, 109)

“ABDULLAH ÇAVUŞ: ... Lakin ikisinden de hoşnuttum, Allah da hoşnut olsun!” (VYS, 118)

“YAŞLI KADIN: Olabilir. Allah doğru yoldan ayırmasın!..” (Y, 241)

“SUPHİ: Allah bağışlasın, pek güzel!” (Z, 178)

“HABİBEMOLLA: ... Su gibi aziz ol! Ölmüşlerinin canına değsin!..” (Z, 195)

“HABİBEMOLLA: Ömrüne bereket, sultan kızım! ” (Z, 196)

Ayrıca Bakınız: BGKÇ (462, 465, 466, 470, 471, 476 ,480, 495, 498 508513, 514) E (105, 106) EF (36, 37, 41, 42, 45, 49, 52, 53, 54) EÇ (44, 48, 54, 73, 75, 91, 93, 95, 99, 100, 104, 112, 113, 120, 133, 136, 145, 146, 148, 154, 157, 165, 166, 177, 180, 202, 214, 227, 241, 250, 255, 266, 270, 273, 274, 280, 282, 288, 296, 298, 302, 305, 326, 330, 338, 345, 359, 361, 376, 383, 384, 388) HM (319, 323, 331, 338, HH (323, 324, 326, 327) MS (47, 50, 67) M (457, 491, 506, 519, 528) N (44, 56, 116, 118, 129, 132, 139, 143, 144, 152, 161, 174, 188, 206, 217, 221, 228, 268, 276, 278) TZ (243, 248, 251, 255, 257, 259, 263, 265, 266) VYS (109, 118, 120, 121, 123) Z (195, 196, 202, 208, 215)

Bedduâ, duânın aksi ve zıddı la’net, inkisar, belâ ve gazap ifâde eden menfi sözlerdir. Beddualar, çaresiz olan, acı çelen, kötülüğe maruz kalan bir insanın, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözcüklerdir. Kısaca “kötü dilek” olarak niteleyebildiğimiz beddua, Farsça bed “kötü” ile Arapça dua sözlerinden meydana gelmiştir. Anadolu’nun muhtelif yerlerinde; “ah, bedat,milenç, inkisar, kargış, karış, lanet,” gibi adlarla anılır. İnsanların

toplum halinde yaşamaya başlamasından itibaren hem dualar hem beddualar var olmuştur.⁵³

Yazar, eserlerinde dua kadar olmasa da beddualara da yer vermiş, eserlerde bazen ayrılan sevgiliye bazen düşmana beddualar edilmiştir. İncelenen eserlerde yer alan beddua örnekleri şunlardır:

“MEHVEŞ: Sebep olanlar sebepsiz kalsın!” (BGKÇ, 463)

“MEHVEŞ: Beylik ona kalmış, yere batasica!” (BGKÇ, 480)

“DEDE DAYI: ... Bu can pazarında postunu kurtar da kavuğun helâk olsun!” (EÇ, 51)

“EV SAHİBİ: ... Allah belalarını versin!” (EÇ, 99)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Cenâb-ı Hakk benim canımı onun kapısında ala deye ağladı.” (EÇ, 176)

“İBRİŞ PAŞA: (Kızmış) Allah belanızı versin!” (EÇ, 284)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Herif “Hay Allah belasını versin!” deye yürüdü.” (EÇ, 348)

“PADİŞAH: ... Var yıkıl, git! Cehenneme kadar yolun var.” (KA, 163)

“ROSA: Musullu Süleyman’mış, yere batasica!” (MS, 47)

“MARİA: Nasıl kurtuldunuz o yere batası yerden?” (MS, 68)

“SİRANUŞ: Allah’tan bulsun.” (M, 449)

“SİRANUŞ: Allah’ından bulsun!” (M, 489)

“SİRANUŞ: Canı çıksın!” (M, 493)

“TUNUSLU: ... Tanrı’nın lâneti üzerinize olsun!” (M, 506)

“İ. BÖLÜKBAŞI: ... Allah belasını versin!” (N, 270)

“ZEKİYE: Allah yüz bin kere canımı alsın!” (VYS, 101)

“HANİFE: Kızım, kızcağızım! Hay ayaklarım kırılıysaydı da, Allah bin türlü belamı verseydi de...” (VYS, 104)

“İSLÂM BEY: ... Keşke göğsüme birinci dokunan kurşun, canımı alsaydı da sizden bu sözleri işitmeseydim!” (VYS, 113)

⁵³ Muhammet Kemaloğlu, “Terekeme-Karapapak Türklerinde Dualar (Alkışlar) ve Beddualar (Kargışlar), *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 2011, 103.

“NAZİKTER: Getiremez olasıcalar!” (Z, 185)

“İNCE HASAN: Sen düştükçe sevinirmiş o Zehra! Daha beter olsun, dermiş.” (Z, 219)

2.4.5. Küfür, Argo, Hakaret

Küfür toplumumuzda iki anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan ilki; “ameli yok eden tevhitte çıkararak bir inancın tezahürü olan sözler veya davranışlardır. İkincisi ise; sövmek, sövmek için söylenen söz, sövgüdür. Toplumsal olarak hoş karşılanmayan kaba ve istenilmeyen söze küfredme, eylem bağlamında ise küfreden kişiye küfürbaz denilmektedir. Küfürbaz; kaba sövgüleri çok kullanan, ağız bozuk kişi anlamındadır. Küfür tabu kelimeleri içeren, ana işlevi konuşmacının duygularını ve tutumlarını yansıtan veya yansıttığı varsayılan duygusal bir dildir. Diğer bir ifade ile küfür, herhangi bir sosyal ortamda hakaret edici, uygunsuz, sakıncalı veya kabul edilemez olma potansiyeline sahip kelimelerin kullanımını ifade eder. Küfür; müstehcenlik, hakaret, sözlü saldırganlık, tabu konuşma, etnik ırksal hareketler, kabadayılık, argo ve dışkılama gibi çirkin sözler içermektedir. Bu sözler özellikle duygusal durumlarda daha fazla kullanılabilir. ⁵⁴

Fransızca argot olarak yazılan argo kelimesinin kökeni XVII. yüzyıla kadar inmektedir. Eskiden ‘hırsızlık zanaatı veya hırsızlar esnafı’, başka bir açıklamaya göre de ‘dilenci esnafı’ anlamına gelmekteydi. Argo ve küfür, tüm dünyada insanlar tarafından kullanılan ve toplumdan topluma değişik yapılarda o toplumu yansıtan bir iletişim kurma biçimidir. “Argo, meşru konuşmanın eteklerinde asılı tuhaf bir tür serseri dildir.” İnsanların bazen kendi gruplarında üretip sadece kendi grup üyeleri tarafından anlaşılan bazı benzersiz kelimeler ve ifadeler kullanırlar. Bu kelimeler ve ifadelerin içerisinde argoda vardır. Argo, genellikle bir sosyal gruba özgü olan dillerden biridir. ⁵⁵

Necatigil, ele aldığımız eserlerinde hem argo hem küfür hem de hakaret içeren ifadelere yer vermiştir. Eserlerde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

“ADAM: (Üzgün güler.) Naylonu da mı biliyorsun, bacaksız?” (AB, 494)

“CÂLİBE: Zalim! Söylediğin söze bak!” (BGKÇ, 429)

“SÜHÂ: ... Alçak kadın! ” (BGKÇ, 433)

“CÂLİBE: Nankör! Sana olan aşkıma böyle mi teşekkür ediyorsun?” (BGKÇ, 437)

“CÂLİBE: Üçü de bir olmuş, bana karşı, arsızlar!” (BGKÇ, 439)

“CÂLİBE: Gibiysek gibiyiz, aptal!” (BGKÇ, 439)

⁵⁴ Ahmet Çiçek, Mustafa Yağbasan, “Küfür ve Argonun Gündelik İletişimdeki Yeri Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması”, *Akdeniz İletişim Dergisi*, 32, 2019, 16.

⁵⁵ Ahmet Çiçek, Mustafa Yağbasan, “Küfür ve Argonun Gündelik İletişimdeki Yeri Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması”, *Akdeniz İletişim Dergisi*, 32, 2019, 16.

“CÂLİBE: Sen dinleme bu zevzek kardeşimi! ” (BGKÇ, 445)

“CÂLİBE: Bu ne edepsizlik? ” (BGKÇ, 449)

“CÂLİBE: Sen de inandın! Ah, Reftâr! Ah, aptal kız! ” (BGKÇ, 449)

“CÂLİBE: Fâzıla ile gittiği zaman da, Münevver Hanım, benim evime neden böyle şıfıntı cariyeye gönderdiler, demesin! ” (BGKÇ, 454)

“CÂLİBE: Evet, dinlediniz kızdan! Oğlunuzun ne âhlaksız olduğunu anladınız sanırım!

MÜNEVVER HANIM: Bu edepsizliği ancak bir mecnun yapar! ” (BGKÇ, 455)

CÂLİBE: ... Yaptıkları benden mi sorulur? Deli, sen de! ” (BGKÇ, 457)

“SÜHÂ: Beni o zorladı, bilmiyor musun ne adi bir kadın olduğunu?

FÂZILA: Sanki siz ondan daha az adisiniz! ” (BGKÇ, 459)

“ MEHVEŞ: Sebep olanlar sebepsiz kalsın! İftiracı hainler! ” (BGKÇ, 463)

“SÂİ EFENDİ: (Kızmış) Hain kız! ” (BGKÇ, 464)

“SÂİ EFENDİ: Defol, rezil! O senin annen! ” (BGKÇ, 464)

“FÂZILA: Onu anne bileyim dedim; fakat ruhsuz, şefkatsiz, katı bir kadın. Cahil. ” (BGKÇ, 468)

“ŞEFİK: Allah’ım, ne adilik! Zavallı babam! ” (BGKÇ, 482)

“FÂZILA: Ne olmuşu var mı, cahil? ” (BGKÇ, 506)

“MUTASARRIF PAŞA: (Bağırır) Defol, git! Kovuyorum seni! ” (CS, 381)

“ KALPAZAN MUSTAFA: Hiç hoşlanmıyorum bu pis heriften! ” (CS, 398)

“KALPZAN MUSTAFA: Delirdin mi sen? ” (CS, 400)

“HEDİYE HANIM: Sus kız, ne varmış, Mustafa aptalın biridir. ” (CS, 401)

“HEDİYE HANIM: Hahay! Çelebiye gel! İtin biri o be! ” (CS, 402)

“CÂLİBE’NİN ANNESİ: Sonra sinirli, sonra cahil... ” (CS, 423)

“MELEK AHMED PAŞA: (Birden kızmış) Sus, bre sefih! Ulan! ” (EÇ 334)

“MELEK AHMED PAŞA: Sus, bre cahil, nâdân! ” (EÇ, 348)

“KADIN: (Sinirli, güler) Çok aptalsın! ” (G, 394)

“GARGOLA: Senin ne mal olduğunu ben bilirim!

CORCİNO: Sırdaşsınız, koca moruk! ” (HM, 298)

“CORCİNO: Deli misin be! ” (HM, 298)

“CORCİNO: Bırak zevzekliği de ver şu mektubu! ” (HM, 301)

“GARGOLA: (Kendi kendine) Gitti! Hain kadın! ” (HM, 306)

“CORCİNO: Sen de ablam gibi, Düşkün Yordan gibi aptal mısın be ?” (HM, 326)

“CORCİONA: Aptal! Yahu, hiç mi kafa yok sende? ” (HM, 327)

“DÜŞKÜN YORDAN: Başka kim olacak! Haydut herif! ” (HM, 342)

“KARISI: Elinin körü! ” (K, 509)

“II. KEDİ TOPLAYICI: ... Ha sahipsiz kedi... kirlidir, pasaklıdır, kördür, topaldır. ” (K, 518)

“PADİŞAH: (Kızmış) Behey edepsiz! Şöyle dedim olmadı, böyle dedim olmadı, Var yıkıl, git! Cehenneme kadar yolun var. ” (KA, 163)

“YAZAR: ... Fakat şarlatanlık bu! ” (KS, 217)

ŞEYHÜLCBEL: (Kudurmuş gibi) Ah, rezil, hain, geldin ha! ” (MS, 70)

“AGAVNİ: ... Ama ben onun ne alçak, ne âdî olduğunu daha o zaman anlamıştım. ” (M, 449)

“SİRANUŞ: ... Dayağı yiyen bile, haklı bir kadına el kaldırmıyor, bu alçaklığa siz kalkışmayın! ” (M, 450)

“SİRANUŞ: Bir edepsizin cezasını verdim. ” (M, 451)

“SİRANUŞ: ... Biri ipsiz çulsuzun biriydi, kızın parasına göz dikmişti. ” (M, 484)

“SİRANUŞ: ... Bırakın o hâbisi! İsmi duymak bile istemiyorum. ” (M, 489)

“SİRANUŞ: Ya bana ettikleri? Rezil, edepsiz! ” (M, 489)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: ... Karnik, aptal! Sen bu aptallığınla kimi kandıracaksın? ” (M, 492)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Çelimsiz, kansız cansız bir kız, çarçabuk öbür dünyayı boylar değil mi Karnik? Şimdi defol, git!.. ” (M, 493)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Alçaklık, vicdansızlık, ne dersin de! ” (M, 494)

“REFET: Kaçmış, rezil herif! ” (M, 497)

“BAYZAR DUDU: Sabahın köründe bu ne telâştır? ” (M, 503)

“CEVDET: ... Sonra Feride hastalıklı, cahil bir kız. ” (M, 512)

“İBRAHİM PAŞA: Bak şu kâfire! Benim huzurumda bile yalan söyler. ” (N, 95)

“NAÎMÂ: ... Bu üç gün içinde halkın sövmeler, küfürler ile kîn ve düşmanlık göstermeleri ne idi? ” (N, 317)

“KARISI: ... O kâfir hamalın kızını, oğlumdan boşattır, hemen şimdi...” (RAK, 132)

“KOCASI: Tembel, sorumsuz, ilerisini düşünmüyor. ” (ST, 48)

“HALLAÇ: Toplasan, haftada bir çalışır, altı gün yan gelir, keyfine bakar, Haspa! ” (SKD, 338)

“KADIN: Sen yalnız kendini düşünüyorsun, o yüzden taş kalplisin bu kadar. ” (ST, 80)

“VELİ AĞA: Cevahirli Esmâ, ar damarı çatlamış bir alüftedir. ” (TZ, 232)

“OSMAN DEDE: Tayyârzâde gibi bir nevcivan, altmış küsur yaşında bir kahpeye kapılanmaz, Ağalar! ” (TZ, 232)

“VELİ AĞA: Lakin kart aşüftenin mahbup ve güzel delikanlı düşkünlüğü hepsinden betermiş, Ağalar! ” (TZ, 236)

“SİNAN AĞA: Bre şahbaz, beni tez Hazinesar’a götür.! ” (TZ, 246)

“HÜSNÜ AĞA: Lakin bir doymaz karıdır. ” (TZ, 252)

“KIZ: Macera düşkünü, sorumsuz, uçarı... ” (UYK, 305)

“KÜÇÜK KIZ: ... İtin biri zaten. ” (ÜT, 264)

“ORTANCA KIZ: (Sert) Ana mıydı o? Açtırma ağzımı, kendi eliyle vermiş seni itin ağzına. ” (ÜT, 264)

“SITKI BEY: Çook! Bir asker, bir insan; öyle bir köpeğe ne yapar? ” (VYS, 108)

“İSLÂM BEY: Kendimi şeytandan alçak görüyorum. ” (VYS, 115)

“İSLÂM BEY: ... Sizin gözünüzde suçlu olmaktan daha büyük şerefsizlik yoktur benim için. ” (VYS, 122)

“YOLCU: (Kızmış) Aptal yerine koydunuz beni; düpedüz aptal! Alacağınız olsun, gösteririm ben size! ” (YB, 42-43)

“NAZİKTER: ... Hanımlık taslıyorsun, aptal! ” (Z, 189)

“NAZİKTER: (Kızmış) Bre musibet! Başıma üçüncü hanım mı kesildin? Utanmaz, terbiyesiz! ” (Z, 189)

“NAZİKTER: Ha, sen misin? Utanmadan, ne yüzle gelirsin bu eve? Git burdan, git! ” (Z, 202)

“NAZİKTER: Utanmaz yelloz! Ne hakkın var içeri girmeye! ” (Z, 202)

“NAZİKTER: Sırrıcemâl şırfıntısı zorla içeri girdi, a kızım! ” (Z, 202)

“HABİBEMOLLA: ... O uğursuz Suphi sana da az çekti. ” (Z, 212)

“ÜRANİ: Sus bre baykuş! Sus! Geber! Git! ” (Z, 214)

“ÜRANİ: Yok şaka! Defol! Hem ben buldum yeni bir dost! Bıktım senden, git!

SUPHİ: (Yalvarır) Köpeğin olayım, Ürani! Gece vakti sokakta mı yatayım? ” (Z, 214)

“SUPHİ: Vay kahpe! ” (Z, 219)

2.4.6. Hitap ve Seslenmeler

Seslenme sözlerine Türkçe'nin genel söz varlığı içinde “kalıp sözler (ilişki sözleri)” başlığı altında yer verilir. Bu bağlamda seslenme sözleri “İnsanlara hitap etmek için kullanılan kalıp sözler” ve “hayvanlara hitap etmek için kullanılan kalıp sözler” olarak ikiye ayrılmıştır. İnsanın kendi kendine hitap etmek için kullandığı kalıp sözler”, Tanrıya hitap etmek için kullanılan kalıp sözler”, doğadaki başka unsurlara hitap etmek için kullanılan kalıp sözler” de bunlara ilave edilebilir. Gencay seslenme sözlerini “günlük hayatta kullanılan diğer kalıp sözler” başlığı altında vermiş ve kendi içinde “sevgiyi belirten sözler”, “birini onurlandırmak için kullanılan sözler”, “güzelliği yansıtan sözler”, “kızgınlığı ve beğenmeme durumunu ifade eden sözler” şeklinde gruplandırmıştır. Şen ise “ön yargı bildirmeyen seslenme amaçlı hitaplar”, olumlu ön yargı bildiren hitaplar” ve olumsuz ön yargı bildiren hitaplar” şeklinde seslenmeleri üçe ayırıp bunları da seslenmelerin yönü doğrultusunda alt gruplarda ele almıştır. Seslenme sözleri Eski Türkçe döneminden bu yana Türkçenin söz varlığı içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Alyılmaz Orhun Yazıtları'nda, Alyılmaz Dede Korkut Kitabı'nda, Demirbaş Türkiye Türkçesi Ağızlarında seslenme sözlerinin hakkında bilgi vermektedir.⁵⁶

⁵⁶ Fatih Doğru, “Seslenme Sözleri ve Genel Türkçe Sözlüklerdeki Görünümü”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19/1, 2018, 136.

Necatigil'in incelediğimiz eserlerinde, bazen bir devlet büyüğüne bazen sevdiklerine bazen de günlük hayattaki hitap ve seslenmelerde bulunan kişilere yer verilmiştir. Bu hitap ve seslenmeler şunlardır:

“ARTIRMA MEMURU: (Masaya vurur.) Susalım, beyler! ” (AS, 117)

“ARTIRMA MEMURU: Bir dakika! Orda mısın, Delikanlı? ” (AS, 130)

“FEVKİYE: Ah hemşire! ” (BGKÇ, 416)

“NECMÎ: İzzet ü devletle, Beyefendi! ” (CS, 362)

“EROL BEY: Ee, soğutmadan buyurun Beyler!.. ” (E, 106)

“ALÎ RUHÎ: ... Alliyüâlâ Binbaşım! ” (EF, 17)

“TEĞMEN İSMAİL EFENDÎ: o da ne icâbetti, Üstadım? ” (EF, 20)

“HARTÎ BEY: Derdimi kimselere anlatamadım, Binbaşı Mehmet Bey! ” (EF, 21)

“HARTÎ BEY: Azizim Binbaşı Eğtuğrul'un bu Japonya seferinden yüz akıyla çıkması... ” (EF, 23)

“ALÎ RUHÎ: Asıl çekişme içimizdedir, hey Teğmen! ” (EF, 32)

“YÜZBAŞI CELAL BEY: Arabaları da tuhaf, Doktor! ” (EF, 35)

“PARSÎ DOKTOR: Bravo, Yüzbaşı Celâl Bey! ” (EF, 35)

“OSMAN PAŞA: Sevgili kardeşim, efendim hazretleri! ” (EF, 48)

“OSMAN PAŞA: Kardeşim, efendim! ” (EF, 49)

“SÜVARÎ: Dönelim, Paşam! ” (EF, 54)

“TAKİMOTO: Evet, Bay Oki! ” (EF, 66)

“OKÎ: Evet, Bay Takimoto! ” (EF, 68)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Hânım Efendim! ” (EÇ, 76)

“TEBRİZ HANI: Ey birader, kimden korkarsın? ” (EÇ, 77)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Bre Yusuf! ” (EÇ, 89)

“KARA HAYDAROĞLU: (Uzaktan çağırır) Bre hey Hacıbaba! ” (EÇ, 90)

“İKİNCİ ADAM: Seslensek! (Bağırrır.) Heyy, kimse yok mu? ” (GA, 138)

“İKİNCİ ANLATAN: Bahçemiz ibretler gülistanıdır, hikâyemiz Hâtem Tâî destanıdır, ey dost! ” (HT, 271)

“HÂTEM TÂÎ: Ey Vezirim! ” (HT, 171)

“UŞAK: Emredersiniz, Madam! ” (HM, 305)

“I. ve II. KEDİ TOPLAYICILAR: Günaydın, Beyim! ” (K, 514)

“KEDİ TÜCCARI: Neyi, Bay Komiser? ” (K, 518)

“KEDİ TÜCCARI: Çok teşekkür ederim, Bay Komiser! ” (K, 531)

“KEREM: Ey Sofu, bugün bu kadar avlandığımız yeter! ” (KA, 159)

“YAZAR: Siz de pek yamansınız, Azizim! ” (KS, 177)

“ÂDİLŞAH: Ey Lala! ” (MS, 75)

“DERVİŞ: Uykudasın, Oğul! ” (MS, 78)

“ŞÖVALYE ALFONS: ... Bay Leon Konstanza! ” (MS, 13)

“ANLATAN: Sayın dinleyiciler! ” (MS, 25)

“AHMET MİTHAT: Müsaadenizle, hanımlar!

VARTOV DUDU: Efendi!...

AHMET MİTHAT: Gördüm, Madam! ” (M, 447)

“REFET: Beyefendi’ Kusura Bakmayın! ” (M, 464)

“REFET: ... Hey kantarcılar, dalga geçmeyin! ” (M, 464)

“AHMET MİTHAT: Birâder! Refet adında birini arıyorum. ” (M, 464)

“UŞAK: Buyursunlar beyefendi! ” (M, 468)

“AHMET MİTHAT: Ne dedi matmazel Agavni? ” (M, 469)

“AHMET MİTHAT: Yok canım,, gözünde büyütme! ” (M, 483)

“AHMET MİTHAT: Anlatın canım! Kim bu Karnik? ” (M, 490)

“KARNİK: Evet efendim!.. ” (M, 491)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Oğlum! Din değiştirme... ” (M, 491)

“KARNİK: Şey efendim.. ” (M, 492)

“AHMET MİTHAT: Öğrendim, efendim! ” (M, 499)

“ZANGOÇ: Ah beyim, iyi ki gördüm! ” (M, 504)

“BAYZAR DUDU: Doğrudur, paşam! ” (M, 505)

“AHMET MİTHAT EFENDİ: Hey koca Cevdet! ” (M, 518)

“VARTOV DUDU: Mithat beyim! ” (M, 525)

“FERHAD PAŞA: Hâşâ, Devletlim! ” (N, 28)

“NÂİP ALİ CAN EFENDİ: Beyân eyle, Ağa!

AĞA: Canım efendim, ne beyânı? Lüzumsuzdur.” (N, 33)

“AĞA: Koca Sinan Paşam! Padişah emridir... ” (N,45)

“KOCA SİNAN PAŞA: Pâdişâhım!.. ” (N, 63)

“SAVAŞÇI: (bağırır) Nöbetçi, heyy nöbetçi! ” (N, 72)

“MUHZIR AĞA: Serdârım!.. ” (N, 82)

“TIRNAKÇI: Buyurun, Sultanım! ” (N, 92)

“ALACA MEHMED AĞA: Baş üzre devletli Vezir! ” (N, 95)

“ALACA MEHMED AĞA: Sultanım!.. ” (N, 97)

“TİRYÂKÎ HASAN PAŞA: Ey gâzîler! ” (N, 117)

“ATLI: Haşmetli Kırılım! ” (N, 130)

“HASAN AĞA: Dersâdet’ten geliyorum Devletlim! ” (N, 149)

“YEMİŞÇİ HASAN PAŞA: Efendiler! ” (N, 153)

“NÂİMA: Hemen yazayım Sultanım! Lûtfeyleyin! ” (N, 154)

“KÂTİP CEZMÎ: (yankı) Behey Osman Bey ” (N, 165)

“POYRAZ OSMAN: Evet, Vezirim Efendim! ” (N, 165)

“FERHAD PAŞA: Devletlim, çok uğraştık... ” (N, 167)

“HASANBEYZÂDE: Sultanım! Evvelce böyle değil idi. ” (N, 188)

“LALA MEHMED PAŞA: (yazdırır) Pâdişâhım, Efendim! ” (N, 209)

“MURAD PAŞA: Ağalar! ” (N, 230)

“NASUH PAŞA: Öyle idi, Serdarım efendim, lâkin... ” (N, 245)

“MURAD PAŞA: (mektubu okur) Benim oğlum! ” (N, 263)

“EKMEKÇİZÂDE: Baba Erenler! ” (N, 280)

“HÜSEYİN PAŞA: (sesi uzaktan) Yoldaşlar! ” (N, 312)

“I. ERKEK: Canım ben size ne dedim? ” (P, 369)

“I. KADIN: Anne! Bugün ikimiz birden gitmek zorundaydık. ” (P, 369)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Canım kadın! ” (RAK, 128)

“GÜLRUH BÂNÛ: Ruhum, Şâpûrum! ” (ŞÇ, 148)

“HÜSEYİN EFENDİ: İnşallah, Dede Sultan! ” (TZ, 185)

“KADIN: Heyy! Şimdi ne yapıyorsun? ” (T, 473)

“ERKEK: Kuzum, siz hasta mısınız? ” (UK, 411)

“ERKEK: Canım, işte.. âşığınızı göreceğiz, sevgili kocasını yani! ” (UK, 432)

“PRODÜKTÖR: (Yalvarır gibi) Sayın Rejisör, lütfen dinleyin de beğenmezseniz o zaman söyleyin. ” (ÜT, 254)

“REJİSÖR: Siz bizi aptal yerine koyuyorsunuz, Azizim! ” (ÜT, 253)

“REJİSÖR: ... Her masalda, her oyunda bir moral var, Azizim! ” (ÜT, 281)

“İSLÂM BEY: Arkadaşlar, hepiniz geldiniz, değil mi? ” (VYS, 102)

“ARABACI: At yoruldu, Bey, yol bozuk zaten! ” (YB, 23)

“GÖZLEMEVİ MÜDÜRÜ: Azizim! Sokakları öğrenmek için, uzunca bir süre gün doğmadan yollara düşmek gerekir... ” (YB, 26)

“ARABACI: Bey, hemen gidelim! ” (YB, 42)

“BİRİNCİ KIZ: Bay Bekçi, bırakmayın onları, yetkinizi kullanın, onları da çevirin yollarından. ” (Y, 229)

“BİRİNCİ KIZ: (Ürkmüş) Bay Bekçi! Biz... ” (Y, 243)

“ZEHRA: Dadı!.. ” (Z, 186)

Ayrıca Bakınız: BGKÇ (429, 437, 448, 456, 457, 461, 463, 466, 467, 472, 478, 483, 500, 502, 505) CS (364, 368, 371, 382, 390,392, 395,400) EÇ (96, 99, 116, 122, 170, 179, 190,

207, 208, 212, 228, 240, 241, 243, 251, 252, 257, 274, 284, 297, 311, 316, 318, 234, 346, 347, 356, 362, 383, 388) HT (273, 275, 276) 276, 283, 286, 290,) HM (305, 319, 322, 329, 334, 335, 338, 340, 341, 342, 344, 346, 347, 349 351) KA (155, 160, 171) MS (14, 16, 17, 24, 46, 60, 63, 66, 71,) N (234, 257, 266, 267, 268, 274, 283, 301,304, 306, 314, 315) RAK (135) ŞÇ (143, 149) TZ (227, 237, 242, 243, 244, 247, 252, 254, 256, 260, 261) VYS (103, 105, 106, 108, 111, 115, 118, 120, 124) Z (217, 219)

2.4.7. Vedalaşma

Veda Arapça asıllı Türkçe bir kelime olarak isim halinde kullanılmakla beraber, ayrılık anında gerçekleştirilen söyleme eylemine dayalıdır. Bu eylem, sözlü olarak veya davranış temelinde, farklı şekilde imalar yoluyla da gerçekleşebilir. Öte yandan farklı sözcükler de vedayı çağrıştıracak veya aktaracak şekilde kullanılabilir. Kültürümüz veda şekillerini ve ritüellerini belirlemiştir. Veda biçimleri geleneklerin içinden süzülerek günümüze kadar gelmiş kalıplardır. Vedalaşmak, insanların birbirinden ayırırken yaptıkları iyi niyet davranışları, selam, esenlik olarak ifade edilebilir.⁵⁷

Ele alınan eserlerin hemen hemen hepsinde vedalara yer verilmiştir. Eserlerde, sevdiklerine veda eden insanların birbirine söylediği veda sözleriyle birlikte bazen savaşa giden bazen yolculuğa çıkan bazen de normal bir günde ayrılırken edilen vedalara yer verilmiştir. Bunların arasında genellikle sıkça kullanılan “Allah’a ısmarladık, hoşça kal, selamete, güle güle” gibi örnekler yer almıştır:

“ARTIRMA MEMURU: Haydi güle güle! (AS, 133)

“CÂLİBE: ... Güle güle! ” (BGKÇ, 455)

“FÂZILA: Allah’ emanet ol, kardeşim.” (BGKÇ, 478)

“AHMET MİTHAT: Hüda’ya emanet olun, Muavin Bey! ” (CS, 362)

“KALPAZAN MUSTAFA: Pekâlâ, sağ ol! Ben de gitmem be kardeşim! Hadi eyvallah!.. ” (CS, 403)

“GECE BEKÇİSİ: Sonra da hadi Allahaismarladık Ahmet Efendi...” (E, 84)

“MÜDÜR: (Seslenir) Güle güle, güle güle! (E, 103)

“ALİ RUHİ: Allaha ısmarladık... ” (EF, 18)

“ALİ RUHİ: Güle güle, Sakaf Bey! ” (EF, 43)

⁵⁷ Gülşen Akmercan, **Reşat Nuri’nin Romanlarında Halk Kültürü Unsurları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, 267.

- “ALİ RUHİ: Yolunuz açık olsun! ” (EF, 45)
- “AHMED ÇELEBİ: Sağlıcakla gidip gelesin Biraderim Evliyâ! ” (EÇ, 45)
- “YAŞLI ADAM: Var git güle güle! ” (EÇ, 87)
- “EVLİYÂ ÇELEBİ: Allah’a emanet ol Kapıcıbaşı! ” (EÇ, 113)
- “TÜRBEDAR: Güle güle gidesin Ağa! ” (EÇ, 136)
- “EVLİYÂ ÇELEBİ: Şaka söylerim, kal sağlıcakla!.. ” (EÇ, 373)
- “GARSON: Size güle güle! ” (GA, 150)
- “ÇELEBİ: Yolunuz açık ola, yâ Hâtem! ” (HT, 279)
- “HÂTEM TÂÎ: Tanrı’ya emanet ol! ” (HT, 291)
- “İBRAHİM ÇELEBİ: Güle güle Ağa Hazretleri... ” (HH, 323)
- “REMZİ ÇELEBİ: Tanrıya emanet olasız, Ağa Hazretleri! ” (HH, 327)
- “CORCİNO: Elveda, Matmazel Ancelino! ” (HM, 309)
- “KABADAYI: Hoşça kalın, Mösyö! ” (HM, 315)
- “DÜŞKÜN YORDAN: Hoşça kalın, Senyor! ” (HM, 325)
- “DÜŞKÜN YORDAN: Yani ben, yani sevgilim, yani annem kurtuldu. Hoşça kal! ” (HM, 355)
- “KOMİSER: Güle güle, Beyler, güle güle! ” (K, 531)
- “PADİŞAH: Var git dilediğin yere ve dahi al şu dünyalığı! ” (KA, 157)
- “ELEŞTİRMECİ: Teşekkürler! Güle güle! ” (KS, 179)
- “DERVİŞ: ... Kal sağlıcakla! ” (MG, 79)
- “KARAHAN: İmdi ben de Güllühan’ı sana teslim ediyorum, varın gidin güle güle! ” (MG, 93)
- “ŞÖVALYE ALFONS: Güle güle, muhterem Peder! ” (MS, 17)
- “SÜLEYMAN: Hoşça kalın, Efendimiz! ” (MS, 44)
- “SÜLEYMAN: Hoşça kal, Hatun! ” (MS, 47)
- “DERVİŞ: (Uzaktan) Güle güle, Evlat! ” (M, 32)

- “SİRANUŞ: Güle güle beyefendi! ” (M, 455)
- “AGAVNÎ: Beklediğin gün geldi, yolun açık olsun, güle güle, kızım! ” (M, 484)
- “TİRYÂKÎ HASAN PAŞA: Var git sağlıcakla! ” (N, 130)
- “BOĞUKOĞLU: Varsın gitsin selâmetle! ” (N, 194)
- “KETHÜDÂ: Vedâa gelmiş Sultanım! Devletlimle görüşmek diler. ” (N, 250)
- “DERVİŞ: Sizi Allah’a ısmarladık!.. ” (N, 282)
- “KOCASI: Gitsin güle güle! ” (ST, 56)
- “BAYAN TERZÎ: Gidin güle güle! ” (ST, 62)
- “ŞÂPUR ÇELEBÎ: Sen git sağlıcakla! ” (ŞÇ, 145)
- “HARÛNURREŞÎD: Biz seyyah kişileriz, artık gitmemiz gerek. Hüda’ya emanet olasınız. ” (ŞP, 150)
- “HATUN: Güle güle, Kâhya ağa, güle güle! ” (TZ, 227)
- “SESER: Güle güle Tayyazâde! (TZ, 230)
- “SESER: Güle güle git, Efendi, güle güle! ” (TZ, 238)
- “YANDIM ALÎ: Bana eyvallah, sana güle güle, Gümrükçü efendim! ” (T, 241)
- “ORTANCA KIZ: (Üzgün) Güle güle, güle güle!
- KÜÇÜK KIZ: (Üzgün) Güle güle, abla! ” (ÜT, 277)
- “BİR KADIN SESÎ: Ben gidiyorum. Hoşça kal. ” (YB, 27)
- “PARK BEKÇİSÎ: Güle güle, güle güle! ” (Y, 230)
- “ŞEVKET EFENDÎ: Güle güle, Evladım! Geri kalan hesapları yarın mağazada yaparız. Güle güle! ” (Z, 177)
- “SUPHÎ: Güle güle Matmazel, güle güle! ” (Z, 199)
- “HABİBEMOLLA: Kal sağlıcakla! ” (Z, 213)
- Ayrıca Baknz: EÇ(68, 159, 175, 254, 266, 274, 289, 328, 379)

2.4.8. Karşılama

Karşılama sırasında iletişimin başlatılmasında selamlaşma, diyalog sürecinin ve bu anlamda selamlaşma ile başlayan iletişimin

sonlandırılmasında ise vedalaşma işlevinde kullanılan ifade ve davranışlara başvurulmaktadır. Karşılaktan kaynaklanan duyguların bildiriminin gerçekleştirildiği selamlaşma ile diyalog sürecinin olumlu ya da olumsuz sonuçlandığını yansıtmaya ve tekrar görüşme zamanını belirtme gibi özellikleri bulunan vedalaşma sözcüklerinin bu temel ve yapı işlevleri, bütün dünya kültürleri ve dilleri için geçerlilik taşımaktadır. Bu doğrultuda Selamlaşma olgusunun Türk kültüründe en geniş biçimiyle; (1) selamlaşma sürecine dönük iletişimin başlatılması, (2) karşılıklı hâl hatır sorma ve (3) vedalaşma şeklinde 3 ana aşamada gerçekleştirilen bir süreç olarak değerlendirilmesi mümkündür. Dolayısıyla da selamlaşma ve vedalaşma, iletişimin başlatılmasını ve sonlandırılmasını sağlayan, bu yönüyle “selamlaşma” üst başlığı altında değerlendirilmesi mümkün olan iki benzer iletişim biçimi ve dolayısıyla da bir bütünün iki parçası gibidir.⁵⁸

İncelenen eserlerde, “hoş geldin, sefa geldin” gibi günlük hayattaki karşılama ifadelerine yer verilmiştir. Örnekleri şöyledir:

“SÂÎ EFENDİ: Hoş geldiniz, Valide! ” (BGKÇ, 421)

“MAHKEME REİSİ: Buyurunuz, Mecdettin Paşa hazretleri! ” (CS, 392)

“MÜDÜR: Hoş geldiniz, hayrola, İzzet Efendi nasıl? ” (E, 100)

“ALİ RUHİ: Siz misiniz.. Hoş geldiniz, Albayım! ” (EF, 36)

“DERVİŞ MEHMED AĞA: Safâ geldin, Bursa seyyâhı, safâ geldin! ” (EÇ, 33)

“AHMED ÇELEBİ: Hoş gelmişsin, sefâlar getirmişsin! ” (EÇ, 41)

“EV SAHİBİ: (yaklaşır) Sefâ geldin oğul! ” (EÇ, 90)

“AHMED ÇELEBİ: Birader-i can-berâberim Evliyâ! Hoş geldin, sefâlar getirdin! ” (EÇ, 152)

“SAATÇİ MEHMED EFENDİ: Hoş gelmişsin Çelebi! ” (EÇ, 209)

“SAATÇİ MEHMED EFENDİ: Hoş gelmiş, sefâlar getirmişsin!.. ” (EÇ, 211)

“İBRİŞ PAŞA: Hoş geldin Evliyâ ! ” (EÇ, 251)

“MELEK AHMED PAŞA: (Karşılar) Hoş geldin birader! ” (EÇ, 270)

“HASAN AĞA: Bre Evliyâm, hoş geldin! ” (EÇ, 304)

“KARA MURTAZÂ PAŞA: Evliyâm! Hoş geldin ve sefa geldin! ” (EÇ, 376)

⁵⁸ Ahmet Keskin, “Türk Kültüründe “Selamlaşma” ve “Vedalaşma” Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 43, 2017, 127.

“BEYBABA: Madem geldiler, yer göster!

GARSON: Peki Beybaba! (Yaklaşmış) Buyurun! ” (GA, 144)

“GARSON: Hoş geldiniz, beyler! ” (GA, 154)

“ŞEYH: Hoş geldin, yâ Hâtem! ” (HT, 281)

“HACI ABBAS AĞA: (Girer) Vay biraderler, sefa geldiniz. ” (HH, 324)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Merhaba, Remzi Çelebi!

REMZİ ÇELEBİ: Vay, sefa geldiniz! ” (HH, 332)

“İHTİYAR: Aman Âşık, kahvemize hoş geldin... ” (KA, 165)

“YAZAR: (Aşağıda) Bacanak, hoş geldin! ” (KS, 205)

“AHMET MİTHAT: Hoş geldin, Dudu, buyur! ” (M, 524)

“LALA MEHMED PAŞA: Belgrad’a hoş gelmişsin, Hasan Paşa! ” (N, 195)

“MURAD PAŞA: (karşılar) Hoş geldin, sefâ geldin! ” (N, 277)

“(Yandan sesler: Hoş geldiniz, Erenler! Buyurun, buyurun! Kısa bir sessizlik) ” (N, 280)

“RECEP AĞA’NIN KARISI: Sefa geldiniz a efendim! ” (RAK, 128)

“RECEP AĞA: Buyurun, safa geldiniz, hoş geldiniz! ” (RAK, 135)

“ESKİ VALİ: Gelin canım içeri; beş dakika! Buyurun! ” (ST, 63)

“ŞÂPUR ÇELEBİ: Hoş geldiniz, sefa geldiniz, Dede Sultanlar! ” (ŞÇ, 150)

“OSMAN DEDE: Hoş gelmişsin, Tayyarzâdem! ” (TZ, 230)

“OSMAN DEDE: Vay, Tayyarzâde oğlum! Sefa geldin! ” (T, 252)

“CEVAHİRLİ HANIM: Sefalar getirdin, Efendi hazretleri. ” (TZ, 263)

“KADIN: Hoş geldin, Kaptan! ” (T, 451)

“ERKEK: Oo, Kaptan! Hoş geldin! ” (T, 463)

“ERKEK: Hoş geldiin! ” (T, 468)

“ZEHRA: Buyurun, hoş geldiniz, Matmazel Ürani! ” (Z, 205)

2.4.9. Yemin İfadeleri

Arapça yemin kavramına karşılık gelen Türkçe ant kelimesinin tarihi oldukça eskidir. İlk defa Eski Uygur Türkçesinde tanıklayabildiğimiz bu sözcük, Röhrborn'a göre; “a. Yemin, b. Adak, vaat” anlamlarında kullanılmıştır. Eski Türklerin İslamiyet’le tanışmasıyla birlikte ant sözcüğü metinlerde daha sık geçmeye başlamıştır. Bu anlamda 10. yüzyıldaki Karahanlı Türkçesi ile kaleme alınan ilk satır-arası Kur’an tercümelerinde, yemin kavramına karşılık olarak ant sözcüğünü ve bu sözcükten elde edilmiş olan andık- “ant içmek, yemin etmek” fiilini tanıklamak mümkündür.⁵⁹

İncelenen eserlerde, genellikle “Vallahi, billahi” gibi yemin ifadelerine bazen de bir şey için ant içildiğine yer verilmiştir. Eserlerde geçen yemin ifadeleri şunlardır:

“HEDİYE HANIM: Valla, bilmem! Peri senden soğudu âdeta. ” (CS, 401)

“EROL BEY: Sağ ol, Şef! Valla, yaşamak isterim doğrusu. ” (E, 90)

“MÜDÜR: Valla, Ayşe Hanım, bilirsiniz... ” (E, 100)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Vallahi billahi, Hazret-i Ali’nin rûhi pâki hakkıyçün bu âna kadar içmedim. ” (EÇ, 77)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Vallahi, Hânım mutaassıb değilim! ” (EÇ, 78)

“Vallahi, Hacı Baba! ” (EÇ, 91)

“Billahi, biz paşalıyız, paşadan ayrılamayız. ” (EÇ, 93)

“ŞEYZÂDE: Vallahi teklifsiz oluşunuzdan hazzettim. ” (EÇ, 112)

“KETHÜDÂ: Vallahi, beni dinler isen vazgeçesin, zira bu hengâme her an cenge tahavvül etmek mümkündür. ” (EÇ, 150)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Vallahi billahi, Sultânım, cümle padişah kulları vüzera vükela beklerler. ” (EÇ, 252)

“MELEK AHMED PAŞA: Vallahi billahi... ” (EÇ, 261)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: (Anlatır) İşte bu vech ile, İbriş’in dediğini yapmak üzere Kara Hasan Paşa ve sair habisleri yemin edip Kelâm-ı kadime el vurdular. ” (EÇ, 266)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Vallahi, Sultânım! ” (EÇ, 283)

⁵⁹ Kadri Nazlı, *Türkçe Yemin İfadeleri Üzerine Toplum Dilbilimsel Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2013, 54.

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Şimdi sahib-devlet sadrâzam yanında idim. İbriş Paşa: “ Kade halâs olmak dilerse üç bin kîse versin! ” deyû yemin etti. ” (EÇ, 299)

“KADE KETHÜDÂ: Vallahi billahi yoktur! ” (EÇ, 300)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Vallahi billahi, hayret ki hayret! ” (EÇ, 313)

“MUSTAFA ÇELEBÎ: Kedi koyun, köpek ve sair canlı kısmından birisine binse Hazret-i Ali’nin Döldül’ü gibi raksettirip cirit oynatır, vallahi billahi! ” (EÇ, 315)

“MOLLA MEHMET: Vallahi billahi saray atına binsem gerek idi. ” (EÇ, 316)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Vallahi Hâ’ım! Paşa, sizden hicaptadır. ” (EÇ, 327)

“YAŞLI ADAM: Vallahi, oğlum! ” (EÇ, 372)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Lâ Vallahi billahi! ” (EÇ, 386)

“EVLİYA ÇELEBÎ: Lâ Vallahi billahi! ” (EÇ, 388)

“BİRİNCİ ADAM: Valla.. benden de al o kadar. ” (GA, 166)

“YAKO: Söyleyemem, yemin ettim. ” (HM, 331)

“KOMİSER: Ohoo! Valla hiç de fena iş değil bu! ” (K, 528)

“KOMİSER: Valla bilmem ki... ” (K, 529)

“ASLI: Keşiş babam bana yemin verdirdi ki, fistanımın düğmelerini sen çözesin! ” (KA, 171)

“YAZAR: (Çekingen) Valla... ” (KS, 189)

“II. BEZİRGÂNBAŞI: Vallahi ve billahi, haberim yoktur, Padişahım! ” (MG, 92)

“MELİKŞAH: Tanrı Taâlâ şahidim, baş tacımdır efendim... ” (MG, 94)

“TUNUSLU: Cenâbı Hakk’ın birliğine and içerim ki, çocuk benim yanımda selâmette olacaktır. ” (M, 505)

“KADIN: Allah şâhidimdir! ” (M, 506)

“İBRAHİM PAŞA: Bak şu kâfire! ” Benim huzurumda bile yalan söyler. Pâdişâh başıyçün, bunun aslı çıkmazsa seni eşedd-i siyâsetle katlederim! ” (N, 95)

“İBRAHİM PAŞA: Vallahi billahi, haberim yoktur, yalandır! ” (N, 97)

“KARAPENÇE: Serdâr yemin eyledi, askerden bir ferd gelmezse ben kendi âdemlerimle giderim, dedi. ” (N, 133)

“HASANBEYZÂDE: Vallahi, Devletlim, kulunuz da bu işe şaşmışım, ne etsek ki? ” (N, 183)

“NAÎMÂ: Hâfız Paşa yerine kaymakam olmak üzere vaat ve yemîn ile hatt-ı hümayûn gönderilip İstanbul’ a davet kılındı. ” (N, 188)

“İBRAHİM EFENDÎ: Pâdişâh-ı cihân İbrahim Hân’ın peder-i azîzi Sultan Mehmed Hân, ana yemin verdirmiş derler, sahih midir Devletlim? ” (N, 200)

“LALA MEHMED PAŞA: Bir derddir, vallâhil azîm! ” (N, 200)

“MURAD PAŞA: Sana inandırmak için yemîn-i billâh ederim ki, Pâdişâh’tan zarar olmaya! ” (N, 264)

“I. AHMED: Vallâhi iyi dedin! ” (N, 267)

“MURAD PAŞA: Vâfir yemîn ile İçel sancağını ana verdiğim... ” (N, 267)

“II. KADIN: Sekiz kişi... vallahi yer kalmadı daracık odalarda. ” (P, 380)

“II. KADIN: Görümcemin gözlerinden öperim, özledim vallahi! ” (P, 381)

“AYŞE KADIN: Ya ben, ya ben?.. Vallahi, kendimi yiyeceğim geliyor. ” (RAK, 131)

“AYŞE KADIN: Vallahi, hanımcığim, benim anladığım.. iyi, güzel kız.. amma.. ” (RAK, 131)

“AYŞE KADIN: Vallahi, nasıl söylerim, a efendim! ” (RAK, 132)

“KARISI: Vallahi, sen gittikten sonra kapı çalındı, harem ağaları geldiler... ” (RAK, 134)

“SİNAN AĞA: Vallahi ve billahi, Hüseyin Efendi! ” (TZ, 247)

“ABDULLAH ÇAVUŞ: Allah’a ahdım olsun ki, bir cephe sandığı daha yakmadan Kale’ye girmeyeyim!.. ” (VYS, 120)

“İSLÂM BEY: Vallahi ben getirmedim; geldiğinden haberim yoktu. ” (VYS, 122)

“SITKI BEY: Yemin ederim ki, bu memnuniyet Kale kurtulduğu içindir, kendileri kurtuldular diye değil. ” (VYS, 123)

“NAZİKTER: Vallahi yok bir şey a kızım, billahi yok. ” (Z, 188)

“ZEHRA: Ant içtim, bana ettiklerini, Sırrıcemâl’ e ettiklerini fitil fitil burnundan getireceğim. ” (Z, 204)

“SUPHİ: (Sevinmiş) Sahi mi söylüyorsun, sahi.. Yemin et! ” (Z, 209)

“ZEHRA: Suphi’yi mahvedeceğime ant içtim. ” (Z, 210)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Bilindiği gibi insan yaşamının üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.⁶⁰

Böylece “geçiş” dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar. Geleneksel halk yaşamının başarılı bir bireşimine varabilmek için, birçok başka şeyin yanı sıra bu üç önemli “geçiş” döneminin de sistemli bir şekilde araştırılması gerekmektedir.⁶¹

3.1.1. Doğum

Kutsal olanın yeniden yaratılmasına yönelik inanma ve uygulamaları bünyesinde barındıran geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, bütün kültürler için yaşamın ve soyun devamlılığını sağlaması açısından kıymetli bir andır ve kutsaldır. Türk doğum adetlerinde su; yaratımın, yok oluşun, arınmanın ve kutsamanın sağlayıcı unsuru olarak kullanılmaktadır. Türk mitik düşüncesinde her şeyin başı olarak görülen su sahip olduğu bu tanrısal gücü dahil olduğu bütün inanma ve uygulamalara yansıtmaktadır.⁶²

Bu üç önemli “geçiş” ten ilki olan doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda soyu ve sopyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir. Özellikle küçük

⁶⁰ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 183.

⁶¹ Örnek, *Türk Halkbilimi*, 183.

⁶² Nagihan Baysal, “İnanç Sistemi Merkezli Bir Bakış İle Türk Doğum Geleneğinde Su”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* , 9/3, 2020, 1108.

topluluklarda ve etnik gruplardaki aileler, nüfusların çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissettirmektedirler. Yaygın olan, “çocuk, ailede ocağı tütürür” sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını açığa vurmaktadır.⁶³

3.1.1.1. Doğum Öncesi

Gelinin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır. Bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk doğurabilmek için birtakım çare ve yollara başvurur. Bu çareler, yollar ve işlemler ana çizgileri bakımından aynı olmakla beraber, kimi yöresel ayrımları da içerirler.⁶⁴

Geçiş dönemleri içerisinde yer alan, hayatın başlangıcını ifade eden doğum sürecinde; hamilelik, gebelik olarak bilinen bu sürece oldukça önem verilir. Bu dönemde hamile bayanlar hassas olduğundan el üstünde tutulur, anlayışla karşılanır ve bu nedenle ağır iş yaptırılmaz. Hamile kadın da elinden geldiğince kolay işleri yapar, bu süreçte kendine dikkat eder. Geçmişe bakıldığında ise; tarla işlerinin çoğunluğundan ve günümüzde tarla işlerinde kullanılan araçların o dönemde olmamasından dolayı, insan gücüne ihtiyaç duyulduğundan hamile kadınların da tarlada çalıştırıldığı görülmektedir.⁶⁵

İncelediğimiz eserlerde, “Kerem ile Aslı” ve “Melikşah ile Güllühan” adlı radyo oyunlarında kısır olan kadınlar, rüyalarında dervişi görüp elma yiyerek bir çocuk dünyaya getirmişlerdir. Diğer oyunlarda da hamilelik dönemine dair detaylı bilgilere verilmese de hamile olan kadınlardan bahsedilmiştir.

“YAŞLI ADAM: Ehlim hasta ve hâmile düştü. Sonra bu masum vücuda geldi. ” (EÇ, 86)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Meğer Kaya Sultan yedi aylık hamile imiş. ” (EÇ, 289)

“HANIM SULTAN: Ey Allah’ım! Dünyaya bir evlat getiremedim, ele güne mahcup oldum. Her gün sulayıp büyüttüğüm fidan bile meyve vermedi. Her ne olursa senden olur, cümle kusur bendedir. (Ağlar. Sesler erir.)

HANIM SULTAN: Ağlayıp senden geçmişim ki rüyamda, bize fidanları vermiş ihtiyar göründü, Haznedar Hanım!

KEŞİŞİN KARISI: Hayırdır, Sultanım!

HANIM SULTAN: Ve bana dedi ki- Ağlama! Fidanın meyve verdi, git onu ye! ” (KA, 156)

⁶³ Örnek, *Türk Halkbilimi*, 184.

⁶⁴ Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 183.

⁶⁵ Dilek Öztürk, *Ereğli (Zonguldak) İlçesinde Geçiş Dönemleri (DOĞUM, Evlenme, Ölüm)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019, 10-11.

“Padişah: Hikmet-i Hüda, Sultanım hamile kaldı... ” (KA, 156)

“DERVİŞ: Al şu elmayı! Yarısını sen ye, yarısını ayaline yedir. İnşallah Mevlâ, sana da bir güzel evlat ihsan eder. ” (MG, 76)

“AHMET MİTHAT: Evleneli on beş gün olmuştur, bit gün karısının karnının pek büyük olduğunu fark etti. Nurvat Hanım, üç aylık hamile idi. (M, 478)

“SİRANUŞ: Derken kadının ikinci hamileliği! ” (M, 480)

“SİRANUŞ: Maryam hâmile kaldı. ” (M, 482)

3.1.1.2. Doğum Sırası

Doğum denen biyolojik olayın gerçekleştiği bu aşama çok önemlidir; bu nedenle çevresinde doğumu kolaylaştıracak, çabuklaştıracak birtakım uygulamaların kümелendiği görülmektedir. Çocuk isteğinden başlayıp, aşırme ve gebeliği aşamalarından geçip yenir bir canlının ortaya çıkacağı bu noktaya varma, yani doğum eylemi, geçiş dönemlerinden birincisi olan doğumun en dramatik noktasıdır. Başka bir söyleyişle, bütün o hazırlıklar, doğum olayı ile, yani çocuğun gizel dünyasından gelmesiyle gerçekleşecektir. Bu gelişin kolay olması ve anneyle çocuğa zarar vermemesi için birtakım yollara ve çarelere başvurulmaktadır. İşte bu amaçla doğum sırasında: Kadının saç bağı çözülür, kilitli kapılar, kilitli sandıklar, kapalı pencereler açılır, kolay doğum yapmış kadınlar, gebe kadının sırtını sıvazlar Doğum yaklaşınca, hele doğum sancıları başlayınca ilk hatıra gelen şey, doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktadır. Lütfi Sezen’in Boratav’dan aktardığı: Gebe kadını yürütme, vücudunun belli yerlerini ovma gibi hareketler dışında büyülu birtakım tedbirlere de başvurulur. Bunların hemen hepsi sympathique homeopathique (taklit ve benzerlik) ilkelerine dayanır.⁶⁶

Ele alınan eserlerde, doğum anına ait detaylı bilgi bulunmasa da doğum yapılmış veya yapılacağına dair bilgilere yer verilmiştir.

“MUKADDEM: Ee artık sen de hazırlığa başla, Peyman Dadı! Enise, yakında doğum yapacak! ” (BGKÇ, 511)

“YAŞLI ADAM: Ehlim hasta ve hâmile düştü. Sonra bu masum vücuda geldi. ” (EÇ, 86)

“KADI: Ol arsda Süphan Dağı yaylasında Mavul Seccah nâm bir âdemin karısı, dokuz ay on günde bir batında, bir saatte, kırk dâne evlat vücuda getirüp yigirmisi oplan olmak üzere. ” (EÇ, 333)

⁶⁶ Lütfi Sezen, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, 71.

“DÜŞKÜN YORDAN: Hattâ Anderya’nın nikâhsız birleşme sonucu doğduğunu da duydum. ” (HM, 325)

“PADİŞAH: Hikmet-i Hüda, Sultanım hamile kaldı, vakti tamam oldu, bir oğlan doğurdu. ” (KA, 156)

“SÜLEYMAN: Ben o sıralarda doğmuşum! ” (MS, 31)

“AHMET MİTHAT: Çocuk doğdu. Kadın vermiş çocuğu bir sütnineye! ” (M, 480)

“REFET: İkinci çocuk doğdu mu?

AGAVNİ: Doğdu, bir kız! ” (M, 480)

“AHMET MİTHAT: Evet! Maryam, güze bir kız doğurdu. ” (M, 482)

“BAYZAR DUDU: Bu yeni doğmuş ayol! ” (M, 504)

“NAÎMÂ: Yüz iki adet evlâdı doğmuştur. ” (N, 44)

3.1.1.3. Doğum Sonrası

Eski Türklerde çocuğa bir kahramanlık göstermedikçe bir ad verilmezdi. Dede Korkut hikâyelerinde çocuğun ad alabilmesi için bir kahramanlık göstermesi gerektiği anlatılır. Ancak bu uygulama günümüzde devam etmemektedir. Günümüzde çocuklara isim verilirken kötü ruhların olumsuzluklarından korumak için çeşitli isimler verildiği görülmektedir. Yeni doğmuş çocuğa gün içerisinde isim verilir. Ad verirken çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur ve çocuğun adı üç defa kulağına söylenir. Çocuk bayram günü doğmuş ise bebeğe Bayram veya Ramazan; hayırlı günlerden birinde doğmuş ise Mevlid, Kadir ve Berat; ailenin ilk çocukları ise İlknur, İlkay, Birgül, İlker gibi isimler verilir. Bu çocuktan sonra başka bir çocuk olmaması arzu edilmiyorsa doğan bu çocuğa Yeter, Songül, Soner, Dursun, Durdu vb. isimlerin verilmesi de yörede karşılaştığımız ad verme uygulamalarındandır. Çocukları yaşamayan aileler çocukların yaşaması için çocuğa babanın ismi de verilmektedir. Örneğin; babanın adı Emin ise çocuk da Emin veya Mehmet Emin ismini almaktadır.⁶⁷

Ele alınan eserlerde, sadece “Melikşah ile Güllühan” adlı radyo oyununda Derviş’in Melikşah’ın ismini koyduğuna yer verilmiştir.

“DERVİŞ: Biliyorum, biliyorum. Şehzâde’nin ismini gökte melekler koydu. Oğlunuzun adı Melikşah’tır, gam çekmeyiniz! ” (MG, 77)

⁶⁷ Yılmaz Irmak, “Doğumdan Ölüme Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6 /11, 2016, 119.

3.1.2. Evlenme

Erdentuğ'a göre evlilik, iki insanın bir araya gelerek yuva kurmalarıdır. İnsanlar genellikle, neslin devamını sürdürmek, belli bir düzene girmek gibi nedenlerle evlenmektedir. Evlenme, belli bir topluma ait bir özellik olmayıp, evrensel bir nitelik taşımaktadır. Evlenme ve insan ailesinin kökenleri ve sorunları, çok eski zamanlardan beri bilginleri ilgilendirmektedir. Bütün insan topluluklarında evli çiftler, toplumun diğer üyeleri tarafından açıkça kabul edilen ve tanınan bir birlik halinde yaşarlar. Her yerde evlilik, babalık ve analığın tasvibi ve çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için gerekli olan kararlı bir temeli saplayacak bir seri kültür kalıplarıdır.⁶⁸

Ailenin toplumsal yapının temelini oluşturması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir değer kazandırmıştır. Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, âdet, gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur. Doğumdan sonra önemli bir geçiş dönemi de evlenmedir. Evlilik birlikte iki genç hem bir yuva kurmuş hem de bir anne baba adayını olmuştur. Bu evlilik beraberinde farklı insanlarla oluşan bir akrabalık bağına da meydana getirmektedir. Toplumun inanç ve kültür olguları evliliğin şeklini çizmekte ve oluşan aile de toplumun temelini oluşturmaktadır. Bu yüzden evlilik toplumsal bir olgudur.⁶⁹

3.1.2.1. Evlenme Öncesi

Evlenme öncesinde birtakım âdet ve gelenekler yapılır. Behçet Necatigil'in incelediğimiz eserlerinde bu döneme ait: Çeyiz ve nişana dair bilgilere yer verilmiştir.

Çeyiz evlenecek kız için önemli bir unsurdur. Çeyizi çok olan kıza bakış açısı daha farklı olmuş ve bu kız daha çok itibar kazanmıştır. Bu sebepten daha küçük yaşta anneler kızların çeyiz hazırlığına başlar. Önceki dönemlerde bir araya gelen kadınlar, ellerinden el işlerini eksik etmezler bir yandan sohbet ederken bir yandan da el işlerini yaparlardı. Eskiden el emeği göz nuru çeyizlerin sayısı fazlaydı. Kadınlar yatak çarşaflarını, yastık kılıflarını, yatak örtüsü takımlarını hem ellerinde yaparlar; mendillerine, iğne oyalarına motifleri tek tek işlerlerdi. Şimdi çeyizde havlu, çarşaf, nevresim gibi tekstil ürünleri yine bulunmakla birlikte mutfak eşyaları, elektrikli küçük ev aletleri, beyaz eşya daha çok yer tutmaktadır. Günümüzde el emeği göz nuru çeyizlerin yerini artık parayla alınan, hazır çeyizler almıştır.⁷⁰

Damat tarafı için de kız tarafı bir bohça hazırlar. “Bu âdetlerden birisi de, kız evinin oğlan tarafından takı takanlar için hazırladığı “çeyiz” dir. Çeyiz bir bohça içinde gönderilen, çorap, gömlek, iç çamaşır, elbiselik kumaş, ayakkabı, peşkir, baş örtüsü, seccade vb. hediyelerden oluşur.”⁷¹

⁶⁸ Davut Bülbül, **Düziçi’nde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2006, 45.

⁶⁹ Esra Meral, **Keles İlçesi Küçükkovacık Mahallesi Geçiş Dönemleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2019, 58.

⁷⁰ Meral, **Keles İlçesi Küçükkovacık Mahallesi Geçiş Dönemleri**, 71.

⁷¹ Lütfi Sezen, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, 111.

Çalışmada ele alınan eserlerde, “Bir Genç Kızın Çektikleri” adlı radyo oyununda çeyizden bahsedilmiştir.

“İHTİYAR KADIN: ... Onun parasıyla kendine çeyizlik bir çarşaf almıştı. ” (BGKÇ, 495)

“FÂZILA: Bu da kızınıza çeyiz yardımı olsun! ” (BGKÇ, 496)

Söz kesimi” dünürçülük, yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, bu anlaşmalarına daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine söz kesimi ya da söz kesme denmektedir. Söz kesimi’nde başlık ve hediyeler de konuşulur, söze bağlanır.⁷²

Bahattin Ögel söz kesimini şöyle ifade eder: Söz kesimi Türklerde, çok değer verilen, büyük bir antlaşmadır. Evlilik, onunla başlar. Türklerin eskiden at üzerinde söz kesimi yaptığı görülmektedir. Türklerde söz kesimine, yani son antlaşmaya kadar, aracı ve görücüler ile kalın ve hediye anlaşmaları, çoktan bitmiş olmalıdır.⁷³

Söz kesimi’nden sonra gelen aşamadır. Nişan töreni genellikle kız evi tarafından düzenlenir. Nişan elbisesini giyen kıza kayınvalidesi ile oğlanın yakınları tarafından “takı” denilen ziynet eşyası takılır. Özellikle kasaba ve kentlerde, daha önceden yaptırılmış ya da hazır olarak satın alınmış olan yüzükler, bir büyük tarafından bu tür törenlerde âdet olduğu kalıplaşmış söz ve dileklerle adayların sağ ellerinin nişan parmaklarına takılır. Bu arada çağrılılar çeşitli içecek ve yiyeceklerle ağırlanır. Geleneksel kesimde nişan töreni erkeklerin ve kadınların ayrı yerlerde oturdukları bir evde yapılır. Bununla beraber varlıklı ve kültür değişmelerine açık kasabalıların nişan töreni için gazino kiraladıkları, nişan tantanalı ve “kaç-göç” âdetine uymadan kutladıkları da bilinmektedir. Kentlerde ise, bu tören daha özgür biçimde, “kaç-göç”e önem verilmeksizin, kadın erkek bir arada yapılmakta ve kutlanmaktadır. Nişanlılarına gazetelere verdikleri ilân yoluyla nişanladıklarını başkalarına duyurmaları da son zamanların kent görenekleri içinde yer almaktadır.⁷⁴

Necatigil’in ele aldığımız eserlerinde, herhangi bir söz veya nişan merasimine yer verilmemiş fakat nişanlı çiftlerin olduğundan bahsedilmiştir

“CÂLİBE: Fâzıla’ya nişan da takıldı, iş ciddileşti. ” (BGKÇ, 440)

“SÜHÂ: Fâzıla’yı nişanlısından ayırmak!.. ” (BGKÇ, 441)

“CÂLİBE: İyi düşündün! Fâzıla’yı nişanlısından soğutmaya çalışmalı! ” (BGKÇ, 442)

⁷² Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 265.

⁷³ Davut Bülbül, **Düziçi’nde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2006, 53.

⁷⁴ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 267-268.

“FÂZILA: Çocukluğumdan beri tanıdığım, bir zaman nişanlım olmuş Mukaddem’in hangi hâllerde ne düşündüğünü bilmez miyim? ” (BGKÇ, 514)

“PADİŞAH: Pekâlâ, sana beş ay mühlet verdim, ama senden oğluma bir nişan yüzüğü isterim. Kızını oğluma nişanla da öyle git! ” (KA, 161)

“PADİŞAH: Oğlum! Ben seni Keşiş’in kızına nişanladım idim. ” (KA, 162)

“KIZ: Sevgilinizle nişanlandığımı işitince.. ” (ST, 52)

“I. KADIN: Hayır. Genç kız, nişanlıdır ya da yeni evli. ” (UK, 418)

3.1.2.2. Evlenme Anı

Türklerde düğün, yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla aile önemli bir görevi de yerine getirmiş olur. Ailenin oluşumundaki ilk ilk adım olarak görülen düğün olgusu ise, eğlence kültürünün bir ögesi olmasının yanı sıra, aileye giden bir yolun başlangıcı olduğu için önemli görülmüştür. Dini uygulamaların yapıldığı bu tarz etkinlikler mevlidli düğün olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple düğünlere yalnızca bir eğlence gözüyle bakılmamaktadır.⁷⁵

Günümüzde düğüne davet için dağıtılan davetiyelerin yerini önceki dönemlerde gömlek, kumaş, havlu, çember vs. tutmaktaydı. Düğün sahibi, tüm mahalleyi kapı kapı dolaşarak düğüne davet eder. Davet ederken de kişilerin yakınlık derecelerine göre erkeklere gömlek kadınlara havlu, çember dağıtılır. Bu uygulamanın düğün sahibini çok masrafa soktuğu ve eskisi kadar hediyelik eşya gönderme geleneğinin olmadığı belirtilmiştir.⁷⁶

İncelenen eserlerde, “Bir Genç Kızın Çektikleri” adlı radyo oyununda düğünlere gidildiğinden bahsedilmiştir. Diğer oyunlarda ise gerçekleştirilen bir düğün törenine rastlanmaz fakat nikah kıyıldığına ve evlenme işleminin gerçekleştiğine dair kısa malumatlara yer verilmiştir.

“FEVKİYE: Gelini olacaksın, sevmesin mi, a Fâzılacığım! Bir yıla kalmaz, düğünün yakındır. ” (BGKÇ, 417)

“FÂZILA: Gelin odasına girmek istersen.. Tabii!..

FEVKİYE: ... Gelin hanım biz geldik! Sultanlar gibisin, maşallah! ” (BGKÇ, 419)

⁷⁵ Oktay Berber, **Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 10, 2009, 3.

⁷⁶ Esra Meral, **Keles İlçesi Küçükkovacık Mahallesi Geçiş Dönemleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, 74.

“MÜNEVVER HANIM: ... Sâî Efendi’nin ikinci evliliğinde, nikâh günü, Fâzıla ile kardeşini evime götürdüm...” (BGKÇ, 421)

“ANLATAN: Biz romanımıza başlarken, Sâî Efendi’nin ilk karısından doğan kızı Fâzıla ile Fâzıla’nın üvey annesi Câlîbe’yi bir düğünde tanımiştık. O komşu düğünü, Sühâ’nın doktor çıktığı zamana rastlıyordu...” (BGKÇ, 438)

“SÂÎ EFENDİ: Yakında düğününüz yapılıyor, Mukaddem oğlum!” (BGKÇ, 450)

“REMZİ BEY: Düğünden yeni mi geldin, Hanım?

FÂZILA: Hayır, çok oldu.” (BGKÇ, 468)

“MAHPEYKER: Beyrut’ta nihayet bir de düğün gördük, Sevdâcığım! Uzun bir masa. Süslenmiş üç genç kadın. Herkes onları seyrediyor. Ben onları gelin sandım. Çifte gelin olduğunu bilirdim ya, üçlüsünü bilmediğim için, küçükhanıma sordum.” (BGKÇ, 483)

“FÂZILA: Ben hâlâ o adamın nikâhındayım, Mukaddem!” (BGKÇ, 493)

“FÂZILA: Düğün yakın, şu hâlde?

“HACER HANIM: Sen de dadısı olarak Enise’ye müjdeyi ver ve düğün hazırlıklarına başlayın!” (BGKÇ, 503)

“ŞEBİP: Seni nikâh kıydırıp alacağım!” (BGKÇ, 511)

“ŞEFİK: Yeni bir düğünümüz olacak, Münevver Hanım Teyze!” (BGKÇ, 517)

“YÜZBAŞI CELAL BEY: Gördüm. Âyinlerini de gördüm. Cenaze ve düğün törenlerini kezâ.” (EF, 34)

“GARGOLA: Evlense ya benimle...” (HM, 306)

“GARGOLA: Senin Ancelino ile evlenmeni önleyen Montari mi, yoksa Anderya mı?” (HM, 307)

“CORCİNO: Ancelino’nun parmağına bir nikâh halkası taktığım gibi...” (HM, 313)

“MARGARİTA: Peki, Anderya bulununca, sevdiğin kızı, kendi elinle rakibine nikâhlayacaksın, öyle mi?” (HM, 323)

“CORCİNO: Benim iş olsun; seni de evlendireceğim ablamla!” (HM, 343)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Haberin yok mudur? Kerimesi Hayal Hanım’ı bizim Cevad Çelebi’ye nikâh etmek ister.” (HH, 327)

“İBRAHİM ÇELEBİ: İmam Efendi, nikâh hutbesini okumaya hazırlanır. ” (HH, 327)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Dünkü gün şu sizinle Cevad Çelebi’nin nikâhını kıydık ya, o konağı ararım. ” (HH, 333)

“PADİŞAH: Düğün hazırlıklarını görelim. Ve dahi gelin almaya Zengi’ye gidilsin! ” (KA, 162)

“MELİKŞAH: Kırk gün kırk gece, iki düğün bir arada olur. ” (MG, 95)

“MELİKŞAH: Madem öyledir, hemen Çeşminaz’a haber vereyim, pederinin de rızası vardır ve pederi düğün hazırlıklarına başlasın! Düğün dernek bittiğinde ben Güllühan ile sen de Çeşminaz’la memleketlerimize döner, safâ-yı hâtırla yaşarız. ” (MG, 95)

“SÜLEYMAN: Peki! Arap kuvvetlerinin yerini öğrenir gelirim, bana Maria’yı nikâhlayacaksınız! ” (MS, 15)

“RAHİP: Sana güveniyorum, nikâhını ben kıyacağım. ” (MS, 20)

“AHMET MİTHAT: Evleneli on beş gün olmuştur, bit gün karısının karnının pek büyük olduğunu fark etti. Nurvat Hanım, üç aylık hamile idi. (M, 478)

“AHMET MİTHAT: Nikâhlarının kıyılmasından evvel, kaptan Antuvan, matmazel... ” (M, 479)

“REFET: Evet Siranuş, Karnik’le evlenmeye kara verdi. ” (M, 497)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Siranuş’u Refet’le evlendirdiniz! ” (M, 527)

“ALİ KETHÜDÂ: Çoğu Peçuy’da ve İstolni Belgrad’da evlenmiş, Yanık Kal’ası’n bırakmış derler. ” (N, 70)

“DERVİŞ: Sözümden dönmeyişin çok hoşuma gitti. Derhâl ulemaya haber saldım, kızın Naîme’yi kanun üzere kendime nikâh eyliyorum. ” (RAK, 136)

“DERVİŞ: İmdi, mihnet meşakkat günlerini unut da düğün şenliklerine hazırlan, Recep Ağa!.. ” (RAK, 136)

“ESKİ VALİ: Siz ne zaman evlendiniz, onlardan sonra mı? ” (ST, 67)

“NEDİM: Efendimiz seni münasip gördü, Şâpur Çelebi! Razı olursan kızı seninle evlendirecek! ” (ŞÇ, 142)

“GÜLRUH BÂNÛ: Pederim beni size nikâhlamadı mı? ” (ŞÇ, 143)

“GÜLRÛH BÂNÛ: Ah ah! Yedi sekiz ay evli kaldık, Evliliğimi bilmedim. ” (ŞÇ, 143)

“GÜLRÛH BÂNÛ: Onu siz bulup bana nikâh ile koca ettirdiniz! ” (ŞÇ, 146)

“ABDULGÂNÎ HOCA: Ben Şapur’u sana, asıl kocanla tekrar evlenebilmen için bir geceliğine nikâh ettirdim; buna hulle derler. ” (ŞÇ, 146)

“KAPTAN: Kaç saat oldu evleneli?

DELİKANLI: Yeni evlendiğimizi nerden bildiniz?

KAPTAN: Bildim. Nikâh salonundan çıkar çıkmaz hemen bana geldiniz. ” (UYK, 288)

“KIZ: Nikâhımızın tanıdıklarından biri, benim çok yakın arkadaşımdı, kaptan! ” (UYK, 302)

“ADAM: Nikâhtan sonra bohçanı alıp gelebilir misim? Daha önce değil, nikâhtan sonra? ” (ÜT, 270)

“BÜYÜK KIZ: Evlendim, gidiyorum.

ORTANCA KIZ: (Şaşırmış) Evlendin mi? Aa, ne zaman? ” (ÜÇ, 275)

“SITKI BEY: O da Manastır’da evlenmişti. ” (VYS, 109)

“SITKI BEY: Düğününüz ne vakit?

İSLÂM BEY: Düğün mü? Şey.. bendeniz Nasıl düğün? ” (VYS, 123)

“ANLATAN: Zehra Hanım, Suphi Bey’e nikâhlandı. ” (Z, 179)

“HABİBEMOLLA: Nikâh düğün tez günde olur biter, sen sağ, ben selamet!... ” (Z, 213)

“ANLATAN: On beş yirmi gün içinde, Suphi’nin kâtibi Muhsin’le Zehra evlendiler... ” (Z, 213)

3.1.2.3. Evlenme Sonrası

İncelenen eserlerde, “Müşahedât”, “Recep Ağa’nın Kızı” , “Şapur Çelebi” ve “Uzun Yol Kaptanı” adlı radyo oyunlarında boşanan çiftlere yer verilmiştir.

“REFET: Adam hemen boşanmıştır.

SİRANUŞ: Kolay mı boşanmak? Katoliklerde nikâh bozmak mümkün değildir ki davaya kalksın! ” (M, 478)

“KARISI: Hemen şimdi... O kâfir hamalın kınızı, oğlumdan boşattır, hemen şimdi... ” (RAK, 132)

“RECEP AĞA: Sorma, kadın, sorma! Kızımızın nikâhını geri verdi. ” (RAK, 133)

“NEDİM: Lakin damat, bir gün cahillik etti, bundan üç dört ay önce boşadı kızı. ” (ŞÇ, 142)

“GÜLRÛH BÂNÛ: İlk zevcem beni boşadı, ben artık onu istemem! ” (ŞÇ, 146)

“KIZ: ... Sevişerek evlendiği genç sonradan hayırsız çıktı; ayrıldılar. ” (UYK, 302)

3.1.3. Ölüm

Dinin bütün köklerinde, yaşamın son temel olayı -ölüm- büyük önem taşımaktadır. Ölümün öbür dünyaya açılan kapı olması, sözcük anlamından daha büyük bir önem taşır. İlk dinlere ilişkin çoğu kurama göre, dinsel esinlerin tümü olmasa da büyük bir bölümü buna dayanmaktadır ve bunda da “ortadoks görüşler tamamen doğrudur. İnsan yaşamını ölümün gölgesinde sürdürür, yaşamı sevip onun nimetlerine sevinen kişinin tehdit edici sondan korkması gerekir.”⁷⁷

Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de birçok inanma, âdet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan inanmalar, âdetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlarıdır. Bir başka grupsa ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zara vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır.⁷⁸

3.1.3.1. Ölüm Sırası

Pertev Naili Boratav ölüm olayında yapılan uygulamalardan şöyle bahsetmektedir: Ölümünden hemen sonra yapılan işlemler zaman sırası ile şunlardır: Ölünün gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, yatağı değiştirilir, karnına bıçak (ya da makas, maşa, bakır, kayış...) konur, bulunduğu odanın pencereleri açılır, gece ise oda aydınlık tutulur, başucunda Kur'an okunur, yalnız bırakılmaz. Ölü elden geldiğince çabuk gömülmelidir; ancak ikindiden sonra ölenler ertesi güne kadar bekletilir. Gömülme hazırlıkları: Yıkanma, kefene sarılma, musalla taşında cenaze namazının kılınması; genel olarak, tabutun üstünde ölünün cinsiyetini, kimi hallerde mesleğini belirten bir eşyası konur; genç yaşta ölenin tabutu süslenir: gelin teli, duvak... gibi.⁷⁹

İncelenen eserlerde, ölen kişilere ait kısaca bazı bilgilerden bahsedilmiştir.

⁷⁷ B. Malinowski, **Büyük, Bilim ve Din**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000, 43.

⁷⁸ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 285.

⁷⁹ Gülşen Akmercan, **Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Halk Kültürü Unsurları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019, 283.

“KADIN: O ölen, üçüncü çocuğumuzdu. Öncekiler ölü doğmuşlardı. ” (AB, 500)

“PARSÎ DOKTOR: İneğin idrarını ölüm halinde hastaya içirirler. İneğin hastanın yanına getirir, kuyruğunu hastanın eline verirler ve hasta ölünceye kadar o kuyruğu elinde tutar. Kutsal sayılır. Cenazelerini yakarlar. ” (EF, 34)

“DOKTOR HÜSNÜ BEY: Tabâbetin bütün imkânlarını kullandık, Süvari bey! Gene de 37 kişi hastalığa tutuldu ve maalesef 13 kurban verdik. ” (EF, 51)

“OKİ: 321 şehit, sulara kaybolmuştu, onların mezarları deniz olmuştu. ” (EF, 67)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Başı şişmiş, dili kapkara olmuş, kulaklarından cerahat akmıştı. ” (EÇ, 226)

“AYŞE HATUN: Başı, elleri, ayakları.. on parça, kanlar içinde, yerde.. (Bağırır) ” (HH, 330)

“CORCİNO: Kont Ciovani ve adamları öldürülmüş. ” (HM, 316)

“ASLI: Vay baba! Yaptın bize yapacağınızı! Kerem, yanıyorsunuz, Kerem! Yetişin, yetişin! ” (KA, 171)

“MELİKŞAH: Şah babam bana, sabret, dedi, amma hastalandı, üç gün sonra da vefat etti, valide! ” (MS, 81)

“AHMET MİTHAT: Sert bir kışta zatürreden öldü. ” (M, 484)

“AHMET MİTHAT: Vapura girerken ayağı kaymış, denize düşmüş, kurtaramamışlar! ” (M, 518)

“REFET: Pirimiz Seyit Mehmet Numan, Tanrı’nın rahmetine kavuşmuş! ” (M, 528)

“ZEHRA: Bak, gazetede ne yazıyor. Sırrı Cemâl kendisini öldürmüş.” (Z, 204)

“ZEHRA: Evet iyi ki babasından önce öldü. ” (Z, 221)

3.1.3.2. Ölüm Sonrası

İncelenen eserlerde, ölüm sonrasında yapılan adetlerde tabutun kaldırmasına, namaz kılınmasına ve defnedilmesine yer verilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Âdem Erzurum’un şiddetli kışında olsa ibtidâ o merhumu gömecekleri yere on beş yirmi yük odun yığıp ateş yakarlar. ” (EÇ, 190)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Sonra meyyiti tabutuyla getirip defnederken öyle tutarlar ki asla bir uzvu hareket etmez ” (EÇ 191)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: O an, düşüğü gasledip Üsküdar’da defnettiler. ” (EÇ, 291)

“HOCA SA’DEDDİN EFENDİ: Son hizmetimdir, cenâze-i Pâdişâh’ın namâzını ben kıldırayım. ” (N, 43)

“NAÎMÂ: ... doğru harem tarafına gidip vezirler ve erkân-ı devlet, cenaze ile Ayasofya civarında hazırladıkları mezâra gelip defnettiler. ” (N, 44)

“KASIM PAŞA: Cenâzeyi gömme tedârîki tamam oldu, tabut taşra çıkarılıp kürsü üzerine kondu, imdi...

HASANBEYZÂDE Cenaze namâzın Şeyhülslâm kıldırarak Devletlim! ” (N, 185)

“NAÎMÂ: Mehmed Gâzî Câmîi’nde namâzı edâ Eyub’de Mehmed Paşa Türbesi civârında defneylediler. ” (N, 211)

“SITKI EFENDİ: Ertesi, vüzerâ ve ulemâ toplanıp namazını kılıp, pederleri Sultan Ahmed türbesine defnettiler. ” (N, 317)

Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı, hem de yası azaltmaya yönelik bir adettir. Ölenin yakınları, tanıdıkları, dostları ölümle ilgili âdetleri yerine getirmeseler bile, kederli ailenin acısını paylaşmak ve ruhsal sarsıntısını dengelemek için başsağlığı dilemekte “kusur etmezler”. Başsağlığı dilemenin geçerli biçimi “ölü evi” ne giderek söylenendir. Uzakta olanlar da telgraf, telefon, mektup ve gazete ilanlarıyla bu önemli görevi yerine getirirler. En yalın biçimiyle “başınız sağolsun ya da başın sağolsun” kalıp söyleyişinde anlatımını bulan başsağlığı dileme, ölüm gününden başlayarak bir yıla kadar uzayabilir.⁸⁰

İncelenen eserlerde, “Altın Beşik” ve “Evliyâ Çelebi” adlı oyunlarda başlığı verme adetine yer verilmiştir.

“KADIN: Sizin de acınız başka türlüymüş demek. Dünya! Başınız sağ olsun, Hasan Efendi! ” (AB, 498)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Başlarınız sağ olsun! ” (EÇ, 291)

Yas, çeşitli yönlerden bağlı bulunduğumuz bir insanın kaybından dolayı duyduğumuz acıdır. Yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektedir. Toplumsal bir kurum niteliğinde olan yasla ilgili âdetler, bu âdetlere bağlı işlemler, kaçınmalar, acı çekenin teselli etme, yeni duruma alıştırmaya, acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir. Dünyanın her yanında, gerek ilkel gerek yüksek kültürlerde bu amaçla uygulanan birtakım âdetler ve törenler görülmektedir. Kişinin başına gelen olaylar ya da karşılaştığı durumlar

⁸⁰ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 313.

duygularını, hissettiklerini ve ruh halini etkilemektedir. Ölüm olayının yası beraberinde getirmesi de doğal bir sonuçtur. Araştırma alanında cenaze çıkan eve hüzün hâkimdir.⁸¹

Ele alınan eserlerde, ölen kişilerin ardından yas tutan insanlardan bahsedilmiştir.

“MUKADDEM: Yalnız.. mahzun tabî! Senin matemini tutuyor. ” (BGKÇ, 511)

“ŞEFİK: Öldü diye yasını tuttuğum ablam.. ” (BGKÇ, 517)

“MARGARİT: Ah, Piero! Seni öldürdüler diye günlerce ağladım, yas tuttum. ” (MS, 59)

“ANLATAN: Zehra ikinci kocası Muhsin’in ölümünden sonra gamlı, üzüntülü yaşayıp dururken... ” (Z, 221)

3.2. HALK ADET VE GELENEKLERİ

Âdet sözcüğü de Arapça kökenlidir, dilimize de Arapça’dan geçmiştir, çoğulu Âdat’tır. Âdetin sözlük karşılıkları aşağıdaki anlamları kapsamaktadır: “Alışılmış şey. Olagelmiş, görenek. Usul, tabiat, alışkanlık. Topluluk içinde uyulagelen, kural, görenek ya da töre. Ayrıca bu sözcükten yapılan birçok birleşik isimler olduğu gibi, “her vakit ki gibi, basbayağ; düzce, enikonu” anlamlarına gelen âdeta zarfı da vardır.”⁸² “Adet, alışılmış birtakım davranışların giderek kalıplaşmasıdır. Pek çok sosyal ilişki adetler yoluyla düzenlenmekte, yönetilmekte ve denetlenmektedir. Toplum hayatının düzenli yürümesinde âdetlerin önemli rolü vardır.”⁸³

Örnek’in Özön’den aktardığı tanıma göre: “Gelenekler geniş anlamıyla “bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, boşanç, yaşantı biçimi; daha geniş anlamıyla maddi olmayan kültürdür. (Ancak belirli maddi kültür öğeleriyle bağlantılıdır ya da onlarla simgelenmiştir.) Dar anlamda ise, kuşaklar boyunca bir toplumun örneğin kutsal ya da politik işleri gibi önemli konulardaki görüşleridir. Bir toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıkları, bilgiler, beceriler, davranışlar vb, gelenekler yer alır.”⁸⁴

3.2.1. Misafir Ağır lama

Misafirlik Türk kültürünün ve İslam dininin önemli manevi değerlerinden biridir. Misafir baş tacı edilir, ikramda kendisine karşı herhangi bir kusur işlenmemeye çalışılır. Türkler örf, âdet, gelenek ve göreneklerin gelen misafiri en güzel şekilde ağırlamaya çalışır. Misafirperverliğe önem veren Türklerin, atasözlerinde ve deyimlerinde misafir/likle ilgili çeşitli sözlerin bulunması; misafirliğin Türk kültüründeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Türk kültüründe misafir kutsal olarak görülür, misafire ikramda bulunmanın, hizmet etmenin sevap olduğuna inanılır. Bu hususta

⁸¹ Esra Meral, **Keles İlçesi Küçükkovacık Mahallesi Geçiş Dönemleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2019, 116.

⁸² Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2016, 313.

⁸³ Örnek, **Türk Halkbilimi**, 175.

⁸⁴ Lütfi Sezen, **Halk Bilimi ve Derleme Metotları**, Kurmay Yayınları, Ankara, 2005, 21, 22

Türkçede yerini bulan “Tanrı misafiri” deyimini, misafirin ne denli kutsal görüldüğünü ve Türk milletinin misafire ne denli değer verdiğini göstermesi bakımından önemlidir.⁸⁵

Halk arasında; “Misafir rızıkıyla gelir.” Sözü de Türklerin misafire olan bakış açısını yansıtan ve ona ne kadar pozitif yaklaştığını gösteren başka bir deyiştir. Türk milleti misafirperverliğiyle gerek yurt içinden gerekse yurt dışından gelen birçok misafiri kendine hayran bırakmıştır. Misafir her zaman baş tacı edilmiş, en güzel şekilde ağırlandırmaya çalışılmıştır. Türk kültürü ve geleneğinin bir mirası olan misafirperverlik ve sofraya açma, Türk kimliği ile özdeşleşmiştir. Milli ve manevi bir görev olarak benimsenen, geleneklerde önemli bir yer tutan misafirperverlik ve sofraya açma, davetli veya davetsiz gelen kişinin en iyi şekilde ağırlanması ve uğurlanmasıdır. Türk kültüründe misafirperverlik kadar, misafire açılacak sofraya da önemlidir. Gelen konuğu, eldeki imkânları da kullanarak, yedirip içirme Türk misafirperverliğinin bir parçasıdır.⁸⁶

İncelenen eserlerde, misafir ağırlandığına dair bilgilere yer verilmiştir. Misafirlere eğlenceler düzenlendiğine, ziyafetler verildiğine değinilmiştir.

“CÂLİBE: Aşağıda misafir hanımlarla bahse tutuştuk, bakalım hangimiz kazanacağız? ” (BGKÇ, 434)

“FÂZILA: Demek benim misafirlerimi gözetliyorsunuz? ” (BGKÇ, 443)

“MÜNEVVER HANIM: Bir gece evinizde misafir kaldı diye, bu suratsız Reftâr’a mı tenezzül edecek? ” (BGKÇ, 455)

“SÜVARİ: İstanbul’a dönüyorduk. Japonya’nın has misafirleri olmuştuk. ” (EF, 56)

“AHMED ÇELEBİ: Buna da hamd olsun lâkin seni hânemde misafir etmek isterdim Evliyâ ! ” (EÇ, 152)

“HANCI: Gelen misafirlere hemen hazır yemek iletirler. ” (EÇ 200)

“HANCI: Misafirler memnun kalırlar. ” (EÇ, 201)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Çağırırım ki yiğit oldukların göresin Hacı baba! Kahvaltı edip kahve içerek nezaketle giderler. ” (EÇ, 96)

“ANLATAN: Geçen hafta bu saatte, Van valiliğine giden Melek Ahmed Paşa ile nedimi Evliyâ Çelebi’yi Abdal Hân’ın misafiri olarak Bitlis’te bırakmıştık. ” (EÇ, 323)

“BEYBABA: Siz önden! Misafirimsiniz. ” (GA, 161)

⁸⁵ Abdulhamit Toprak, “Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/Sofra Çekmek”, **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 4/7, 2019, 76.

⁸⁶ Toprak, **Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/Sofra Çekmek**, 76.

“CEVAD: Vay biraderler, sefa geldiniz, Ayağınıza zahmet edip teşrif buyurdunuz; ne devlet, ne devlet! Sofra hazır, sizi bekler, buyurun... ” (HH, 324)

“CORCİNO: Nihayet bir akşam... Kont’un bir yel değirmenine misafir olduğunu gördük. ” (HM, 314)

“DÜŞKÜN YORDAN: Misafirsevenliğinize diyeceği yok... ” (HM, 317)

“UŞAK: (Girer) Madam! Senyor Corcino, misafirinizi odasına çağırıyor. ” (HM, 337)

“MELİKŞAH: Nerden bileyim, valide? Tanrı misafiriyiz, elbet alırlar bizi. ” (MG, 83)

“SELMAN: Bizi, geceyi yanlarında geçirmek isteyen üç yolcu, üç Tanrı misafiri sandı. ” (MS, 28)

“II. ARAP: Emir verdi, gelen kız benim misafirimdir, dedi. ” (MS, 41)

“I. ARAP: Hele birkaç gün bu sarayın en güzel odasında dinlenin, sonrası düşünülür. ” (MS, 41)

“ŞEYHÜLCBEL: Maria burada bizim en has misafirimiz olarak kaldı. ” (MS, 60)

“MARİA: Bize büyük misafirsevenlik gösterdiniz, izin veriniz de gidelim artık. ” (MS, 62)

“KADIN: Hem biraz misafirseven ol canım. ” (ST, 56)

“ERKEK: Artık bu gece benim misafirim olursunuz. ” (ST, 76)

“KADIN: Gelen yabancı mı? Yabancılar bile kavulmaz kapıdan. ” (ST, 78)

“YANDIM ALİ: Ola ki Tayyazâde, Efendisini bir gice misafir eder. ” (TZ, 244)

3.2.2. Nasihat Verme

Arapça bir kelime olan nasihat, “bir başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliğe teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret, halis, samimi katıksız olmak; kin, hile ve aldatmanın zıddı olarak iyilik yapmak, dürüst davranmak, doğrulamak” anlamlarındadır. Arapça olan “va’z” kelimesi, “dinî öğüt” anlamının yanında “bir kimseye kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevk edecek surette söz söyleme” anlamını taşır. Kelime hadis dilinde “kendisine nasihatte bulunan kişiye hayır dilemek” anlamı da taşımaktadır.⁸⁷

⁸⁷ Reyhan Keleş, “Türk Edebiyatında Nasihat”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 44, 2010, 183-184.

Çalışmada ele alınan eserlerde, bazen devletin yararı bazen de kişilerin iyiliği için verilen nasihatlere yer verilmiştir. Eserlerde geçen nasihat örnekleri şunlardır:

“SÂÎ EFENDÎ: Yaa? Vah vah, vah vah! Peki, çağır da nasihat et öyleyse! ” (BGKÇ, 476)

“ABİDİN ÇAVUŞ: Gitme! Benden sana nasihat! ” (CS, 403)

“KARA HAYDAROĞLU: Bu Evliyâ’dan ibret alınız! Bu iş cümlemize nasihattir. ” (EÇ, 92)

“MELEK AHMED PAŞA: İbriş kardaşım! Sen dünya ve âhirette mestur olmak ister isen bu Haleb’den getirdiğin yüz bin kadar eşkıyâ ve eşirrânın iğvâsına uymayıp bir kimsenin mal ve erzakına tamâh edip kan eyleme! ” (EÇ, 271)

“MELEK AHMED PAŞA: Herkes ile iyi geçinip gönüllerini fetheyle! ” (EÇ, 271)

“MELEK AHMED PAŞA: Lûtfeyle, ben Van’da iken cümle halk ile yahşî geçin! Hemân tar’ik-i haktan ayrılma! İşte sana nasihatim budur! ” (EÇ, 326)

“BİRİNCİ ANLATAN: Evet Hâtem Tâî, yakınlarının nasihatlerine kulak asmadı ve yolculuk zahmetlerini göze alarak çıktı. ” (HT, 274)

“BİRİNCİ ANLATAN: Hayatına kıymak zorunda kalırsan, bak şu odanın tavanında bir halka var, kendini buraya as!

ÇELEBÎ: Babamın bu nasihati ve vasiyeti bana pek saçma göründü.” (HT, 284)

“CORCİNO: Kızı Ancelino’ya da vasiyet yollu, hep onunla evlenmesini öğütlermiş. ” (HM, 300)

“SİRANUŞ: Size son ve samimî nasihatim bundan sonra olsun, biraz dürüst yaşayınız! ” (M, 480)

“SİRANUŞ: “Baban mert adamdı. Sen de onun gibi düşürt ol kızım! ” ” (M, 528)

“BOYALI MEHMED PAŞA: Süleymâniye vâizi Emîr Mehmed Efendi ve Küçük Ayasofya vâizi İbrahim Efendi, kezâ iki def’a nasihat ettiler, fâidesizdir. ” (N, 22)

“III. MEHMED: Benim tarafımdan tekrar vezirlerim varıp nasihat etsinler. ” (N, 52)

“NAÎMÂ: Hasan Paşa cümlesine hitâb edip va’z ü nasihat eyledi... ” (N, 144)

“NAÎMÂ: Merhum Şeyh Dâî Mehmed Efendi, ana buluşup nasihat etmesiyle vazgeçip kalkıp gitti. ” (N, 195)

“NAÎMÂ: Murad Paşa böyle deyip vâfir nasihat etti, ba’de iki kat hil’at giydirdi. ” (N, 246)

“MURAD PAŞA: Belki ol diyârda muhassıl-ı mal olup Manisa sancağı arpalık kapın, mükemmel yerinde durup Pâdişâh’a kol kanad ol! Muhtemel ki kılıç artığının biri bir yerden zuhur ede, izâlesi hizmetinde bulunursun! Bu nasihatimi tutmaz isen Acem seferin koyup üzerine varırım. ” (N, 264)

“ŞEYHÜLİSLÂM: “Pâdişâhlara hac lâzım değildir. Yerinde oturup adâlet eylemek evlâdır, câiz ki bir fitne zuhur ede. ” deyu nasihat edip söyledi. ” (N, 293)

3.2.3. Vasiyet

Halk eğitiminde ve sosyal huzurun sağlanmasında geleneklerin önmeli bir fonksiyonunun bulunduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Konu olarak seçtiğimiz “vasiyet geleneği”, aileden devlete kadar uzanan kurumlarda görülen bir uygulamadır. Bunun esasım rica, dilek, bir neslin tecrübesini diğer bir nesle ulaştırma, ibret alınacak fikir teşkil eder.⁸⁸

“Köksal, Agah Sun’dan şöyle aktarır: Aslında dilimizde yaşayan binlerce “ata sözü”, “kıssa”, “didaktik şiir” ve yüzlerce ahlâk kitabı birer vasiyetname niteliğindedir. Mesela ‘pend-name’ adı altında kaleme alınmış manzum ve mensur birçok eser vardır. Bunlarda ahlâki öğütler yer alır.” Modern Edebiyat’taki Vecize(Maxime)ler aynı amaçlı ürünlerdir.⁸⁹

İncelenen eserlerde, vasiyet edildiğine dair birkaç örnek yer almıştır. Bazen sadece vasiyet yazıldığı söylenirken bazen de vasiyet edilen mevzu açıkça dile getirilmiştir.

“EVLIYÂ ÇELEBİ: “Ben yatağa düştüm, umûr-i devlet muattal kalması içün yerime Melek Ahmed Paşa karındaşımı kâimmakam eyleyin” deye rica etti. ” (EÇ, 238)

“EVLIYÂ ÇELEBİ: bizim Melek Ahmed Paşa’yı vesair vüzerâ, vükelâ ve ümerâyı yanına çağırdı, vasiyet etti. ” (EÇ, 239)

“BİRİNCİ ANLATAN: Bu vasiyetimi tutmazsan babalık hakkım helâl olmaz. ” (HT, 284)

“REY MELİKESİ: Babam vefat ederken bu emirliği bana miras bırakmış ve şehrimizde yirmi yıldır bir türlü ele geçmeyen bir hırsızın muhakkak tutulup idamını vasiyet etmişti. ” (HT, 292)

“CORCİNO: Kızı Ancelino’ya da vasiyet yollu, hep onunla evlenmesini öğütlermiş. ” (HM, 300)

⁸⁸ Hasan Köksal, “Türk Kültüründe Vasiyet Geleneği”, *Türk Dünyası İnceleme Dergisi*, 6, 2000, 289.

⁸⁹ Köksal, *Türk Kültüründe Vasiyet Geleneği*, 289.

“AHMET MİTHAT: Çünkü Antuvan Kolariyo’nun evrakları arabasından vasiyetnâmesini buldular. ” (M, 482)

“AHMET MİTHAT: Her hâlde babasının vasiyetnâmesi olmalı! ” (M, 526)

“LALA MEHMED PAŞA: Ve vefât ettiğimde altı yetimim vardır, her ne ihsân ederlerse Allâh, Azîmüşşân Hazretleri mükâfat eyleye! Vasiyyetimi Hazret-i Pâdişâh’a söylesin Ağa! ” (N, 210)

3.2.4. El Öpme

Türk kültüründe el öpme önemli bir gelenektir ve Türk toplumunda saygının bir göstergesidir. Behçet Necatigil’in ele alınan eserlerinde, hayır duası almak, vedalaşmak amacıyla el öpülmesine yer verilmiştir.

“ŞEFİK: Subay çıkınca hemen gidip ellerini öpeceğim. ” (BGKÇ, 481)

“FÂZILA: Sizi gördük, Elinizi öpmek istedim. ” (BGKÇ, 465)

“ALİ RUHÎ: Ben de onun elini öpmeye geliyorum, lâkin yemeğe değil... ” (EF, 21)

“EV SAHİBİ: Ver elini öpeyim oğul Evliyâ! ” (EÇ, 95)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ertesi gün ale’s-sabah, paşanın mübarek elini öpüp, 1066 senesi... ” (EÇ, 385)

“KEREM: Ver elini, öpeyim, baba! ” (KA, 163)

“AGAVNÎ: Karnik, seni götürür, ihtiyarın elini öper, af dilersin! ” (M, 471)

“AGAVNÎ: Verin, elinizi öpeyim! ” (M, 484)

“AHMET MİTHAT: Elinizi olsun öptürmeyecek misiniz? ” (M, 528)

“NAÎMÂ: Karapençe dahî el öpü yola çıktı. ” (N, 130)

“TİRYÂKÎ HASAN PAŞA: El öpenleriniz çok ve gazânız mübârek ola... ” (N, 143)

“NAÎMÂ: ... Boğukoğlu Bey’in gemisine yanaştırıp merdiveninden çıktıkta, gemi sahibi Boğukoğlu Bey fakir, karşı vardı ki el öpe. ” (N, 194)

“MURAD PAŞA: Saâdetlû Pâdişâh hazretlerinin elin öpüp sâlim ve ganim gidesin! ” (N, 264)

“NAÎMÂ: Kendisine iki kat ve yüz kadar âdemlerine birer hil’at giydirip birkaç günden sonra ağır hediyeler ile Pâdişâh’a buluşturup el öpüp hil’at giydi... ” (N, 268)

“HÜSEYİN EFENDİ: El öpenin çok olsun, Tayyazâde oğlum! ” (TZ, 228)

“HÜSEYİN EFENDİ: Yarın bayram namazını kılar, validenin elini öper, eğlenmeden döner, gelirsın! ” (TZ, 228)

“SİNAN AĞA: “Velinimetim lütfedip buraya gelsin, değil ellerini öpmek, ayaklarına kapanıp öperim! ” ” (TZ, 243)

“TAYYARZÂDE: (Yaklaşır) Elinizi öpeyim, Ağam! ” (TZ, 250)

“TAYYZARZÂDE: Öpeyim, Osman Dedem! ” (TZ, 252)

“SÂHBA: Mübarek elinizi öpeyim, Dede Efendi! ” (TZ, 263)

“ŞEVKET EFENDİ: Dur, heyecanlanma, el öpenin çok olsun! ” (Z, 178)

3.2.5. Ziyafet Verme

Türk kültüründe ziyafet verme de önemli bir yer tutmuştur. “Evliyâ Çelebi”, “Haydut Montarı” ve “Hayal Hanım” adlı radyo oyunlarında verilen birkaç ziyafetten bahsedilmiştir.

“Bu âna kadar dokuz ziyafet oldu. ” (EF, 49)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Pravadi’de üç gün kalıp Melek Ahmed Paşa’ya üç ziyafet çekerek... ” (EÇ, 206)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Görmedin mi ki Bitlis Hânı’nın ziyafeti, Melek Ahmed Paşa Efendimizin üç bin askerine... ” (EÇ, 310)

“DÜŞKÜN YORDAN: Çoktan beri ziyafet ve şarap yüzü gördüğüm yoktu, aziz efendim! ” (HM, 302)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Aşçıbaşının hünerine diyecek yok, Ağa Hazretleri! Bir kuz sütü eksik idi. ” (HH, 324)

3.2.6. Yas Tutma

Geçiş dönemlerinde “Ölüm Sonrası” başlığında yas tutmayı açık bir şekilde ifade etmiştik. Ölümden sonra, yaşanan acılardan veya yaşanan üzüntülerden sonra “yas tutma” Türk toplumunda gelenek haline gelmiştir. Behçet Necatigil’in “Bir Genç Kızın Çektikleri”, “Evliyâ Çelebi” ve “Musullu Süleyman” ve “Naîmâ” adlı radyo oyunlarında yas tutulduğuna dair bilgilere yer verilmiştir.

“MUKADDEM: Yalnız.. mahzun tabî! Senin matemini tutuyor. ” (BGKÇ, 511)

“ŞEFİK: Öldü diye yasını tuttuğum ablam.. ” (BGKÇ, 517)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Zira Gürcü Mehmed Paşa’nın vezâretinde mal ve hazine azlığından, ta’ûn telefâtından halk matemde idi. ” (EÇ, 237)

“MARGARİT: Ah, Piero! Seni öldürdüler diye günlerce ağladım, yas tuttum. ” (MS, 59)

“NAÎMÂ: Vâldesiyle görüşüp siyah başörtü ve sarık ile matem libaslarına girdiler. ” (N, 42)

3.2.7. Hediye Verme

Özdemir, Godbout’tan şöyle aktarır: “Türk toplumunda “ihşan,lütuf, inayet, hibe, bahş, bağış, behiyye, yadigar, hörmət, bahşış, eşantıyon, çorba parası, çay pulı” ve benzeri sözcüklerle de ifade edilen armağan ya da hediye, ve dolasıyla hediyeleşme, kültürü oluşturan bir gelenek, sosyal yaşamı meydana getiren ve ayakta tutan karmaşık bir sistem olarak kabul edilmelidir. Armağan, bütünsel bir toplumsal ilişki sistemi; kişisel ilişkilerin bir simgesi ve bir anlamda harekete geçiricisi seçilmiş akrabalıkların katalizörü ve belirleyicisi; yükümlülükler dayatıcısı; ilişkilerin pekiştiricisi; geleneksel toplumlarda yardımın, hayır işlerinin, cömertliğin, sosyalleşmenin simgesi, toplumsal ilişkilerin temeli; modern toplumlarda her yerde hazır ve nazır olan, alanı ve vereni nesnelleştiren bir ayartıcı, soğuk çıkar hesaplarının aracısı, piyasa ve devletin ardındaki görünmeyen sistem; sosyal değiş tokuş sistemi; kişiler arası sosyal ilişkiler sisteminin somutlaştırılması...⁹⁰ gibi toplumun sosyal hayatına etki eden bir gelenek olarak karşımıza çıkar.

Ele alınan eserlerde, devlet büyüklerinin hediye vermesinin yanı sıra sıradan insanların da birbirleriyle hediyeleşmesine de yer verilmiştir.

“ALİ RUHİ: Câmiden çıkınca da ellerimize sarıldılar, hattâ en yaşlıları ellerimizi öpmek ve yüzlerini sürmek istediler, Yüzbaşım! ” (EF, 28)

“TEBRİZ HANI: On tümen Abbâsî, iki tümen besî, gulâm, bir samur kürk, bir kat Acemâne elbise, iki kürk kaputu, bir katar yükü Revân pirinci, bir kara çabuk at, bir alca çapar Özbek atı dahî sana hediyeimiz olsun! ” (EÇ, 79)

“KARA HAYDAROĞLU: Evliyâ yiğit! Bu çakmaklı tüfek sana bizden yâdigâr olsun! ” (EÇ, 92)

“KATIRCIOĞLU: Lâyıktır. Gümüş telli,, sarılı oyluk haşam, telâtin kesem, kaşıklığım... Verdim gitti.

⁹⁰ Nebi Özdemir, “Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/4, 2008, 468.

EVLİYÂ ÇELEBÎ: Beni hediyelere gark ettiniz şahbâzlar! ” (EÇ, 93)

“EV SAHİBÎ: Don ve gömlek var oğul! Bu gümüş ağır kılıç, bu kelâm-ı kadîm dahî senin olsun! (EÇ, 95)

“EV SAHİBÎ: Yusuf! Göster ağana getirdiğimiz hediyeleri!

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: İki donanmış zırh... Güzeel!

EV SAHİBÎ: Beş gümüş kemer Mısır at takımı! ” (EÇ, 98)

“EVLİYA ÇELEBÎ: Çelebi karındaşıma hediyelerimizi getiresin!

EVLİYÊ ÇELEBÎ: Bir kese kuruş, bir samur kürk, bir kadı kaftanı... ” (EÇ 113)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Pravadi’de üç gün kalıp Melek Ahmed Paşa’ya üç ziyafet çekerek bir gulâm ve birer küheylan at hediye verdiler. ” (EÇ, 206)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Pâdişâh-ı zîşân, kızlarağasıyla, sadrazamına hediyeler gönderip hâl ü hatrını sual ettirdiler. ” (EÇ, 238)

“EVLİYA ÇELEBÎ: İbriş Paşa, İzmit’e gelince İstanbul a’yânının telaş ve korkuda olanlarından giden hediyelerin hesabını Hüdâ bilirdi. ” (EÇ, 255)

“İBRİŞ PAŞA: Hediyeleriyle sekiz yüz kîse olması mukarrerdir. ” (EÇ, 287)

“KAYA SULTAN: Şu cevahirli saat de sana ihsânım olsun! ” (EÇ, 304)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Bitlis Hânı, elli adet gümüş sahanları ve yüz adet fağfuri çanakları Melek Paşamıza hediye eyledi. ” (EÇ, 310)

“GÜRCÜ KÖLE: Lâkin Melek Paşa da Hân’ın kemerinden bir hançer hediye etti. ” (EÇ, 311)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Ve Ahmed Paşa efendimizin mektubu ve hediye olarak gönderdikleri murassa kınlı kılıç ve bir adet cevherli hançer, bir adet çârkâp tırkeş... ” (EÇ, 376)

“MELİKİŞAH: Hint Padişahı’nın kızının hediyesidir. ” (MG, 85)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Hepinize ebediyyen vedâ ettiğim şu anda, o hediyeleri sahipleri lütfen kabul etsinler. ” (M, 527)

“NAÎMÂ: Ferhad Paşa, Istranca dağlarına düşüp İstanbul’a yaklaşıp Litroz nâm yerde olan çiftliğe zilhiccenin ilk günü vardı ve anda gizlenip akçe cevahirden her nesi varsa Vâlîde Sultan hazretleri tarafına hediye eyledi... ” (N, 57)

“NAÎMÂ: ... Dervîş Paşa’nın can düşmanı olan Kapıağası’na varıp, bol hediye verip mahremiyyet hâsıl ettikten sonra... ” (N, 224)

“NAÎMÂ: Kendisine iki kat ve yüz kadar âdemlerine birer hil’at giydirip birkaç günden sonra ağır hediyeler ile Pâdişâh’a buluşturup el öpüp hil’at giydi... ” (N, 268)

“HÜSEYİN EFENDÎ: Kâhya! Derhâl en pahalı kumaşlar ve şallar ile bir bohça hazırla, bir kîse de altın al, Tayyârzâde oğlumun evine götür... ” (TZ, 227)

“HÜSEYİN EFENDÎ: Tayyârzâde oğlum için hazırlattığım bayram bohçası nerededir? ” (TZ, 228)

“TAYYARZÂDE: Sultanım! Bir dervîş ahabım vardır ki, anın hediyesidir. ” (TZ, 260)

“KÜÇÜK KIZ: Olur abla,! Aa, kol saati!

ORTANCA KIZ: Benimki de ! Neye zahmet ettin, abla, Çok teşekkür ederiz. ” (ÜT, 276)

3.2.8. Hamama Gitme

Hamamlar, Türk geleneğinde hem dinsel hem fiziksel temizlik için gerekli temizlenen, yıkanılan mimari mekanlardır. Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar devrinde zaviyeli camilerin çevresinde dini, ticari ve askeri yapılar ile başlayarak daha sonra külliyyeler içinde vakıf sistemi ile yer almıştır. Hamamlar yalnızca yıkanılan yerler değil, her sınıf halka açık, sosyal hayatta değişik toplum tabakaları arasındaki iletişimi sağlayan mekânlardır. Bulundukları merkezi etkiliyor ve merkezden etkileniyorlardı. Müslümanlar gibi azınlıklar da, dini farklılıklar nedeni ile kendi cemaatlerinin vakıf hamamlarını, toplu yaşadıkları mahallelerde kurmuşlardı. Türklerde hamam kültürü edebiyatımızda, mimaride ve güzel sanatlarda yer almıştır.⁹¹

Hamam, Türk kültüründe önem arz eden bir gelenektir. “Evliyâ Çelebi”, “Hayal Hanım”, “Kerem ile Aslı”, “Şapur Çelebi” ve “Temmuz” adlı radyo oyunlarda hamama dair kısa malumatlara yer verilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Timur, Hâce ile hamama gidip birer futa ile guslederken... ” (EÇ, 135)

“CEVAD: Beni o hamamda kim yıkayacak? ” (EÇ, 311)

“HACI ABBAS AĞA: Gerektir ki şimdi Cevad’ı hamama gönderelim. ” (HH, 327)

“CEVAD: Beni hamama iletip yıkadılar, hamamdan alıp konağa getirdiler. ” (HH, 328)

“KEREM: Dur hele! Baba,, bu ne hamamıdır?

⁹¹ Semih Büyükkol, Zuhal Arda, “Türk Kültüründe Hamam Geleneği ve Resim Sanatına Yansımaları”, *İdil Dergisi*, 5/27, 2016, 2047.

İHTİYAR: Cafer Ağa hamamı derler.

SOFU: Bak, Kerem, içerden bazı kızlar çıkar. ” (KA, 167)

“ANLATAN: Abdülganî Hoca’nın konağına götürdüler, hamama sokup bir güzel yıkadıktan sonra münasip elbise giydirdiler... ” (ŞÇ, 141)

“KADIN: Odunluğun yanında, sağda... bir hamam. ” (T, 441)

3.2.9. Hayır Yapma

Gülşen Akmercan, Çağrıcı’dan şöyle aktarır: Sözlükte “iyi olmak, iyilik etmek, üstün olmak, üstün kılmak” gibi hayır kelimesi bazı âyetlerde “sâlih amel”, “hasene”, mârûf” gibi kavramlara yakın anlamlarda olmak üzere her türlü iyi tutum ve davranışın ahlâkî değerini belirtmek için kullanılır. Kur’an-ı Kerim ve hadislerle diğer İslami kaynaklarda hayır kelimesinin, başta mali fedakârlıklar olmak üzere her tür faaliyetlere teşvik edilmesi, erken dönemlerden itibaren Müslümanlar arasında güçlü bir dayanışma ruhu geliştirdiği gibi çeşitli kişi ve kuruluşlarca başta vakıf müessesesi olmak üzere dârüşşifa, dârüleytam, dârülaceze, dârüşşafaka, imaret, sebil, köprü, cami, mektep ve medrese gibi kamuya hizmet veren birçok hayır eserinin meydana getirilmesini sağlamıştır.⁹²

İncelenen eserlerde, “Evliyâ Çelebi”, Hâtem Tâî”, “Musullu Süleyman” adlı oyunlarda hayır yapıldığından bahsedilmiştir.

“İBRİŞ PAŞA: Fukaraya sadakalar da vermek gerek. ” (EÇ, 273)

“REY MELİKESİ: Benim Allah yolunda yoksullara dağıttığım servetin kaynağı, sahiplerini bulup veremediğim bu hazinedir. ” (HT, 292)

“Ben bugüne kadar, onun gibi çalışkan, dürüst ve hayırsever bir adam görmedim. ” (M, 528)

3.3. BAZI MERASİMLER

3.3.1. Bayram

Akmercan’ın Boratav’tan aktarımı ile bayram bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin birleşimidir. Dinlik bayramlarla, milli bayramlar bütün bir milletin ortaklama katıldıkları gösterilerdir.” Bayramlar, bir toplumun ortak duygu ve sevinçlerini yansıtan önemli günlerdir. Bayramlar halk arasında sosyal dayanışmayı ve birlikteliği de geliştirmektedir.⁹³

⁹² Gülşen Akmercan, **Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Halk Kültürü Unsurları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2019, 311.

⁹³ Akmercan, **Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Halk Kültürü Unsurları**, 328.

İncelenen eserlerde, resmî bayramlardan bahsedilmiş ve dinî bayramlardan Ramazan ve Kurban Bayram'ına da kısaca değinilmiştir.

“MUKADDEM: Hakikatli çocuk! Bayramda, kandilde anneme geliyormuş. ” (BGKÇ, 511)

“OSMAN PAŞA: Temmuzun on dördünde resmî bayramları var. ” (EF, 51)

“DOKTOR HÜSNÜ BEY: Gurbette elde bayramlar pek kederli geçti, Paşam!

OSMAN PAŞA: Takdîr-i İllâhî, Doktor! Geçen Kurban Bayramı Süveş'te kuma oturduk. Sonraki Ramazan Bayramı'nı Hong Kong'la Nagasaki arasında, denizde, kezâ zahmetler içinde geçirdik. Artık bu üçüncü bayram... ” (EF, 51)

“BİNBAŞI NURİ BEY: Ben Binbaşı Nuri, İkinci Süvari! Bir Ramazan, bir Kurban Bayramı Süveyş'te, Hong Kong-Nagasaki yolunda geçmişti. ” (EF, 57)

“SATIRCI MEHMED PAŞA: Zilhicce ayı idi, biçâreye kurban bayramı kara bayram oldu... ” (N, 94)

“HÜSEYİN EFENDİ: Pekâla' Yarın bayram namazını kılar, validenin elini öper, eğlenmeden döner, gelirsın! ” (TZ, 228)

3.4. GİYİM, KUŞAM, SÜSLENME

Halk biliminin maddi kültür unsurları içerisinde ele alınan giyim kuşam, bu sahada önemli bir yere sahiptir. Giyim ve kuşam, çıkış noktası korunma olmasına karşın kültürel gelişim sürecinde geniş fonksiyonlar yüklenmiş bir olgudur. İnsanların birincil ihtiyaçları içerisinde yer alan giyim kuşam, Türk Dünya'sında da üzerinde araştırma yapılan önemli konulardan biridir. Tarih süresi içerisinde Türk topluluklarının giyim kültüründe görülen gelişme paralel oluşturdıkları elbiselerin yeni kullanım biçimiyle ilgili birçok etnografik kanıtlar bulunmaktadır. Bu tür bulgu ve kalıntıların yanı sıra konuyla ilgili bilgilere Orta Asya sahası duvar resimlerinden, minyatürlerden, yazıtlardan, seyahatnamelerden, tarihî ve edebî eserlerden de ulaşılabilmektedir.⁹⁴

Çalışmada incelediğimiz eserlerin hepsinde çeşitli giyim, kuşam, süslenme örneklerine yer verilmiştir. Bazen gündelik giyilen kıyafetler bazen de özel günlerde giyilen kıyafetler yer almıştır. Bu türü bayan, erkek, çocuk giyimi ve süslenme olmak üzere dört kısımda yer verdik.

⁹⁴ Cemal Meydan, Minara Guliyeva, “Oğuz Türklerinde Giyim Kuşam: Dede Korkut Örneği”, **Uluslararası Halkbilimi Araştırmalar Dergisi**, 5, 2020, 170.

3.4.1. Erkek Giyim, Kuşam

“ARTIRMA MEMURU: Geç paltoyu göster! ” (AS, 116)

“CÂLİBE: Senin şu yeleğin var ya! Yeleğinin çiçekli düğmelerinden birini, kocam çekmecenin içinde bulacak! ” (BGKÇ, 436)

“CÂLİBE: Aşkımı kirli bir peştamal gibi yüzüme çarptın! ” (BGKÇ, 437)

“ŞEBİP: Ver şu geceliğimi! ” (BGKÇ, 512)

“REHBER: Müslümanların kıyafetleri bir peştamal ve cekettir. ” (EF, 30)

“DOKTOR HÜSNÜ BEY: Gemicilerin gerek Ertuğrul’da... gerek şehirde... kuvvetli bünyeleri, temiz üniformaları, kırmızı fesleri... ” (EF, 39)

“TEBRİZ HANI: On tümen Abbâsî, iki tümen besî, bir Gürcü gulâm, bir samur kürk, bir kat Acemâne elbise, iki kürk kaputu... ” (EÇ, 79)

“EV SAHİBİ: Don ve gömlek var oğul! ” (EÇ, 95)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bir kese kuruş, bir samur kürk, bir kadı kaftanı... ” (EÇ, 113)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... dîbâ ve şîb sırma murassâ gark olmuş, kadîfe cevahîr düğmeli samur kürk ve tirkeş... ” (EÇ, 145)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ellerindeki peştemallarıyla üzümü bırakıp dal-kılıç üzerimize geldiler. ” (EÇ, 170)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Paşa ve Sultân’a birer hil’at ve samur kürkler geldi. ” (EÇ, 291)

“AMBER AĞA: On bohça gûnâgûn, nadide kumaş ve ibrişim kenarlı gömlek ve şalvarlar... ” (EÇ, 355)

“REMZİ ÇELEBİ: İmam Efendi’ye sincap kürkü, bendenize bir kese akçe... ” (HH, 327)

“ELEŞTİRMECİ: Yaz gecesi, yorgan, pijama da istemez. Odanızda don gömlek yatarız. ” (KS, 190)

“YAZAR: Kalk o halde! Dur, paltomu alayım! ” (KS, 208)

“LEON KONSTANZA: Maşlah giyer, kefiye sararsanız... ” (MS, 14)

“ANLATAN: Adamlar kocaman bir pelerin, kocaman bir şapka çıkarıp Margarit’e giydirdiler. ” (MS, 51)

“ZANGOÇ: Üstüme bir pelerin alayım.. hemen... ” (M, 505)

“GEMİCİ: Ayağında mavi bir yelken bezinden bi dizlik. Sırtında gene o bezden bir ceket... ” (M, 521)

“HASAN PAŞA: Yanımdakiler ile küffâr ortasına düştüm, çok kâfir tepeledim, ammâ onlar dahî birden bana kılıç üşürdüler, lâkin zırh giyinik idim, kâr etmedi. ” (N, 31)

“NAÎMÂ... Kalenderoğlu dahî bir âdemini otuz kadar eşkıya ile ayırıp, şalvar ve çamaşır makulesi ihtiyaçların defter edip... ” (N, 233)

“BÂKÎ PAŞA: Sarı libâslılar sekbânlar olsa gerek. ” (N, 244)

“KARA MEZAK AĞA: Vâlidesi mihraba oturtup iki câriye, eteklerini tutarlardı. ” (N, 314)

“NAÎMÂ: Yolda halk, araba etrâfına üşüp, kimi yenini, kimi eteğini içeri bırakıp, ihsân ümidiyle gûyâ nişan verirdi. ” (N, 307)

“VEZİR: Şimdi şu kaftanı giy ve yeni evine git! ” (RAK, 134)

“HÜSNÜ AĞA: Keçe külâh, kıl potur, yün kuşak

ZİVER AĞA: Yelken bezinden iki don. Donları unutmayın!

VELİ AĞA: İki de yün çorap. En kötüsünden. ” (TZ, 237)

“IV. MURAT: Sakalımı söktüm, sikkemi cübbemi çıkardım, eyice bak! ” (TZ, 265)

“KIZ: Dalgıç elbisesiyle mi? ” (UYK, 292)

“İNCE HASAN: Bak ahbap, sana bir kat yeni tulumbacı elbisesi vereceğiz. ” (Z, 215)

3.4.2. Bayan Giyim, Kuşam

“CÂLİBE: Aa, eteğinde! Ne yapacaksın o kadar çok iğneyi? ” (BGKÇ, 418)

“REMZİ BEY: Tuvaletini çıkarmamışsın da! ” (BGKÇ, 468)

“MUKADDEM: Lacivert pamuk çarşaf.. Üzerine sarı, ipek çizgiler... ” (BGKÇ, 491)

“MUKADDEM: Beyrut kadınları hep bu çarşafı giyerler... ” (BGKÇ, 492)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Sırmalı ve ak kenarlı, avratlara mahsus gömlek ve şalvarlar ve nakışlı çevreler ve çarşâblar... ” (EÇ, 352)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bu heybede donumuz ve gömleklerimizdir. ” (EÇ, 388)

“CARİYE: Peştimalım dizlerime kaydı. ” (HH, 312)

“GENÇ KIZ: Al şu ipek peştemalı! ” (HT, 289)

“KARISI: Gardıroplar tıklık tıklık doluymuş; kürk, manto çanta, pabuç, eldiven... ne istersen! ” (K, 511)

“KEREM: Keşiş babam bana yemin verdirdi ki, fistanımın düğmelerini sen çözesin! ” (KA, 171)

“ELEŞTİRMECİ: Şu büyük pazen don?

YAZAR: Yamalı olan mı? Kayınvalidenindir. ” (KS, 191)

“YAZAR: Donlar, eskiler sofaya asılır. Yeni gömlekler, entariler balkondadır. ” (KS, 191)

“UŞAK: Bir de çarşafı bir Türk kadını vardı yanında, ama kadın uzakta duruyordu. ” (M, 513)

“NAÎMÂ: Vâlideyiyle görüşüp siyah başörtü ve sarık ile matem libaslarına girdiler. ” (N, 42)

“ANLATAN: Sonra köhne bir ferace giyip tebdil-i kıyafet, iki cariye ile evleri aramaya çıktı... ” (RAK, 127)

“RECEP AĞA’NIN KARISI: İşte gördünüz, entarisi yamalı, pabucu yırtık, fesi delik deşik.. ” (RAK, 129)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Şu yaşmağını, feracemi çıkar benim! (RAK, 129)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Sana bir kırmızı entari yaptırayım... ” (RAK, 130)

“KADIN: Tut ki bir manto yaptırdım, bir şapka aldım. ” (ST, 56)

“ANLATAN: Samur kürkleri, kaşmir şalları, altın kakma hançerler, pırlanta ve yakut yüzükler hediye etti. ” (TZ, 227)

“HATUN: Esmâ Hanım Sultan sırmalı mavi çuhalarla esvaplar göndermişti. ” (TZ, 234)

“BİR KADIN SESİ: (Uzaktan) Hayatım! Elko’nun vitrindeki kumaşları gördün mü? Öyle hoş desenler ki çok da ucuz. Yarın gidelim de bir mantoluk alalım, olmaz mı? ” (YB, 28)

“DÖRDÜNCÜ KIZ: Giydiğim beyaz gelinlik, ilk gecenin sabahında dökündüğüm murat suları değildi. Geceliksiz yatıyorum” (Y, 236)

“SUPHİ: Kavuniçi renkli, satenden bir hafif entari giymiş, entarinin kolları dirseklerine pek de geçmiyor, beyaz kolları meydanda. ” (Z, 177)

“ANLATAN: ... Siyah, düz, sade zarif bir fistan giymiş... ” (Z, 198)

3.4.3. Çocuk Giyim, Kuşam

“FÂZILA: Reftâr’a tembih etmiştim “Paltosuz gönderme” diye! Babam da akıl edememiş üşümüş çocuk. ” (BGKÇ, 415)

“PEYMAN: Ben seni soymuş, geceliğini giydirmiştim, hâlâ yatmamışsın, Enise! ” (BGKÇ, 484)

3.4.4. Süslenme

“ARTIRMA MEMURU: Listede önce boyunbağları var. ” (AS, 114)

“II. ALICI: Kullanılmış kravatı kim alır? ” (AS, 114)

“TELLAL: Fötr şapka. Kumru tüyü... ” (AS, 115)

“CÂLİBE: Fâzılacığım! Mendilimi düşürmüştüm! Çantamda başka mendil var ama Reftâr yok ki getirsin! ” (BGKÇ, 418)

“FÂZILA: Ayakkaplarımız yeni; çoraplarımızın altları, uçları parça parça. ” (BGKÇ, 431)

“FEVKİYE’NİN ANNESİ: Evet! Bazısı başı açık, alafranga! Bazısı fesli! ” (BGKÇ, 448)

“NECMİ: Hediye Hanım’a yaklaşabilmenin tek yolu, konağa elmas, pırlanta falan götürmek. ” (CS, 369)

“NECMİ: Cariyelere ipek mendiller, fildekoz çoraplar falan göstermeye başladım da sökmedi. ” (CS, 369)

“KALPAZAN MUSTAFA: Ayaklarımda aba terlik olduğundan, sessizce Hediye’nin odasına kadar geldim. (CS, 401)

“TEĞMEN İSMAİL EFENDİ: Başlarında külâh, mevlevî sikkelerine benziyor. ” (EF, 30)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ammâ bu köyün şalı, tiftiği, kırmızı kuşağı meşhur-i âlemdir. ” (EÇ, 63)

“EVLİYÂ ÇELEB: Paşa’nın dahî önünde, sekiz adet altın taslı şâtırları, ellerinde teberler, bellerinde murassâ kemer kuşakları, kantûre ve tennûreli dîbâ, zîbâ hil’atleri, başlarında âfitâbe ve çığçığa kemerleriyle cennet tavusları gibi salınarak giderlerdi. ” (EÇ, 68)

“KARA HAYDAROĞLU: Çizmesiz, pabuçsuz, silah kuşanmadan atlara bindik. ” (EÇ, 92)

“EV SAHİBİ: Beş gümüş kemer Mısır at takımı! ” (EÇ, 98)

- “MELEK AHMED PAŞA: Alın başlarından sarıklarımı! ” (EÇ, 208)
- “CEHENNEM BÖLÜKBAŞI: Kemerimde altı adet tabanca ve tüfenk de var ” (EÇ, 268)
- “KAYA SULTAN: Şu cevahirli saat de sana ihsânım olsun! ” (EÇ, 304)
- “EVLIYÂ ÇELEBİ: Bu kadar bin yıldan beri, eski pabuç ve çarık vesair bunun gibi, bî-mânâ dırıl zırıl şeyler dolu! ” (EÇ, 342)
- “KADIN: Terliksiz gitme! ” (G, 390)
- “İKİNCİ ADAM: Peki! (Taşlara fırlatılan ayakkabı takırtıları) Of, ayakkabılar yapışmış sanki çoraba! ” (GA, 142)
- “ANLATAN: Saat kordonun, yüzüğün, boyunbağı iğnen, bastonun... ” (HM, 355)
- “KARISI: Gardiropolar tıklık tıklık doluymuş; kürk, manto çanta, pabuç, eldiven... ne istersen! ” (K, 511)
- “YAZAR: Hatırladım, yatarken karımın tüylü şapkasını geçirmiştim. ” (KS, 200)
- “AHMET MİTHAT: Sarıklılar, fesliler, şapkalılar, kılıçlılar! ” (EF, 450)
- “SİRANUŞ: Şapkamı düzeltiver, Agavni! ” (M, 451)
- “KAPICILAR KETHÜDÂSI: Defterdâr, mücevveze kavuğun çıkarıp başına yeşil sarık sarıp, kazâya rızâ deyû önlerine varmağa karar verdi. ” (N, 22)
- “KARA ÖMER AĞA: ... Müslüman olmak isterim, deyu takyesini çıkardı. Alıp size getirdim Hasan Paşam! Başında mücevher taç vardır. ” (N, 139)
- “RECEP AĞA’NIN KARISI: Bu üstünüzdeki entari ve mücevher, yüz kese eder. ” (RAK, 129)
- “SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Değerli mücevherlerimden, yanında neler vardı, Tâbende? ” (RAK, 129)
- “ANLATAN: Samur kürkleri, kaşmir şalları, altın kakma hançerler, pırlanta ve yakut yüzükler hediye etti. ” (TZ, 227)
- “UŞAK: İçinde mücevher kabızalı bir hançer ve bir altın saat ve işte diğer elbiseler... ” (TZ, 231)
- “CEVAHİRLİ HANIM: Ama pek değerli bir yüzük. ” (TZ, 260)

“CEVAHİRLİ HANIM: Zümrütlerini ve yakutlarını ve elmaslarını seyrettikçe canıma can katarsın. Dede Sultan! ” (TZ, 264)

“MASAL ANLATAN KADIN: Demir asa, demir çarık yollara düşmüş. ” (ÜT, 256)

“ANLATAN: Başına bir büyük tüylü kadife şapka koymuş, şapkasına tutturduğu beyaz tül çenesine kadar indirmişti. Siyah, düz, sade zarif bir fistan giymiş, eline gene o renkte bir şemsiye almış, minimini ellerini siyah eldivenler içinde saklamıştı. ” (Z, 198)

“ÜRANİ: (Sevinmiş) Ah vre Supii! Bu ne güzel bileziktir, ne güzel!.. ” (Z, 211)

3.5. HALK EĞLENCE VE OYUNLARI

İnsanoğlu yaşamı boyunca farklı aktivitelerle vakit geçirip eğlenmek istemiştir. Bunlar arasında oyunlar, danslar, sporlar insanın yaşamında yer edenin eğlence türlerinden olmuştur. Bu eğlence türleri, kültür öğelerinin bir parçası haline gelmiştir. Çalışmada incelediğimiz eserlerde bu türden örneklerle yer verilmiştir.

3.5.1. Büyük Özgü Oyun ve Eğlenceler

3.5.1.1. Kumar ve Şans Oyunları

“(Eski bir kahvehane akustiği: Tavla sesleri...) ” (EF, 15)

“CORCİNO: ... Margarita, çocuktum, bana soytarı elbisesi giydirir, üzerime iskambil kâğıtları yapıştırırdı. ” (HM, 311)

“AHMET MİTHAT: Yoo, yoo! Çay içtim, tavla seyrettim, vakit geçti. ” (M, 464)

“(Tavla şakırtıları. Kahvehâne sesleri)

3.5.1.2. Diğer Eğlenceler

“MÜDÜR: Olur olur! Yahu eğlenmeye mi geldik, yas tutmaya mı? ” (E, 97)

“ANLATAN: Tuna Nehri üzerinde kızak kayan, patinaj yapan gençleri hayretle seyretti. ” (EÇ, 217)

“SİRANUŞ: Gezmeler, tozmalar, son modaya uygun giyinmeler, israf ve eğlence! ” (M, 479)

“Pazar geceleri arada bir sinemaya giderlerdi. ” (ST, 61)

“DELİKANLI: Bak az mı gezdik seninle! Sinemalara, dondurmalara gittik. ” (ÜT, 260)

“ÜRANİ: Hoşlanırım zaten ben dans, menü suare. Eğlenirim bir güzel. Ederiz hep cümbüş.
” (Z, 206)

“ÜRANİ: Kaç gün oldu, oldu, Pazar gecesi vardı Tepebaşı tiyatrosunda balo. ” (Z, 206)

“SALİH BEY: Çıkarız; Yani’de mi, Nikoli’de mi, artık neresi denk gelirse, bir birahane
yer içeriz. Sonra bu gece Fransız tiyatrosu “divorçons” veriyor, gideriz oraya! ” (Z, 211)

3.5.2. Halk Dansları

Oyun denince akla, anneden gelmesi ve bir sanat endişesine dayanması şartı olmayan hafif şeyler gelir. Halbuki halk oyunları böyle değildir. Bunlar millî törelere dayanan, köklerini çok eski ayinlerden alan bir inanç kavrayışı ve sanat kaygısı ile yüzyıllar içinde yoğrulup gelişen şeylerdir.⁹⁵

Halk oyunlarının, oyun ve estetik ilişkisini en iyi boyutlarda yansıtan oyun türlerinden biri olduğunu ifade eder. Yüksel’e göre, insanların kendilerini ifade etme biçimlerinin estetik ile birleşmesinin doğal sonucu halk oyunları olmuştur. Halk oyunları, müzik ve hareketin harmanlanması, bunların çeşitli kıyafetlerle desteklenmesiyle sağlanan estetiğin yanında bir iletme amacı da taşır. Örneğin, kimi zaman sözün söylenmediği, yasaklandığı yerde duygu ve düşünceler oyunun hareketlerinde kendini gösterir. Dolayısıyla halk oyunları toplumsal duygu ve düşünceleri, halkın bilinçaltını harekete geçiren bir unsurdur. Bu olayların oynanmasıyla, halkı halk yapan kültürel öğelerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlar.⁹⁶

İncelediğimiz eserlerde sadece “Tayyarzâde” adlı radyo oyununda dans eden köçeklere yer verilmiştir.

“CEVAHİRLİ HANIM: Sazlar dursun, köçekler gitsin! ” (TZ, 256)

3.5.3. Spor

Kaynağını Türk kültüründen alan diğer spor dallarına gelince bunlar; güreş (yağlı, karakucak, aba, palvan, apan, karsak şalvar ve bayrak), tomak, okçuluk, matrak, kılıç-kalkan, tepük (futbol), gürz kaldırma, kızgıntaş, çelik-çomak, kale yıkma, urgan çekme, taş süzüştürü, kösküç (Koskuç) vb oyunlardır. Bunlara benzer 57 adet geleneksel Türk sporlarının Orta Asya Türk topluluklarında bulunduğu bildirilmektedir.⁹⁷

Geleneksel Türk spoları içerisinde yer alanların en önemlileri atla yapılan sporlar oluşturmaktadır. Türk kültüründe atın evcilleştirilme tarihi M.Ö. 2800 yıllarına uzanır. O yıllarda ekonomik araç olarak binicilik kısa zamanda

⁹⁵ Lütfi Sezen, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniversitesi Yayıncılık, Erzurum, 2013, 327.

⁹⁶ Aslı Bali, “Halk Oyunları Üzerine Halkbilimsel Bir Araştırma: Mersin İli Silefke İlçesi Örneği”, **Karadeniz Dergisi**, 33, 2017, 81.

⁹⁷ Osman İmamoğlu, M.Yalçın Taşmetepilgil, Mehmet Tükrmen, “Türk Kültüründe Spor”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 10/1, 1997, 141.

askeri ve ekonomik değer kazanarak bozkır savaşçılığının temeli olmuş ve at da savaş atı tipine doğru geliştirilmiştir.⁹⁸

İncelediğimiz eserlerde, “Evliyâ Çelebi” adlı radyo oyununda at binme, cirit, güreş gibi sporlara yer verilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: (Attan düşmüştür) Ay aman! Yetiş bre Yusuf! Of belim, ayy! ” (EÇ, 70)

“YAŞLI ADAM: Bir gün bu masumun validesiyle dağa odun kesmeye gittiğimizde recûliyettir, vecd ve hâlet-i merdân tufana gelip ehlim ile dağda bir güreş ettik. ” (EÇ, 86)

“MUSTAFA ÇELEBİ: Kedi ve koyun, köpek ve sair canlı kısmından birisine binse Hazret-i Ali’nin Döldül’ü gibi raksettirip cirit oynatır, vallahi billahi! ” (EÇ, 315)

“MUSTAFA ÇELEBİ: Öyle silahşordur ki atına binip cirit ve çevgân oynasa gûyâ Rüstemi zemân zannolur. ” (EÇ, 319)

3.5.4. Müzik Aletleri

İncelediğimiz eserlerde, kimi zaman batılı enstrümanlara kimi zaman doğulu enstrümanlara yer verilmiş, bu bağlamda enstrümanlarda doğululuk-batıllık sentezi oluşturulmuştur.

“İ. YÜKÇÜ: Buzdolabı, piyano bunun yanında kuş gibi. ” (AB, 476)

“İ. YÜKÇÜ: Piyanoyu köşeye çekmeli! ” (AB, 480)

“SÂİ EFENDİ: Fâzıla piyano dersi alıyor, resimde ilerlerdi, Fransızca öğrendi. ” (BGKÇ, 425)

“(Piyanoda ağır, yavaş bir parça) ” (BGKÇ, 429)

“ALİ RUHİ: Pekii, de bakalım, sen neler çalarsın mızıkanda? ” (EF, 19)

“DOKTOR HÜSNÜ BEY: Davetliler ayrılırken İngiliz alayı mızıkası, Türk marşını çaldı... ” (EF, 39)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Kemençe de çalar. ” (EÇ, 25)

“AHMED ÇELEBİ: Sadrâzam Kara Mustafa Paşa’nın uşağı Kara Recep Ağa’nın, çöğür çalar. ” (EÇ, 25)

⁹⁸ İmamoğlu, Taşmetepligil, Tükrmen, **Türk Kültüründe Spor**, 141.

“(Gülüşmeler. Çöğür ve tambura çalarlar.) ” (EÇ, 26)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: (Zilli tef çalar, segâh makamında söyler)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Osmancık şehrinde Koyunbaba Türbesi’ni ziyaret edip bir gün oturup ertesi gün göç davulları çalınarak, on dokuz göz... ” (EÇ, 65)

“TEBRİZ HANI: İnci tespih... Tirkeş keman... ” (EÇ, 76)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Davullar orman içinde kalıp asker, pür-silah yürüdü. ” (EÇ, 140)

“VEFA ÇELEBÎ: Çeng ü rübâb, santur, ud, kanun... ” (EÇ, 236)

“CARİYE: Kemana el urup gerdaniye ve buselik makamında çaldı. ” (HH, 313)

“CARİYE: Sabah oldu. Yirmi kadar çalgıcı cariye, ney ve keman ve tambur ve rübap çalarak sefalar yaydılar. ” (HH, 313)

“KEREM: Sana ahvalimi dil ile mi söyleyeyim, yoksa saz ile mi? ” (KA, 159)

“KEREM: Sofu! Şuradan benim sazımı alıver! ” (KA, 161)

“VEZİR: Dünü gün, hazin hazin saz çalar, türkü okursun? ” (MS, 79)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Musiki, piyano, edebiyat okudu. ” (M, 508)

“(Piyanoda eski bir beste giderek matbaa makineleri gürültüsüne dönüşür. Sessizlik) ” (M, 512)

“HANCI: Güzel saz yapar, iyi saz çalardı. ” (ŞÇ, 140)

“ŞÂPUR ÇELEBÎ: (Saz çalar, okur) ” (ŞÇ, 149)

“YANDIM ALÎ: Saz ve söz fasılları eyler... ” (TZ, 245)

“CEVAHİRLİ SULTAN: Saz gelsin! ” (TZ, 256)

“İKİNCİ GÖNÜLLÜ: Mızıkayı işitmiyor musun? ” (VYS, 104)

“ŞEVKET EFENDİ: Evet, mahir bir ustadan piyano ve kanun meşk ettiriyorum. ” (Z, 179)

“ÜRANİ: Perde arasında ince saz takımı okudu üç şarkı, çaldı orkestra Wagner’den bir roman. ” (Z, 208)

3.5.5. Çocuklara Özgü Oyun ve Eğlenceler

Çalışmada ele alınan eserlerde, “Altın Beşik” adlı radyo oyununda iki kız çocuğunun oynarken söylediği şarkıya, “Süslü Karakol Durağı” adlı radyo oyununda ise çocukların körebe oynadığına yer verilmiştir.

“İKİ KÜÇÜK ÇOCUK: (Oyunun sözlerini şarkı halinde söylerler) Altın beşiğe kim biner? / Alacalı bulacalı kız biner. ” (AB, 493)

“(Hallaç’ın uzağında ÇOCUKLAR bağrışa gülüşe köreme oynamaya başlarlar.) ” (SKD, 339)

3.6. HALK ZANAATLERİ VE GÜNDELİK EŞYALAR

3.6.1. Meslekler

İncelediğimiz eserlerde, yaşanılan dönemin sosyal hayatına yer veren Necatigil, çeşitli meslek gruplarından günümüzde popüler olan doktor, memur, terzi gibi mesleklere yer vermesinin yanı sıra bazı oyunlarda geçmişte var olan mesleklere de yer vermiştir.

“ADAM: Kapıcıya güvenemem. ” (AB, 479)

“ARTIRMA MEMURU: Ben bir memur olarak görevimi yapmak zorundayım. ” (AS, 118)

“SÂÎ EFENDİ: Otur hele, Doktor! ” (BGKÇ, 451)

“ŞEBİP: Başüstüne, Yüzbaşım! ” (BGKÇ, 517)

“MUKADDEM: Hem benim, hem karımın, hem kızımın dadısı.. ” (BGKÇ, 517)

“NECMİ: (Soluyarak) İzinliydim, Komiser! ” (CS, 359)

“OSMAN SABRİ: Balıkçılar, pazartesi sabahı Büyükdere zabıtasına haber vermişler, derhâl memur gönderilmiş. ” (CS, 360)

“OSMAN SABRİ: Ben komisersem sen de taharri memurusun! ” (CS, 360)

“AHMET MİTHAT: Bendeniz, Tercüman-ı Hakikat gazetesi baş muharriri Ahmet Mithat! ” (CS, 361)

“OSMAN SABRİ: Çavuş, sen git, jandarmaları dağıt! ” (CS, 370)

“OSMAN SABRİ: Daireye haber ver, Necmi hemen gelsin! Doktoru da çağırın derhâl! ” (CS, 370)

“OSMAN SABRÎ: Ev halkı burda mıdır? Uşaklardan, hizmetkârlardan dışarda kimse var mı? ” (CS, 370)

“YAŞI ADAM: Tellal. Çarşıda mağazası vardı. Kuyumculuk, saatçilik, sarraflık.. Ne iş olsa yapardı. ” (CS, 370)

“OSMAN SABRÎ: Mağazasında kâtip falan? ” (CS, 370)

“ABİDİN ÇAVUŞ: İki usta zabıta memurunun aklına hep tek şey gelir ki doğru olan da ancak budur. ” (CS, 372)

“YAŞLI MADAM: Aşçı kapıya yüklendi, sürgü koptu. ” (CS, 373)

“HİZMETÇİ KIZ: Sokaktan bir hamal çağırılmış, o hamal götürdü.. ” (CS, 375)

“DR. KSİNDAKÎ: Şimdi yazdığım şu pusulayı İngiliz eczanesine gönderiniz, oradaki doktolar da gelsinler, bir konsültasyon yapalım.. ” (CS, 376)

“OSMAN SABRÎ: (Seslenir) Garson! ” (CS, 382)

“OSMAN SABRÎ: Evet, oraya gidip elbiseyi diken, provasını yapan terziyi buldum, fotoğrafı gösterdim, derhâl tanıdı. ” (CS, 389)

“Dairede. MÜDÜR sert, sinirli konuşur; BEKÇİ sinmiş ve suçludur. ” (E, 81)

“MÜDÜR: Bu gece bekçisi arif adam, Beyler! ” (E, 95)

“MÜDÜR: Şu hesabı görelim önce! (Seslenir.) Garson! ” (E, 99)

“MÜDÜR: Artık emekli o. Yani tekrar memur olarak alamayız onu buraya. ” (E, 101)

“AYŞE HANIM: Odacı yahut kapıcı olarak. ” (E, 101)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Fındıklı önünde durarak birkaç usta gemiciyi gemimize aldık. ” (EÇ, 25)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Kırk elli yârân-ı sefâ, toplanıp Bursa âyanından Müezzin Cin Çavuş... ” (EÇ, 29)

“ANLATAN: ... Mehmet Paşa'ya müezzin ve müsaheb olarak Erzurum'a gitti. ” (EÇ, 59)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Tatar askerleri müterrikalar, kapıcıbaşlar dahî silahlara müsteağrak olarak fevc fevc geçerlerdi. ” (EÇ, 68)

“DEFTERDÂRZÂDE MEHMED PAŞA: Gümrük kâtibimsin, Erzurum gümrüğüne tüccarlar ve kervanlar göndermesi... ” (EÇ, 74)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Yezdankulu nâm bir bahçıvan bize yirmi türlü taze armut getirdi. ” (EÇ, 75)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Cerrahlar da merhemlerine korlar, çürümüş... ” (EÇ, 88)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Üstad bir kuyumcu, eski hâline dönderir... ” (EÇ, 131)

“AHMED ÇELEBİ: Cemi iskelelere yeniçeri ve acemi çorbacıları tayin olunmuş. ” (EÇ, 155)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Asâyîşe gözcü olursunuz, himmetiniz daim olsun Hancıbaşı! ” (EÇ, 201)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Her meydanda hokkabâz âteşbaz, sihirbâz, canbâz, perenbâz, kâsebâz, kumarbâz, sinibâz... ” (EÇ, 237)

“BİRİNCİ ADAM: (Yavaş sesle) Tuhaf bir adam bu garson? ” (GA, 147)

“BİRİNCİ ADAM: Ne geniş bir oda. Kâtip doğru söylemiş, iki karyolası var. ” (GA, 152)

“CEVAD: Kalpakçıları, kürkçüleri, örücüleri dolaştım. ” (HH, 318)

“DÜŞKÜN YORDAN: Bu hizmetinize karşılık istediğiniz kadar para.. Sonra polis ve jandarmadan çekinmeyiniz, zira... ” (HM, 329)

“DÜŞKÜN YORDAN: Roma yakınlarında, bir asilzâdenin çiftliğinde kâhyalık ediyor. ” (HM, 337)

“DÜŞKÜN YORDAN: bir gazetede çalıştım, bir avukat yanında kâtiplik ettim, bir tiyatroya girdim. ” (HM, 353)

“BİRİNCİ ADAM: Haftanın dört günü bir tüccar yanında çalışırım. ” (KK, 14)

“KOMİSER: Ben komiserim; polisler ele verirler mi beni? ” (K, 506)

“KOMİSER: Geçtim. Şey.. gazeteci geçmedi mi hâlâ? ” (K, 508)

“KEDİ TÜCCARI: ... Bay Komiser, bendeniz kedi tüccarıyım. ” (K, 514)

“KOMİSER: Nerdeyse yataklı vagon diyeceksiniz. ” (K, 519)

“ELEŞTİRMECİ: Burada bir memur olduğunuz yazılı. ” (KS, 170)

“YAZAR: Polise teslim ettim, bu öldürdü, dedim. ” (KS, 171)

“ELEŞTİRMECİ: Yün tüccarı... ” (KS, 172)

“YAZAR: Doktoru bile yanılttı mı? ” (KS, 177)

“BEZİRGÂNBAŞI: Seni aşçıbaşıya teslim ederim, onun yanında yer içer, karnını doyurursun. ” (MG, 87)

“SÜLEYMAN: Benim babam Bağdat’ın en zengin tüccarlarından biriymiş. ” (MS, 30)

“AHMET MİTHAT: Ben gazeteciyim, Köprü’ye kadar yazılarımı burada yazarım. ” (M, 447)

“AHMET MİTHAT: Şimdi bir tâcir çırağını arayacağım, Cevdet! ” (M, 456)

“AHMET MİTHAT: Çırak dedimse, cahil bir çocuk değil, a canım! Bir tüccar kâtibi, okur yazar bir genç! ” (M, 456)

“AHMET MİTHAT: Küfeciler, bahçıvanlar, kayıkçılar, madrabazlar... ” (M, 464)

“AHMET MİTHAT: Bir de Seyyit Mehmet Numan adında bir tüccardan bahsediyorlar. ” (M, 466)

“NAÎMÂ: ... yeni vezir tarafından bir Kapıcıbaşı ile yeniçeri ocağından şedîd çorbacılar ta’yin olunup Erzurum’a gönderildi. ” (N, 20)

“NÂÎMÂ: ... İstanbul tüccârı ve zenginler akçe verip akçelerine halktan... ” (N, 32)

“FERHAD PAŞA : Mağfûr Sultan Murdad Han’ın şehzâdeliğinde hocası idiniz, Sa’deddin Efendi! ” (N, 43)

“NAÎMÂ: Mâdâm ısrar ederler, Kapıcılar Kethüdası varsın alsın ve götürsün, Sinan Paşa’ya versin! ” (N, 69)

“I. ERKEK: Belki postacı? ” (P, 368)

“AYŞE KADIN: İşçi Nazlı bilir, tellak kadın bilir, aşçı kadın bilir, daha niceleri bilir, lakin zatınızdan koktukları için söylemezler. ” (RAK, 132)

“VEZİR: Süleyman Ağa’nın sana ve ailene gadrettiğini şevketlû padişahımız duymuşlar, sana acıdılar ve seni Kapıcıbaşı tayin ettiler. ” (RAK, 134)

“ŞÂPUR ÇELEBİ: Basralı birkaç tacir, gezdikleri yerleri överlerken kulağıma çalındı... ” (ŞÇ, 139)

“NEDİM: Bağdat’ın en zengin tüccarlarındandır. ” (ŞÇ, 141)

“BAYAN TERZİ’nin odasında. ” (ST, 59)

“BAYAN TERZİ: Emekli bir valinin evi. ” (ST, 62)

“HALLAÇ TERZİ’nin uzağında, kapı aralığındadır. Bir dikiş makinesi bir süre hızla çalışır, durur. ” (SKD, 337)

“(Uzaktan bir demircinin demir dövdüğü duyulur. ” (SKD, 340)

“ADAM: Ama, evet, bekçiler de şüpheleniyor benden. ” (SKD, 344)

“ADAM: Şoför çok hızlı sürüyor. ” (SKD, 349)

“YANDIM ALİ: Ben Cevahirli Esmâ Sultan’ın sarayında bahçıvanım, Gümrükçü Efendi! ” (TZ, 240)

“YANDIM ALİ: Sağlığınıza isterim, Gümrükçü Hüseyin Efendim! ” (TZ, 240)

“KADIN: Bir kahve pişireydim, Kaptan? (T, 452)

“KIZ: Hayır, Kaptan! ” (UYK, 288)

“ORTA YAŞLI ADAM: Ben de zengin değilim. İşçiyim, demirci ustasıyım. ” (ÜT, 269)

“SITKI BEY: Doğru benim odama götür, hekim çağır! ” (VYS, 107)

“PARK BEKÇİSİ: Elli yıldır bu parkın bekçisiyim. ” (Y, 227)

“BİRİNCİ ERKEK: Bay Polis, biz sizi daha önce de gördük galiba. ” (Y, 233)

“GÖZLEMEVİ MÜDÜRÜ: Doktor işi değil bu! ” (YB, 29)

“YOLCU: Gördüm. Bakkalın, kasabın, esnafın ellerini gördüm. ” (YB, 33)

“ŞEVKET EFENDİ: Ticaretle uğraşıyorum. İstanbul’da Asmalatı’nda büyük bir mağazam var. ” (Z, 175)

“SIRRİCEMÂL: Aşçıya iki aydır para veremedim, bıraktı gitti. Bir hizmetçi var, o da evdeki öteberiyi alıp alıp götürüyor, gizlice soyuyor beni. ” (Z, 202)

“ANLATAN: Şevket Efendi’yle kâtabi Suphi arasında bir çeşit arkadaşlık belirmişti. ” (Z, 176)

3.6.2. Gündelik Eşyalar

İncelediğimiz radyo oyunlarında, çeşitli eşyalarla birlikte bazen günümüzde sık kullanılan koltuk, masa gibi eşyalara yer verilirken bazen de geçmişte kullanılan karyola, sedir gibi eşyalara yer verilmiştir. Eserlerde yer alan eşya örnekleri şunlardır:

“I. YÜKÇÜ: Buzdolabı, piyano bunun yanında kuş gibi. ” (AB, 476)

“I. YÜKÇÜ: Bir bu sandık kalmıştı. ” (AB, 476)

“II. YÜKÇÜ: Koltuklar, divan, büfe.. ” (AB, 480)

“I. YÜKÇÜ: İçinde bardaklar kırıldı galiba. ” (AB, 482)

“TELLAL: Beşinci Napolyon, mahun ağacı, hepsi bronz işlemeli, on üç parça, harika yemek odası... ” (AS, 111)

“TELLAL: Mari Antuvanet stilinde, çok nadir, kapitone, emsalsiz yatak odası, hiç kullanılmamış.. ” (AS, 112)

“(Çekilen koltuk, kanepeler öteberi gürültüleri.) ” (AS, 113)

“(Sofra. Kaşık, çatal tırtılları)

SÂÎ EFENDİ: Câlîbe! Bardağıma biraz su koyar mısın? ” (BGKÇ, 426)

“SÜHÂ: Ben şu bavulumu alayım, gidiyorum zaten! ” (BGKÇ, 433)

“CÂLİBE: Eşyalarını topladın, başın avuçlarında, oturdun karyolana! ” (BGKÇ, 433)

“CÂLİBE: (Bir iskemle çeker, oturur.) ” (BGKÇ, 451)

“REMZİ BEY: Ola ki kanepeler üzerinde falan uyudu, kaldı, görmediniz! ” (BGKÇ, 478)

“REMZİ BEY: Yatak da bozulmamış. ” (BGKÇ, 478)

“FÂZILA: Fakat.. yastığın altında.. paralar vardı. ” (BGKÇ, 498)

“FÂZILA: Sandığından elbise çıkarmış, gene güzelce kapamış ve sandığı gene benim koyduğum yere çekmiş. ” (BGKÇ, 506)

“(Sofra. Çatal tabak tırtılları. Sürahiden bardağa konan su.) ” (BGKÇ, 507)

“ŞEBİP: Benim odaya tabak içinde, bir tatlı bırakmıştım ” (BGKÇ, 507)

“FÂZILA: Geri döndü.. Masasına geldi. ” (BGKÇ, 513)

“OSMAN SABRİ: Var. Sofra takımları, içki yemek artıkları. ” (CS, 361)

“OSMAN SABRİ: Bilemem, Paşam! Sofradaki çatal, bıçak ve bardak sayısına bakarsak, sekiz on kişiydiler.. ” (CS, 365)

“OSMAN SABRİ: Dün akşam sofrasındaki takımlarını tettiğ ederken çatal kaşık kutusunun üzerinde bir etiket dikkatimi çekti. ” (CS, 366)

“OSMAN SABRÎ: İpi tavandaki halkaya takmak için şu iskemleye çıktı diyelim.. ” (CS, 371)

“OSMAN SABRÎ: Masa, tavandaki halkanın altına kadar çekildi, üzerine iskemle konuldu, iskemleye çıkıldı ve ip, halkaya takıldı. ” (CS, 371)

“OSMAN SABRÎ: Ağır, mermer masa, çekilirken halıda yol yapmış. ” (CS, 371)

“NECMÎ: Bir de şu ipin uzunluğuyla şu sandalyenin yüksekliğini mukayese ediniz! ” (CS, 372)

“NECMÎ: Yani adam kendini asmazsan önce, masayı düzelttiği gibi, yatağı da o düzeltmiştir. ” (CS, 372)

“HİZMETÇİ KIZ: Çatallar, tabaklar, bardaklar.. ” (CS, 376)

“NECMÎ: Çantanı almış, nereye gidiyorsun? ” (CS, 381)

“MÜDÜR: Koltuğuma oturmuştu, öyle mi? ” (E, 81)

“GECE BEKÇİSİ: Hayır, iskemlede otururdu. ” (E, 82)

“GECE BEKÇİSİ: Onun masası vardı, eskiden, sizin masanızın yerinde. ” (E, 82)

“EROL BEY: En iyisi bir çamaşır makinesi almak ya, işte uyduramadık hâlâ. ” (E, 88)

“Buyursanıza! (Çatal, tabak sesleri) ” (E, 92)

“AYŞE HANIM: Uykusunda bile hep bu defterleri, bu dolapları, bu masaları sayıklıyor. ” (E, 102)

“MÜDÜR: Sessiz sakın otururdu kapı kenarında, bir taburede. ” (E, 107)

“AHMED ÇELEBİ: Görmez misin, seren direği dibindeki sepette durur. ” (EÇ, 26)

“EV SAHİBİNİN OĞLU: bir gümüş çekmece! ” (EÇ, 103)

“EV SAHİBİNİN OĞLU: İki çalar saat, yedi akrep saat! ” (EÇ, 103)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Saatleri mindere koy! ” (EÇ, 103)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bazı kimseler testiler içre soğutup içerler. ” (EÇ, 137)

“NAİB HÜSEYİN EFENDİ: Nice ârifler gürgen ağacını tornada ve çıkırıktaki çevirdip kâse ve fincan, hançer kabzası gibi... ” (EÇ, 204)

“SAATÇİ MEHMED EFENDİ: Sağımda ve solumda çekicim ve körüğüm, maşam ve kerpetenim, çiftem ve eğelerim... ” (EÇ, 210)

“KADIN: Karyola... Dikkat etsen devrilmez. ” (G, 391)

“KADIN: Elimi yorgandan çıkardım, dondu bayağı. ” (G, 393)

“İKİNCİ ADAM: Masalar yemek masası. Çatallara, kaşıklara baksana! ” (GA, 144)

“BİRİNCİ ADAM: Ne geniş bir oda. Kâtip doğru söylemiş, iki karyolası var. ” (GA, 152)

“BEYBABA: Kapat perdeyi, Evlât! ” (GA, 161)

“BEYBABA: Seslen de tepsi gelsin, Evlat! ” (GA, 162)

“FERAHNAZ: Şu koltuğa otur! ” (HH, 312)

“FERAHNAZ: Kızlar, sofrayı kurun, şerbetleri getirin, yatağımın yanına bir yatak serin... ” (HH, 312)

“DÜŞKÜN YORDAN: Devrilecek gibisiniz, durun, şu koltuğa oturun! ” (HM, 301)

“CORCİNO: Yerdeki halıya ilişti.. Halıda bir bıçak.. Sağlanmış.. ” (HM, 308)

“DÜŞKÜN YORDAN: Doldur bardağımı, Gabriela! ” (HM, 329)

“DÜŞKÜN YORDAN: Kütükte paçavra yastıklar var, dizimi acıtmasın diye.. ” (HM, 339)

“(Sofra. Neşeli bir hava. Tabak, çatal, kadeh sesleri, tıkırtıları) ” (HM, 341)

“KIZ: Masada sol eli. ” (İÇÇ, 361)

“ERKEK: Evet, evet, masadan örtüyü birdenbire çeker gibi... ” (İÇÇ, 363)

“İKİNCİ ADAM: Tam sizin masanızın olduğu yerdeydi masam. ” (KK, 12)

“BİRİNCİ ADAM: Orada bir tütün tablası olacak. ” (KK, 15)

“İKİNCİ ADAM: O köşe, saksı için çok uygun bir yerdir. ” (KK, 16)

“İKİNCİ ADAM: Sandığımda bir sürü öteberi arasında aşklarım da vardı. ” (KK, 16)

“KARISI: ... çaydanlığın altına bir şey almamışım! ” (K, 506)

“(Kaşık tıkırtıları) ” (K, 506)

“(Bardak tıkırtıları) ” (K, 506)

“KARISI: Gardıroplar tıklık tıklık doluymuş... ” (K, 511)

“YAZAR: Koltuklarınız pek rahat! ” (KS, 169)

“YAZAR: Masa saatinizi önünüze çekmekle iyi ettiniz, yirmi dakikayı geçersen hem hatırlatın kuzum! ” (KS, 170)

“ELEŞTİRMECİ: Kuru bir taburede saatlerce pineklemedi hiç. ” (KS, 182)

“ELEŞTİRMECİ: Kurutma makineleri başka tabii, o da siz de yok! ” (KS, 188)

“ELEŞTİRMECİ: Yaz gecesi, yorgan, pijama da istemez. ” (KS, 190)

“YAZAR: (Hemen) Bir minder getireyim. ” (KS, 193)

“YAZAR: Çay, kahve takımları, ispiro, elektrik ocakları, birkaç içki.. ” (KS, 194)

“YAZAR: Şurada bir marangoz metresi olacak.. ” (KS, 197)

“YAZAR: Ver şu havluyu bana! ” (KS, 199)

“YAZAR: Ver şu süpürgeyi bana! ” (KS, 204)

“(Tabure tıkırtısı. Muslukta su sesi, kaşık, cezve tıkırtıları) ” (KS, 206)

“ELEŞTİRMECİ: Buyurun şu masaya, bakın var bazı şeyler, ne isterseniz kendiniz alın! ” (KS, 210)

“(Ayak sesleri, raylarda hızla çekilen bir perde tıkırtısı. Şaşırmış) ” (KS, 211)

“YAZAR: Karyolamın altında kirli çamaşırlar vardı, al da as onları iplere, Bacanak! ” (KS, 220)

“AHMET MİTHAT: Pirinç parmaklıklı iç pencerelerde, bilirsin, kirli vişne çürüğü eski perdeler... ” (M, 450)

“ANLATAN: ... üç dört kişinin, çuvaldan, abadan döşeklerde yahut çıplak tahtanın üzerinde kıvrılmış, uyuduklarını göresiniz! ” (M, 462)

“SİRANUŞ: Şu koltuğa otursanız! Daha rahattır. ” (M, 469)

“SİRANUŞ: Agavni, yardım et de bardakları falan getirelim. ” (M, 495)

“II. ERKEK: Yataklarda, minderlerde fazla yıllanmamak, odaları vaktinde boşaltmak gerek. ” (P, 374)

“I. KADIN: Karyolanı çekerek götürürüz, sen kımıldama, Anne! ” (P, 387)

“RECEP AĞA’NIN KARISI: Bardaktan mı iğrendiniz, a efendim! ” (RAK, 128)

“RECEP AĞA: Dur a kızım, önce yoğurt çanağını al elimden. ” (RAK, 130)

“RECEP AĞA: Kızım, bak, sana yeni bardak aldım. ” (RAK, 131)

“ESKİ VALİ: Ne çıkar, fazla yatakları yoksa, kerevette sedirde yatıversinler. ” (ST, 64)

“KADIN: Perdeyi açsam, dışarının aydınlığı da yeterdi. ” (ST, 72)

“Bir dikiş makinesi bir süre hızla çalışır, durur. ” (SKD, 337)

“TERZİ: (Makasıyla kumaşı keserek) ” (SKD, 340)

“KADIN: Islak bezle silerim. ” (T, 442)

“KADIN: Şu tabure? ” (T, 444)

“ERKEK: Tencere, kepçe... tencere, kepçe ” (T, 446)

“KADIN: Bidonda var. ” (T, 448)

“(Çatal kaşık sesleri, şapırtılar) ” (T, 449)

“(Bir iskemle çekilir.) ” (T, 453)

“I. KADIN: Masadan kalktı. ” (UK, 400)

“ERKEK: Kova çok delikse? ” (UK, 425)

“ERKEK: Valiziniz falan yok muydu? ” (UK, 434)

“MASAL ANLATAN KADIN: Bir gün çeşmeye, ellerinde iki testi, bir kocakarı gelmiş. ” (ÜT, 254)

“ORTANCA KIZ: Akşamlara kadar makine başında, hep ayaküstü, canım çıkışıyor. ” (ÜT, 274)

“BÜYÜK KIZ: Çalar saat..? ” (ÜT, 276)

“MASAL ANLATAN KADIN: Bakracını aşağı sarkıtınca kuyuda güzel bir yüz görmüş... ” (ÜT,, 282)

“ZEKİYE: Göğsünde kanlı yaralardan kaç iftihar nişanı var; keşke yastığı göğsüm, yorganı saçlarım olsaydı... ” (VYS, 111)

“BİRİNCİ ERKEK: Tek yataklı iki oda. ” (Y, 234)

“DÖRDÜNCÜ KIZ: Pamuk, yün yataklar, kilimler, şilteler şöyle dursun; kuru tahtalar bile almadı beni. ” (Y, 236)

“YOLCU: Camlarda kalın perdeler vardı, dışarıya ışık falan sızılmıyordu. ” (YB, 26)

“ZEHRA: Şimdi bu geniş kanepede üzerinde yüreğimin çarpıntısını dinliyorum. ” (Z, 178)

“Ha evet, bir bardak su ver bana! ” (Z, 187)

“ANLATAN: Kadınlar birer sandalye olarak oturdular. ” (Z, 198)

“ÜRANİ: Ne oldu Suphi beyciğim? Neye kalktın sandalyeden? ” (Z, 208)

Ayrıca Bknz: EÇ(116, 120, 226,

3.7. HALK MİMARİSİ

Bir toplumun değer yargılarını, gelenek görenek ve inanç sistemlerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini yansıtan en önemli halk unsurlarından biri olan, “günlük hayatın her anı ve her işlevi için doğal dekor oluşturan halk mimarisi örnekleri, çeşitli araç-gereç ve her türlü kullanım eşyasını da beraberlerinde yaşatan doğal ve canlı bir etnografik müze durumundadır.” Mimari yapılar kişilerin yaşam tarzını, ekonomisini, değerlerini yansıtan ve coğrafi şartların etkisiyle şekillenen güven içinde yaşamın sürdürüldüğü kalıcı yapılardır. Halk mimarisine ait yapılar, bu yapıların ısıtılma ve aydınlanma şekilleri, bu yapıların döşemesinde kullanılan malzemeler kültürel öğelerin ve günlük yaşamın önemli örneklerini yansıtmaktadır. . Yaşamın büyük bir bölümün sürdürüldüğü yapılar zaman içinde ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiştir ve yardımcı yapılar eklenmiştir. Evin ısınması, aydınlanması gibi zorunluluklar yeni ihtiyaçlara neden olmuştur.⁹⁹

İncelediğimiz eserlerde, çeşitli yapılara ve bu yapılardaki bölümlere, döşemelere, aydınlatma ve ısınmaya yer verilmiştir.

3.7.1. Konutlar ve Hayata Yardımcı Yapılar

“I. YÜKÇÜ: Oturduk, dinlendik. Yeni mi yapıldı bu apartman?

ADAM: Yeni. Her katta üç daire. ” (AB, 477)

“I. ALICI: (Sözünü keser) Villadır.

II. ALICI: Sırça köşk.

III. ALICI: Apartman. ” (AS, 118)

⁹⁹ Derya Akgül, **Talip Apaydın'ın Romanlarındaki Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2018, 187.

“MÜNEVVER HANIM: Sâî Efendi, iki çocukla koca konakta tek başına kaldı. ” (BGKÇ, 419)

“CÂLİBE’NİN ANNESİ: Eh, ben de öbür gün evimi kilitler, amcanın yanına hareket ederim. ” (BGKÇ, 423)

“MUTASARRIF PAŞA: ... Galata Sarayı’nın teşrifinize teşekkür bâbında, bütün daireyi fenerler ve kandillerle donatarak, şehriyin bile yaptırırdım. ” (CS, 362)

“NECMİ: Bohçacı Zinet kadın oldum, Hediye Hanım’ın konağına gittim. ” (CS, 369)

“MUTASARRIF PAŞA: Derhâl Galat sarayından çıkacaksın, hemen şimdi! ” (CS, 381)

“YÜZBAŞI CELAL BEY: Karşılarında otel, altında gazino. ” (EÇ, 34)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Yemiş İskeleyi civarında Ahî Çelebi Câmii’nde imişim. ” (EÇ, 22)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Üç câmii, yedi mihrap mescidi, üç hanı, bir hamamı, iki sıbyan mektebi, iki yüz kadar dükkânları vardır. ” (EÇ, 27)

“AHMED ÇELEBİ: İmaretlerini, câmilerini, mescit, medrese, tekke ve çeşmelerini, değirmen, hamam ve kaplıcalarını tek tek gördü, defterine kaydeyledi. ” (EÇ, 27-28)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bozburun’da iskele başında bir han, birkaç misafirhâne, muhtasar bir câmi-i şerif ile birkaç bakkal dükkânı, ekmekçi ve bozacı dükkânları var, başka bir eser-i bina yoktur. ” (EÇ, 31)

“KADIN: Yok artık böyle evler. Öylesine eski.

ERKEK: Ahşap ve çürük. ” (G, 393)

“İKİNCİ ADAM: Sanki bir kaleye çıkıyoruz

BİRİNCİ ADAM: Minare gibi. ” (GA, 151)

“İKİNCİ ADAM: Hele şu köşk, çok güzel! ” (GA, 158)

“BİRİNCİ ANLATAN: Hâtem Tâî’nin sarayı, Şattül’arap nehri kıyısında bir bahçe içinde idi. ” (HT, 272)

“BİRİNCİ ANLATAN: Çelebi, ağır ağır arkasından uşakları, adamları, şehir dışındaki köşküne gidiyordu.. ” (HT, 277)

“ZENGİN ADAM: Köşkümin büyük bir bahçesi vardır. ” (HT, 285)

“CARİYE: (Güler) Bir saray. ” (HH, 310)

- “CARİYE: Sarayın üstündeki köşke. ” (HH, 310)
- “CARİYE: Kubbesi ve camları ve kapısı billurdan bir hamama. ” (HH, 311)
- “İBRAHİM ÇELEBİ: Demin gördüğün cami, Takkeci cami idi. ” (HH, 324)
- “İBRAHİM ÇELEBİ: Güzel amma Hacı Abbas Ağa’nın konağı nerede? ” (HH, 332)
- “GARGOLA: Kastel-Nora şatosundan mı geliyorsun? ” (HM, 297)
- “CORCİNO: Fakat rica ederim, konaktan ayrılma! ” (HM, 301)
- “DÜKÜN YORDAN: Nerde akşam, orda sabah benim gibi yersiz yurtsuz birine, mapushane köşktür, konaktır. ” (HM, 305)
- “DÜŞKÜN YORDAN: Roma yakınlarında, bir asilzâdenin çiftliğinde kâhyalık ediyor. ” (HM, 337)
- “ERKEK: Bazı evlerde iki lamba yanar bizim için. ” (İÇÇ, 362)
- “BİRİNCİ ADAM: Evlerde çeşitli zamanlarda oturanların sesleri, zamanla birbirine benzer. ” (KK, 10)
- “KARISI: Turuncu apartmanı. ” (K, 507)
- “KEDİ TÜCCARI: Ambarımı fareler sarmıştı. ” (K, 517)
- “KEŞİŞ: Cennet misali bir bahçe yaptır, içine güzelim köşkler oturt. ” (KA, 155)
- “KEREM: Binelim atlara, konağımıza gidelim!.. ” (KA, 159)
- “İHTİYAR: Cafer Ağa hamamı derler. ” (KA, 167)
- “EV SAHİBİ: Halep’e gelmişsin, evime yerleştin velakin... ” (KA, 170)
- “YAZAR: Bir pansiyonda kalıyor, yemeklerini kendi pişiriyor, çamaşırlarını kendi yıkıyormuş. ” (KS, 173)
- “MELİKŞAH: Sarayın önünde atım hazırdır, sana vedaya geldim. ” (MG, 82)
- “I. ARAP: Hele birkaç gün bu sarayın en güzel odasında dinlenin, sonrası düşünülür. ” (MS, 41)
- “SÜLEYMAN: Bir konak satın alır, Konya’ya yerleşiriz. ” (MS, 64)
- “III. MURAD: Ümmîdim yoktur. Bu, bizim bu köşke son gelişimizdir ancak.. ” (N, 41)
- “I. KADIN: Bizim evde bir Emine Teyze vardı. ” (P, 372)

“KOCASI: Ben bir şövalye olsaydım, bir şatoda yaşasaydık, hendeklerle çevrili bir şato. ” (ST, 55)

“TERZİ: Ev yanmışsa, ağaç nasıl kalmış yanmadan? ” (SKD, 349)

“HALLAÇ: Sağına soluna apartmanlar yapıldı. ” (SKD, 354)

“ANLATAN: Abdulganî Hoca’nın konağına götürdüler, hamama sokup bir güzel yıkadıktan sonra... ” (ŞÇ, 141)

“HÜSEYİN EFENDİ: Sana devamlı konağımda kal! Derim, kalmazsın! ” (TZ, 226)

“SİNAN AĞA: Gümrükçüyü Esmâ Hanım Sultan’ın sarayına nasıl atacağız? ” (TZ, 239)

“HAZİNEDAR: Bu kahvehaneye geldim ki sizi görem, vedalaşam! ” (TZ, 249)

“KADIN: Odunluğun yanında, sağda bir hamam. ” (T, 441)

“I. KADIN: Otelde bir oda ayıracaktı. ” (UK, 412)

“ERKEK: Önce evler var. Evlerde acılar, gizli dertler... ” (UK, 422)

“KÜÇÜK KIZ: Boş ver gecekonduya! ” (ÜT, 255)

“MASAL ANLATAN KADIN: Karşına bir köşk çıkar. Köşkün önünde iki kurnalı bir çeşme vardır. ” (ÜT, 257)

“MASAL ANLATAN KADIN: Ben sarayıma gidip hazırlık yaptırayım... ” (ÜT, 282)

“BİRİNCİ ERKEK: Park ne güzel değil mi? ” (Y, 225)

“BİRİNCİ ERKEK: Burada bir otel olmalı. ” (Y, 234)

“ŞEVKET EFENDİ: Sen bizim eve hiç ayak basmadın, Suphi oğlum! ” (Z, 176)

“ŞEVKET EFENDİ: Bundan başka, size Bulgurlu’da bir güzel köşk hazırlatıyorum. ” (Z, 179)

“HABİBEMOLLA: Şimendifer istasyonunun yanı başında pembe boyalı bir konakmış. ” (Z, 197)

“ÜRANİ: Bul bir otel, git! ” (Z, 214)

3.7.2. Konutlarda ve Hayata Yardımcı Yapılarda Bölümler

“(Taş merdivenlerde ayak sesleri gittikçe daha belirgin) ” (AB, 477)

“ADAM: Balkonda içine öteberi konu diye yaptırdım burasını. ” (AB, 486)

“I. YÜKÇÜ: Bu bölmenin önü açıktı; bu duvarı kim ördü, kim kapattı diye sormazlar mı? ” (AB, 487)

“FÂZILA: Dışarıdaki odanıza bırakmışlar, efendim! ” (BGKÇ, 506)

“OSMAN SABRÎ: Geceleyin odasından gürültü falan duydunuz mu? ” (CS, 373)

“OSMAN SABRÎ: Bir ay sonra da Halil Sûrî adında bir adam, evinde yatak odasında asıldı. ” (CS, 387)

“ERKEK: Öteki odaya geçerdik; gidip sobayı yaksam? ” (G, 390)

“KADIN: Taşlıktan sesleniyor. ” (G, 394)

“BİRİNCİ ANLATAN: Hayatına kıymak zorunda kalırsan, bak şu odanın tavanında bir halka var, kendini buraya as! ” (HT, 284)

“GARGOLA: Şurda, yatak odanda beklerim. ” (HM, 301)

“MARGARİTA: Kahvaltınızı yemek salonunda yemediğinizi öğrendim de şaşırdım. ” (HM, 321)

“CORCİNO: Yandaki odaya geçelim, Mösyö Yordan! ” (HM, 342)

“BİRİNCİ ADAM: Oda kapısını açışınızdan. ” (KK, 10)

“YAZAR: Odamda beraber yatarız. ” (KS, 188)

“YAZAR: Çamaşır ipleri. Sofada asılı çamaşırlar. ” (KS, 188)

“ELEŞTİRMECİ: Bu beşinci, bir balkon sahanlığı. Balkon büyük mü? ” (KS, 191)

“BACANAK: Ben mutfakta biraz kahvaltı ettim. ” (KS, 201)

“ELEŞTİRMECİ: Salona buyurun! ” (KS, 209)

“II. ARAP: ... bitişik oda ve salonlardan burası olduğu gibi görünür. ” (MS, 41)

“UŞAK: Emredersiniz, Mösyö! Buyurun, salonda bekleyin! ” (M, 453)

“I. KADIN: Taşlıktaki sandık odasında ölmüştü.

II. ERKEK: O evlerde hiç değilse kiler, sandık odası gibi yerler vardı. ” (P, 372)

“II. ERKEK: ... odaları vaktinde boşaltmak gerek. ” (P, 374)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Şöyle içeri girelim, bizi avluda tuttunuz. ” (RAK, 129)

“HANCI: Bir de hastalığa yakalandı, odasından çıkamaz oldu. ” (ŞÇ, 140)

“TAYZZARZÂDE: Bir diğ er odada yatsam, Sultanım! ” (TZ, 257)

“ERKEK: Bütün kış duman... kapalı odalarda. ” (T, 438)

“KADIN: Solda iki k    k oda. Dört beş basamak bir merdiven, k    k bir mutfak a inerdi. ” (T, 440)

“ERKEK: Dokuz on basamak bir merdiven, daha da aşağıya, taşlığ a inerdi. Tam karşıda bir odunluk... ” (T, 441)

“KAPTAN: Burası misafir odası değıl miydi? ” (T, 464)

“I. KADIN: Kendisiyle bana... tek oda. ” (UK, 412)

“K    K KIZ:    kız bir odacığ a tıklımışız. ” ( T, 255)

“şEVKET EFENDÎ: Selamlıkta bir k    k oda vardır; bize gelir, o odada çalışırsın. ” (Z, 176)

3.7.3. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Döşeme

“(Parkede gıcırtilar, ayak sesleri, soluyuşlar) ” (AB, 486)

“ERKEK: Tahtalar gıcırıyor. ” (G, 390)

“ERKEK: Döşemede yarıklar... Sesler aşağı vuruyor. ” (G, 391)

“KADIN: Tavan tahtalarından neredeyse yıldızlar görünecek. ” (G, 393)

“ERKEK: Döşemenin deliklerinden gaz, bu odaya doluyor. ” (G, 396)

“B R NC  ADAM: O oda karımın odası. Daha geniş, hem de dayalı d şeli. ” (KK, 18)

“KADIN: Tas tas sular d kerdim döşemeye. ” (T, 440)

“ERKEK: Duvarlar delik deşik.  ıtalar   r  k. Döşemeler, boydan boya kurt yeniğı. ” (T, 442)

3.7.4. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma

“(Anahtar tıkırtısı. Kapı açılır, elektrik düğmesi çevrilir.   erden) ” (AB, 479)

“FÂZILA: şimdi lambayı yakalım. şamdan nerde? ” (BGK , 506)

“MUTASARRIF PAşA: ... Galata Sarayı’nın teşrifinize teşekkür bâbında, bütün daireyi fenerler ve kandillerle donatarak, şehr yin bile yaptırırdım. ” (CS, 362)

“NECM : Tavandaki lambayı indirmiş, bak masanın üstünde lamba. ” (CS, 371)

“SÜVARİ MUAVİNİ: Kaşinodaki burnunda bir fener. Dört bin mumlukmuş ve ışıkları on yedi buçuk mil mesafeden görülürmüş. Bir fener.. ” (EF, 57)

“NECMİ: Gece karanlıklarında balmumlarıyla anahtar kalıpları.

“KADIN: Lambayı yakma! ” (G, 397)

“BİRİNCİ ADAM: Sokaklar boş, lambalar ölgün. ” (GA, 142)

“BİRİNCİ ADAM: Karanlık. Otellerde sofa elektrikleri sabaha kadar yanar, benim bildiğim. ” (GA, 151)

“İKİNCİ ADAM: Elektrikler bozuk galiba, mum yakmışlar. ” (GA, 153)

“CEVAD: Bana bir mum getir! ” (HH, 315)

“ERKEK: Bazı evlerde iki lamba yanar bizim için. ” (İÇÇ, 362)

“KOCASI: Mutfakta mum var mı? ” (ST, 57)

“KADIN: Bari lambayı yaksak. ” (ST, 77)

“ERKEK: Lambaları sönük ve boş bir tren. ” (UK, 399)

“I. KADIN: Işıkları yakmalı (Elektrik düğmesi, takırtılı, çevrilir.) ” (UK, 400)

“DELİKANLI: Buralarda bir fener neden yok, Kaptan? ” (UYK, 300)

“DELİKANLI: Hiç.. İki ampul. ” (ÜT, 257)

“KÜÇÜK KIZ: Mahalle kahvesinde öyle çok lamba var ki. ” (ÜT, 258)

“GÖZLEMEVİ MÜDÜRÜ: Uyku tutmayan hastaların, âşıkların lambaları söner mi hiç? ” (YB, 26)

“SİRRİCEMÂL: ... Japon lambalarına bak! ” (Z, 191)

“SİRRİCEMÂL: Hava kararmış, istasyonun fenerleri, yolun işaretleri yanmıştı. ” (Z, 192)

“ANLATAN: Bir gece koğuş ahalisi bir idare kandilinin zayıf aydınlığında horul horul uyumaklarken... ” (Z, 216)

3.7.5. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Isınma

“ MEHVEŞ: Hepsini sobaya attın! ” (BGKÇ, 463)

“ERKEK: Sobayı yakmayayım mı? ” (G, 390)

“BACANAK: Sobayı tutuşturuyorsun, Enişte? ” (KS, 214)

“ERKEK: Kapalı odalar, tüten sobalar, sürüp giden baş ağrıları... ” (T, 438)

“ERKEK: Şimdi bahar. İş azaldı; ne soba var, ne duman. ” (T, 439)

Ayrıca Bakınız: BGKÇ (432, 433, 435, 437, 442, 445, 453, 455, 460, 460, 475, 479, 480, 491, 493, 501, 504, 517), CS (379, 385, 397, 399, 401, 402, 407, 411), G (395, 396, 397), GA (165), HH (328, 329), HM (308, 322, 333, 337, 339, 343, 344, 345, 346, 352, 352, 355), KA (158) KS (193, 198, 214, 220) MG (93), MS (54, 65) P (374, 380), ST (72, 80), SKD (350), ŞÇ (146, 151) TZ (241, 242, 243, 250, 251, 254, 261, 266), T (441, 445), UK (410), Z (180, 185, 191)

3.8. HALK MUTFAĞI

Behçet Necatigil’in incelediğimiz radyo oyunlarında, Türk mutfağına ilişkin bilgilere yer verilmekle birlikte batılı yeme-içmeye ait unsurlar da yer almıştır.

3.8.1. Yiyecek Türleri

“SÂÎ EFENDİ: Şefik de çok az yiyor, eti koparamıyor bile! ” (BGKÇ, 426)

“REMZİ BEY: Oo, elma da soymuşsun! ” (BGKÇ, 469)

“MAHPEYKER: Çok güzel şekerlemeler de var. ” (BGKÇ, 483)

“MÜDÜR: Mezeler de nefis yani! ” (E, 92)

“EROL BEY: Yahu, fıstık dedim de... Gelirken neye leblebi almadık? ” (E, 97)

“EROL BEY: Patates tava, tamam! Peynir getir tekrar. Pilaki? Pilakiyi de unutma! ” (E, 106)

“EROL BEY: Biraz da ekmek! ” (E, 106)

“REHBER: Bir kısmı muz, bir kısmı Hindistan cevizidir. ” (EF, 30)

“PARS’İ DOKTOR: Başlıca yemekleri domuz eti ve balıktır. ” (EF, 35)

“KAŞIDA: Oşima adası köylüleri bütün patates ve tavuklarını yaralılara yolladılar, onları haşladım, pişirdim. Çorba, sövüş yaptım. ” (EF, 62-63)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: O gün ağlar ile birçok balık tutup tereyağıyla pişirerek ta’âm ettik. ” (EÇ, 30)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Güzeldir, beyaz kirazı meşhurdur. ” (EÇ, 60)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: O ekmekçi dükkânının pişirdiği somun, Sapanca somunu adıyla her tarafta şöhet bulmuştur. ” (EÇ, 61)

“DEFTERZÂDE MEHMED PAŞA: Üzümü çok mu seversin Çelebi? ” (EÇ, 64)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Lâkin balı ekmeği delicedir. ” (EÇ, 74)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Yezdankulu nâm bir bahçıvan bize yirmi türlü taze armut getirdi. ” (EÇ, 75)

“TEBRİZ HANİ: Paşa karındaşımıza hediyeimiz on katar deve, pirinç kuru üzüm, Abbâsî armut kurusu, gülnâr, iki küheylân... ” (EÇ, 79)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Sekiz dokuz yaşlarında bir çocuk ammâ başı Adana kabağı veya Van lahanası veya küp kadar var. ” (EÇ, 85)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Allah aşkına, sen hemân pîrbaba çorbasını getir bana. Hararetten yüreğim yandı, buzlu hoşaf dahî getir! ” (EÇ, 91)

“KARA HAYDAROĞLU: Tuz ekmek yedik. ” (EÇ, 94)

“KAPICI: Kahve, şeker, pirinç, yağ, bal. Hâsılı erzaktır Ağa! ” (EÇ, 114)

“GÜRCÜ KÖLE: Çarşıda bir pullu balık satıyorlardı. ” (EÇ, 128)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Birer okka gelir sulu ayvası olur ki Hüdâ âlim, dünyada benzeri yoktur. Ayva pervedesı, ayva reçeli dahî âlemdir. ” (EÇ, 130)

“MURTAZ PAŞA: Galiba turşuyu pek seversin! ” (EÇ, 130)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Bundaki sular, yayla kirazları, yoğurt kaymağı ve tereyağı bir diyarda yoktur. ” (EÇ, 139)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Hele Bâzâr Değirmeni her gün elli kile un öğüdür. ” (EÇ, 196)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Silistre’nin bir mesiresidir. Burada beher sene, yetmiş seksen bin sığır kurban edilerek, bastırma yapıp cemî Rûm ve Arap’a ve Fregistân’a nice yüz bin yük bastırma gider. ” (EÇ, 219)

“MELEK AHMED PAŞA: Frenk hekim bir pâre ekmek ve pirinç çorbasıyla bir kâse şerbete müsaade etti. ” (EÇ, 226)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: ... Çerkes olmakla, bir semiz at eti yiyip ve kımız nâm sütün içerek yına hastalandı. ” (EÇ, 239)

“Çorbalar; Düğün, balık, işkembe.. Kızartmalar: Koyun, kuzu, dana,, Zeytinyağlı dolmalar: Patlıcan, biber, midye... ” (GA, 146)

“İKİNCİ ADAM: Kuzu olsun, yanına patates! ” (GA, 146)

“İKİNCİ ADAM: Zeytin yağına benziyor. ” (GA, 163)

“GARSON: Çorba, türlü, pilav. ” (GA, 166)

“GARSON: Şehriye

BİRİNCİ ADAM: Yoğurt?

GARSON: Var. İsterseniz salata da yaptırayım. ” (GA, 166)

“İKİNCİ ANLATAN: Gündüzleri hurma dallarının gölgesinde... ” (HT, 272)

“CARİYE: İşte kuru ekmek, işte acımış su! ” (HH, 315)

“DÜŞKÜN YORDAN: ... çünkü yiyeceğim bir kuru ekmeği dilenerek kazanmaya mecburken; şimdi, mapusta, ekmekten başka hiç değilse yavan da olsa, bir de çorba.. ” (HM, 305)

“CORCİNO: Dişlerin de kuru peksimet yemekten dökülmüş. ” (HM, 315)

“DÜŞKÜN YORDAN: Netekim âlâ tereyağı ve taze yumurta ve jambon ile yapılmış şu nefis omletin, her gün yediğim kuru ekmekten çok farklı... ” (HM, 320)

“DÜŞKÜN YORDAN: Oh be! Şu pirzolanın rengine bakınız! Patatesler de öyle güzel kızarmış ki! ” (HM, 320)

“YAKO: Balık var! Taze balık! ” (HM, 331)

“KEŞİSİN KARISI: Aman Sultanım, fidanda bir elma vardır. ” (KA, 156)

“KARISI: Ekmeği kesmiş, dilimleri yağlamışsın, maşallah! ” (K, 506)

“KARISI: İşte yağ, işte peynir... ne istersen!.. ” (K, 507)

“KEDİ TÜCCARI: Zehir bulaşığı buğdaydan ekmek.. doğru değil, Bay Komiser! ” (K, 516)

“KOMİSER: Biz işte.. kuru fasulye, pilav, soğanlı yahni.. ” (K, 522)

“ELEŞTİRMECİ: Fıstık, üzüm? ” (KS, 181)

“BACANAK: Peynir, sucuk, meyve buldum mutfakta, Enişte! ” (KS, 197)

“YAZAR: Şu kavanozda büskivi var, al da ye istersen! ” (KS, 201)

“DERVİŞ: Al şu elmayı. ” (MG, 76)

“MELİKŞAH’IN ANNESİ: Üç fersahlık yolda bir nar bahçesi vardır, o bahçeden iki nar getirsen ben iyi olurum. ” (MG, 83)

“SÜLEYMAN: Senin gibi ondan bundan dilediğim birkaç lokma ekmekle. ” (MS, 30)

“DERVİŞ: Çok üzıldüm, Evlat! Keşkülümde biraz peynir, ekmek var, al istersen! ” (MS, 31)

“AHMET MİTHAT: İsmnin iskele olduğuna bakıp da burasını limon iskelesi, yemiş iskelesi, zeytin iskelesi falan gibi... ” (M, 461)

“AHMET MİTHAT: Yalnız yaz ayları, sebzeler bollaşınca akşam üstleri bir yük kayığı görülür. ” (M, 462)

“(Uğultular. “Sıcak pide!”, “Sütlü çay!”, Gözleme var, gözleme! Sesleri.) ” (M, 464)

“ANLATAN: Her ne kadar gümrük arkası caddesinde döner kebaplar dönüyor, şişkebablar cızırdıyor, pişiyor, etrafa mis gibi kebab kokusu yayılıyor. ” (M, 465)

“SİRANUŞ: Salata nerde, Agavni? ” (M, 476)

“SİRANUŞ: Biraz çörek, o kadar! ” (M, 495)

“NAÎMÂ: Vezir’e hücum edip çorba yemediler zâbitler araya girip... ” (N, 18)

“NAÎMÂ: Eflâk memleketinde koyun ve sığır, bal ve tuz çok olup voyvodalar yenildikçe İstanbul tüccarı ve zenginleri akçe verip akçelerine halktan koyun ve bal ve yağ toplarlardı... ” (N, 32)

“TİRYÂKİ HASAN PAŞA: Bihamdillâh bizim beyler erişti, bunsan sonra küffâr dahî sıcak karpuzlar ile ziyâfetlerin alsınlar! ” (N, 105)

“KARA ÖMER AĞA: Beyaz ekmek ve nevaledir. ” (N, 116)

“UZUN AHMET: Kömürün etrafı safî söğütlük idi, kesip kömür yaptılar ve kütüklerden bir havan peydâ edip... ” (N, 126)

“TİRYÂKİ HASAN PAŞA: ... yüz kantar peksimet pazartesi gicesi... ” (N, 128)

“NAÎMÂ: ... cellât elinden kurtarıp ellerine birer pâre beyaz ekmek verdi, anlara şöyle dedi... ” (N, 132)

“NAÎMÂ: “Sizinle çorba yiyelim, sonra sâhib-i devlete birlikte varalım!” ” (N, 251)

“KADI: Arpanın kilesi beş filoriye, peksimedinde okkası bir kuruşa çıkmış idi, Murad Paşam!
” (N, 255)

“KETHÜDÂ: Paça pek nefistir, buyurun Yusuf Paşa!.. ” (N, 278)

“NAÎMÂ: ... yetmiş dirhem ekmek bir akçeye ve etin okkası on beş akçeye satılıp, buz
çözülüp... ” (N, 290)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Bundan sonra pilavlar, zerdeler... ” (RAK, 130)

“KOCASI: Bir erkek hep anne, abla, enişte ekmeğiyle yaşayabilir mi? ” (ST, 56)

“KADIN: Ben sana sormaya gelmiştim, salata yapayım mı? ” (ST, 57)

“BAYAN TERZİ: Birer şeker alın bari, kahve içmiyorsunuz madem. ” (ST, 60)

“ERKEK: Patlıcanı severim. ” (T, 449)

“MASAL ANLATAN KADIN: Kurnaların birinden yağ birinden bal akıyormuş... ” (ÜT,
251)

“DELİKANLI: Mısır yedik sizinle.. Kâğıt helvası, çikolata, gazoz... ” (ÜT, 260)

“BİRİNCİ KIZ: Bir elma olacaktı çantamda... ” (Y, 239)

“YOLCU: Elim ekmek tutunca da önümdeki işime... ” (YB, 33)

“YOLCU: Karım zeytinyağlı bakla pişirdikçe, baklanın üzerinde. ” (YB, 36)

“ŞEVKET EFENDİ: Üzümlerini elimizle koparıp yemek kısmet olur inşallah! ” (Z, 180)

“SUPHİ: Mağazadan çıkınca Eminönü’ne geldim, elma aldım. ” (Z, 191)

3.8.2. İçecek Türleri

“ADAM: Karnınızı doyunca birer de kahve içeriz. ” (AB, 479)

“SÂÎ EFENDİ: Câlîbe! Bardağıma biraz su koyar mısın? ” (BGKÇ, 426)

“MÖSYÖ DOKTOR: On bir on iki günde, otuz dört liralık ilaçla et suyu ve süt mü içtiniz?
” (BGKÇ, 498)

“EROL BEY: Müdür Bey, bir kahvemi olsun içersiniz değil mi? ” (E, 86)

“CEMİL BEY: Kahveyi çok severdi. ” (E, 105)

“EROL BEY: Su da getir, su! ” (E, 106)

“CEMİL BEY: İzzet Efendi, dedim, çay kahve içen kaç kişi var bizim katta; işin olmadığı vakitler yanımızda olursun. ” (E, 106)

“GARSON: Çay biir, demli yap! ” (EF, 15)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Cümle levâzımâtımız, hatta kahve ve şekerimiz bile ihsân buyurularak, beş vakit... ” (EÇ, 69)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Kahvaltı edip kahve içerek nezaketle giderler. ” (EÇ, 96)

“ŞEYZÂDE: Tez kahve, şerbet getirin! ” (EÇ, 112)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Çerkes olmakla, bir semiz at eti yiyip ve kımız nâm sütün içerek yına hastalandı. ” (EÇ, 239)

“ERKEK: Al! Su soğuk, çay ister miydin? ” (G, 390)

“İKİNCİ ADAM: Su mu? Nerde? ” (GA, 136)

“BEYBABA: Sen şimdi benim şerbeti getir. ” (GA, 144)

“HÂTEM TÂÎ: Mükellef sofralarda, şehzâde yemekleri yedik, leziz şerbetler içtik. ” (HT, 278)

“HÂTEM TÂÎ: Kahvesini içti, fincanı masaya bıraktı. ” (HT, 280)

“CEVAD: Önünde mücevher takımlarla kahve, tütün? ” (HH, 310)

“FERAHNAZ: Kızlar, sofrayı kurun, şerbetleri getirin... ” (HH, 312)

“CARİYE: İşte kuru ekmek, işte acımış su! ” (HH, 315)

“DÜŞKÜN YORDAN: Oh be! Çay da canıma değdi! ” (HM, 320)

“KARISI: Alayı bırak! Bir çay daha koyayım mı? ” (K, 507)

“YAZAR: İstediğimizi! Çay, kahve, içki... ” (KS, 193)

“MARİA: Su, su! Bari biraz su verin bana! ” (MS, 24)

“II. ARAP: Demin süt içti. ” (MS, 37)

“(Sütlü çay!”, Gözleme var, gözleme! Sesleri.) ” (M, 464)

“AHMET MİTHAT: Çay mı içersin? ” (M, 465)

“AGAVNİ: Sade çay olmaz, katık da lâzım! ” (M, 495)

“BAYZAR DUDU: Ocağa süt koydum, merak etme! ” (M, 504)

“TIRNAKÇI HASAN AĞA: Yemeklerin yedik, şerbetlerin içtik, hil’atlerin giydik, bize envâ-ı riâyetler eyledin Mehmed Paşa! ” (N, 93)

“NAÎMÂ: Murad Paşa seher vakti, kahve içmek bahanesiyle haber ilettili... ” (N, 276)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Bir sucağızın var mı? ” (RAK, 128)

“DERVİŞ: Kahveni içtim, maceranı dinledim, Baba! ” (RAK, 133)

“BAYAN TERZİ: Birer şeker alın bari, kahve içmiyorsunuz madem. ” (ST, 60)

“OSMAN DEDE: Efendi, kahven soğur, içmezsin! ” (TZ, 237)

“OSMAN DEDE: Gice yatarken ıhlamur iç, ayaklarını sıcak suya sok, şifa bulursun! ” (TZ, 238)

“SİNAN AĞA: Ohh, kahven de pek nefis imiş. ” (TZ, 241)

“CEVAHİRLİ HANIM: Hararet bastıkça sana buzlu şerbet versin! ” (TZ, 257)

“ERKEK: Neyse... nerde limonata? ” (T, 444)

“KADIN: Bir kahve pişirseymdim, Kaptan? ” (T, 452)

“DELİKANLI: Kâğıt helvası, çikolata, gazoz... ” (ÜT, 260)

“MASAL ANLATAN KADIN: Şehzadem su! deyince oğlan suyu uzatmış. ” (ÜT, 269)

“GÖZLEMEVİ MÜDÜRÜ: Erkenci kahvelerde çaylar yeni demlenirken. ” (YB, 26)

“SUPHİ: Sabahleyin güneş doğmadan bir saat kadar önce kalkıyor, köşkün önündeki bahçede, kameriye altında sütlü kahvemizi içiyor, francalamızı yiyoruz. ” (Z, 181)

“SUPHİ: Ha evet, bir bardak su ver bana! ” (Z, 187)

3.8.3. Alkollü İçecekler ve Tütün Mamülleri

“SÜHÂ: Size söylemeden, dışarıdaki odanıza gittim, dolabınızdan bir şişe konyak aldım. ” (BGKÇ, 452)

“REMZİ BEY: Off! Amma da sert konyak! ” (BGKÇ, 469)

“OSMAN SABRİ: İki konyak! ” (CS, 382)

“AHMET MİTHAT: Necmi Bey? Siz de yavaş gidiyorsunuz! Mastikoları da tazelesek? (Şişeden kadehler içki sesleri) ” (CS, 410)

“MÜDÜR: Sigara almaz mısın, Cemil Bey? ” (E, 104)

“EROL BEY: İçki de dokundu. ” (E, 105)

“(Nargile ver!) ” (EF, 15)

“ANLATAN: Şair Ali Ruhi Bey, otuz beş yaşlarında, içkiye biraz fazlaca düşkün, heyecanlı bir zattır. ” (EF, 17)

“YÜZBAŞI CELAL BEY: İstedığınız içkiyi bulabilirsiniz! ” (EF, 34)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bizi meclis-i hâssınızda ma’zur tutup şarap içmekten af buyurun! ” (EÇ, 77)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Sâkîlerinizi çevremden çekiniz! ” (EÇ, 78)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Tez git, tütün ve kahve getir. ” (EÇ, 164)

“Bazıları tüfek atarak, bazıları tütün içerek, ikişer üçer kişi sohbet ederek buz kayarlar. ” (EÇ, 219)

“BİRİNCİ ADAM: Sigaran var mı? ” (GA, 141)

“İKİNCİ ADAM: Ne içkisi bu? ” (GA, 155)

“BEYBABA: Evlat, kadehlere şarap koymamışsın! ” (GA, 161)

“CEVAD: Önünde mücevher takımlarla kahve, tütün? ” (HH, 310)

“REMZİ ÇELEBİ: Bir kan aldırıp bir kavice şerbet içmeyi ihmal eyleme. ” (HH, 334)

“CORCİNO: Birkaç kadeh de Mesina şarabı... ” (HM, 301)

“DÜŞKÜN YORDAN: Şarabınız da pek nefisti, Senyor Corcino! ” (HM, 305)

“BİRİNCİ ADAM: Sigara tutmadım size. ” (KK, 14)

“KOMİSER: Hanım, getir şu çayı da içelim. ” (K, 505)

“YAZAR: İçki konusunda. ” (KS, 180)

“YAZAR: Votka? ” (KS, 194)

“YAZAR: Yarım kadeh votkayı yere döktün! ” (KS, 200)

“ÂDİLŞAH: Şuna şarap içirin, iyice söyletin! ” (MG, 80)

“II. ARAP: Zararlı bir şey değil, şarap! Daha iç, daha! ” (MS, 35)

“AHMET MİTHAT: Ha, şu parayı da alın, bir bira içersiniz! ” (M, 456)

“MUSLU AĞA: Küffâr tarafından bir habbe zahîre gelmez iken anları iğfâl için gemiler ve arabaları ile yük yük şarâp gelir. ” (N, 70)

“EKMEKÇİZÂDE: Nicedir meyhânemize gelir, hep bu kuşede oturur, bir okka bâde içer, gidersiz! ” (N, 280)

“KADIN: Bir şişe şarap var, soğuktur, fakat bu sıcakta... ” (ST, 57)

“HALLAÇ: Önce şu çayını iç, soğumadan. ” (SKD, 343)

“GÜLRUH BÂNÛ: İçki soframız hazırdır, Şâpur Çelebi! ” (ŞÇ, 149)

“ŞÂPUR ÇELEBÎ: Gerçi şarap içmek mutadımız değildi, lakin icap etti, içiyorduk... ” (ŞÇ, 150)

“(Nargile! Tömbeki sesleri) ” (TZ, 228)

“HÜSEYİN EFENDÎ: Tütün bahşişidir, al şu iki altını! ” (TZ, 241)

“HÜSEYİN EFENDÎ: Tütün, kahve, berber ve hamam akçesidir. ” (TZ, 242)

“CEVAHİRLİ HANIM: Tez sofraya gelsin, kurulsun ki Tayyarzâdem ile halvet edip badeler içelim. ” (TZ, 256)

“TAYYARZÂDE: Şaraptandır, Sultanım! ” (TZ, 259)

“ERKEK: Tiksinerek attığım son sigaradan sonra... ” (T, 438)

“ERKEK: Sigara içer miydin? ” (T, 463)

“ERKEK: Sigara...? ” (UK, 414)

“I. KADIN: Bir yangın, içine uyuşturucu madde konmuş bir içki, yüzüstü bırakma.. ” (UK, 419)

“I. KADIN: Sigara? ” (UK, 429)

“KAPTAN: Portekiz’in Porto limanında Porto şarabını içen kimdi? ” (UYK, 294)

“REJİSÖR: İçki de var... ” (ÜT, 262)

“ÜRANÎ: Bira içiyorum. ” (Z, 206)

Ayrıca Bakınız: AB (482) BGKÇ (455, 470, 471, 483, 486, 495, 497,513), E (108), EF(16, 19, 37), EÇ (166, 171, 173, 187, 202, 207, 280, 297, 319, 343, 344, 345, 358, 359, 361, 390,

)GA (162 HM (317, 319, 320, 328) KS (186, 201, 202, 206, 213, 219) MS (35, 37) ST (62, 73) M (467), TZ (250, 252, 260, 262)

3.9. HALK BİLGİSİ

3.9.1. Halk Hekimliği

“Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince, veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanımlama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz.”¹⁰⁰

Bu açıdan hastalık deyimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece sağlık durumundaki aksakları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat-dışı varlıkların (cinler, periler, vb.) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir.¹⁰¹

İncelediğimiz eserlerde, “Evliya Çelebi” ve “Hayal Hanım” adlı radyo oyunlarında halk hekimliği uygulamalarına yer verilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Şifa ki şifa birader! Ehl-i derd olup ahlât-ı fâside marazına müptelâ olanlar, burada üç gün, üç gece içme suyundan içerler. Bi-ermillâh, kimi istifrağ edip sarı, yeşil, safra, sevdâ, ahlât ve balgam çıkarırlar ki insan, pis kokudan helâk mertebesine varır. ” (EÇ, 43)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Cerrahlar da merhemlerine korlar, çürümüş yara ya da bu şaptan ekerler. ” (EÇ, 88)

“KARA HAYDAROĞLU: Bir kurşun saplanmıştı, çıkarmak için bir kamışa barut doldurup yaranın ağzına dayadım, ateşledim. ” (EÇ, 120)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Sen fena öksürürsün, Cevad! Tütünü kes biraz! Sana tatula çiçeği vereyim de bari karıştır, öyle iç!.. Yahut, dur hele, deniz kadayıfı daha iyi. Salep gibi kaynatıp sabahları sıcak içesin! ” (HH, 318-319)

3.9.2. Halk Ekonomisi

“Erman Artun tanımı ile halk ekonomisi halkın geçimini sağlamak için giriştiği çabaların tümü halk ekonomisini oluşturur. Halk ekonomisi halk mimarisinden inançlara kadar tüm yaşamı etkisi altına alır, çünkü kültürel yapının doğrudan belirleyicisidir.”¹⁰² Bu

¹⁰⁰ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1984, 122

¹⁰¹ Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, 123.

¹⁰² Erman Artun, **Türk Halkbilimi**, Karahan Kitabevi, Adana, 2011, 234.

bağlamda ele aldığımız radyo oyunlarının hemen hemen hepsinde halkın ekonomisine yer verilmiştir.

“TELAL: Biçilmiş değeri otuz bin.. Yok mu artıran?

III. ALICI: Kırk bin! ” (AS, 112)

“CÂLİBE: Tembih ettiğim gibi.. bin lirayı sekize bölerek.. ” (BGKÇ, 435)

“FEVKİYE: Öyleyken para yetiştiremiyorum. ” (BGKÇ, 471)

“OSMAN SABRÎ: Altı İngiliz lirası, sekiz şilin.. ” (CS, 366)

“EROL BEY: Nasıl olsa vereceksin parasını. ” (E, 93)

“REHBER: İkinci saat için altı, üçüncü saat için dört ve sonraki saatler için hep dört kuruş ilâve edilir. ” (EF, 29)

“YÜZBAŞI CELAL BEY: Demin öğrendim, bu tramvay, nereye gidersen git, iki sent imiş. Bizim para ile on beş para! ” (EF, 33)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Keklik avı, balık avı, tereyağları, kuzu kebapları zevkini ettik. ” (EÇ, 34)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: ... bir kese kuruş, bir samur kürk, bir kat esvâb ilâveten ihsân eyledi. ” (EÇ, 46)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Günde iki bin kuruşun bini sana, bini bana! ” (EÇ, 87)

“KARA HAYDAROĞLU: Şu kemerde beş yüz altın var. ” (EÇ, 94)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Bir kese kuruş, elli top Engürü sofı yün kumaş! ” (EÇ, 98)

“EV SAHİBİNİN OĞLU: Şu bir kese altın! ” (EÇ, 103)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Ertesi gün ale’s-sabah Üsküdar’dan bir cerrah-ı kâmil seksen yıllık şarap ile yarasını yıkayarak cümle çürük etlerini çıkardı. Meğer oyluk kemiği hurd olmuş, parmak kalınlığında kurtlar... ” (EÇ, 121)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Hâce: “Kırk akçeye ancak alırdım. ” (EÇ, 135)

“MURTAZÂ PAŞA: Üç yüz altın sana, üç kat esvâb kürkleriyle sana... ” (EÇ, 146)

“MEHMET AĞA: Kemerimde iki bin sikke altın var, altınları saklarım. ” (EÇ, 188)

“KURBAN ALÎ: Al şu altını da küheylanı bir dürt hele! ” (EÇ, 312)

“BEDESTAN VEZİRİ: ... kim gelir de benden sana imzam olan bir senet getirirse, yazdığım akçeyi hemen ver! dedim. ” (HT, 271)

“CORCİNO: Ver eline üç beş kuruş, defle gitsin! ” (HM, 299)

“GARGOLA: Sonra, bize lütfen yirmi bin lira gönderesiniz! ” (HM, 302)

“CORCİNO: İşte paranız! Sekiz kişisiniz! ” (HM, 315)

“ÇEŞMİNAZ: Babamdan bin altı yüz kese akça almayınca salıvermeyecekler. ” (MG, 85)

“ŞEYHÜLCBEL: Şu sırma kesede bin dinar var. Bütün masraflarınıza bol bol yeter bu para! ” (MS, 43)

“SÜLEYMAN: Melik Salih bana genç, yağız bir at verdi, kemerimi altınla doldurdu. ” (MS, 49)

“SÜLEYMAN: Hem bana para değil, at ve can lazımdı onlara ilişmediler. ” (MS, 50)

“AHMET MİTHAT: Ha, şu parayı da alın, bir bira içersiniz! ” (M, 456)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: ... Ermeni patrikhanesine getirterek, ölüm haberini verdi ve patrikhâne sandığına iki yüz yirmi kese akçe yatırdı. ” (M, 507)

“KAPICILAR KETHÜDASI: Yüz yük akçe dahî verilir, almazsınız! ” (N, 21)

“AĞA: ... Ferhad Paşa birkaç kîse altun ve gümüş saçıp... ” (N, 57)

“RECEP AĞA’NIN KARISI: Bu üstünüzdeki entari ve mücevherler, yüz kese eder. ” (RAK, 129)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Acaba bunların her biri kaç para eder? ” (RAK, 130)

“KOCASI: Biraz para verseydin bari. ” (ST, 49)

“ANLATAN: Parasız pulsuz tâ oraya nasıl gidersin? ” (ŞÇ, 139)

“HÜSEYİN EFENDİ: Kâhya! Derhâl en pahalı kumaşlar ve şallar ile bir bohça hazırla, bir kîse de altın al... ” (TZ, 227)

“YANDIM ALİ: ... Sinan Ağa vardır ki akçeye, altına karşı yüzü yumuşaktır. ” (TZ, 241)

“HÜSEYİN EFENDİ: Koynu da akçe görsün! ” (TZ, 242)

“ANLATAN: Otuz, kırk bin lira, senede.. 1890 yılları için çok iyi para. ” (Z, 175)

Ayrıca Bakınız: EÇ (159, 175, 211, 212, 235, 241, 242, 249, 254, 274, 276, 283, 288, 300, 317, 346, 347)

3.9.3. Halk Takvimi

“Halkın bir yıl içinde arka arkaya gelen günlerle toplumsal, hukuksal, ekonomik, tarımsal, siyasal, kültürel, dinsel ve büyüsel oluşumları tespit etmek amacıyla kullandığı geleneksel bilgi ve uygulamaları ‘halk takvimi’ (halk gün bilgisi) olarak adlandırılır.”¹⁰³ Ele aldığımız radyo oyunlarında halkın kullanımı ile kuşluk, ikindi, yatsı, kiraz mevsimi vb gibi örnekler yer verilmiştir.

Necatigil’in eserlerinde halk takvimine ait birçok zamana yer verilmiştir. Bazen kuşluk vakti bazen kiraz mevsimi bazen de ikindi, yatsı gibi zaman dilimlerinden bahsedilmiştir. Eserlerde yer alan örnekler şunlardır:

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Kuşluk vakti, yani güneş iki mızrak boyu çıktıkta, zamanıdır deyû gemiciler bir araya gelerek, seren çekip salya demir ettiler. ” (EÇ, 25)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ramazan ibtidâsında hilâl görünüyor mu görünmüyor mu buradan baktıklarından demişler. Eğer hilâli görürlerse Bakacak mahallinde ateşler yakıp şehre işaret ederlermiş. Bu işaretle Bursa Kalesi’nden toplar atılıp halk oruca başlarmış. ” (EÇ, 34)

“Her sene temmuzda kiraz mevsiminde İstanbul’dan va sair beldelerden buraya binlerce âdemler birikip... ” (EÇ, 42)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Öğleüstü dalgalar bizi bir sahile bıraktı. ” (EÇ, 54)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ben Azak ve Kıpçak’ta zemherîr geçirdim, böyle şiddetli kış görmedim. ” (EÇ, 70)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Hakîr, Ortaköy’den iki yatsı zamanı, Hasan Ağa’nın... ” (EÇ, 305)

“ANLATAN: Ama gene de sizin yorumunuza bağlı bu; isterseniz serin bir bahar sabahını, sıcak bir yaz öğlesini düşünebilirsiniz; yahut bir kış günü, fırtınalı-karlı bir ikindiüstü. ” (İÇÇ, 357)

“İKİNCİ ADAM: İkinci güneşi ne hoş! ” (KK, 18)

“KEREM: Baba! Kışa tutulduk. ” (KA, 167)

¹⁰³ Erman Artun, **Ansiklopedik Halk Bilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü**, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, 238.

“KEREM: Tanyeri ağardı, sabah namazı oldu. ” (KA, 171)

“TİRYÂKÎ HASAN PAŞA: Seher vakti gelip erişeler ve kendiniz zahmete girmeyip rahatta oturasız! ” (N, 128)

“AHMET MİTHAT: Yalnız yaz ayları, sebzeler bollaşınca akşam üstleri bu iskelede bir yük kayığı görülür. ” (M, 462)

“ANLATAN: Tâ yanına sokulmalıdır ki, ikindiye doğru baş ve kış altlarında üç dört kişinin... ” (M, 462)

“RUMELİ BEYLEYBEYİ: Kış eyyâmı yakındır, câiz ki varılınca orada beklemek iktizâ eder. ” (N, 31)

“ADAM: Sonbahar serinliği.. Fakat hoş değil mi? ” (SKD, 346)

“HÜSEYİN EFENDİ: Eylül ayıdır, havalar soğumaya yüz tutmuştur. Bir kervan ile Erzurum’ varman, varıp dönmen kışı bulur. ” (TZ, 266)

“ERKEK: Şimdi bahar. İş azaldı; ne soba var, ne duman. ” (T, 439)

“ERKEK: Kışın olmuyor, yazın olsun! ” (T, 457)

3.9.4. Halk Meteorolojisi

Meteoroloji, hava şartlarında meydana gelen değişimleri araştırıp hava durumu tahminlerinde bulunan bir bilim bir dalıdır. Halk meteorolojisi ise halkın; güneş, ay gibi gök cisimlerinin, bitkilerin, hayvanların durumuna bakarak ya da büyüklerinden öğrendikleri geleneksel yöntemlerle hava durumunu tahmin etmesidir.¹⁰⁴

İncelenen eserlerde, halk meteorolojisine ait birkaç bilgiye yer verilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Gelen ve giden gemiler için emin bir limandır yedi rüzgârdan mahfuzdur ammâ şimâl rüzgârından o kadar emin değildir. ” (EÇ, 27)

“SEFER REİS: Yıldız rüzgârına yelken açtık, bir gün bir gece pupa yelken gittik. ” (EÇ, 46)

“SEFER REİS: Kırıntı ve sağanak geliyor. Mayna alabora! ” (EÇ, 47)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Gündoğusu rüzgârı, bizi süre süre üçün gün... ” (EÇ, 54)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Sarıalan belini aşmaktadırlar ki bir tipiye tutulurlar. ” (EÇ, 88)

¹⁰⁴ Erman Artun, **Ansiklopedik Halk Bilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü**, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, 239.

“EV SAHİBİ: Tipi ve borandan yorulmuşlar, evime düşmüşler, siz de atlarınızdan inin! ” (EÇ, 90)

“KADIN: Hava serinleyeceğe benziyor.

KOCASI: Yapraklarda bir kıpırtı var. ” (ST, 49)

3.9.5. Halk Zoolojisi

“Anadolu’ya gelmeden önce yaşadıkları yerlerde de başlıca geçimlerini hayvancılıkla sağlayan göçebe ve yerleşik Türklerin hayvanlarla ilgili zengin bir geleneği vardır.”¹⁰⁵ İncelediğimiz eserlerde, hayvanlarla ilgili çeşitli bilgilere ve özellikle bu hayvanların çıkardıkları seslere yer verilmiştir.

“(Kanarya ötüşleri) ” (BGKÇ, 451)

“(Kuş cıvıltıları) ” (BGKÇ, 454)

“(Bir kuş, bir süre öter. ” (BGKÇ, 469)

“(Köpek havlamaları) ” (BGKÇ, 472)

“(Horoz, tavuk sesleri) ” (BGKÇ, 477)

“(Bir kedi miyavlar! ” (BGKÇ, 495)

“(Bir kapı açılır. Tavuk sesleri. Bir horoz öter.) ” (BGKÇ, 495)

“(Beygir kişner, kırbaç şaklar, tekerlek sesleri. Sonra tavuk gıdaklamaları. Bir kedi miyavlar) ” (BGKÇ, 496)

“(At kişner, araba durur.) ” (EF, 30)

“PARSÎ DOKTOR: Bu Singapur’da Hindûlar, ineği ve öküzü kutsal sayarlar. Hayvanın tezek ve idrarı dahî kutsaldır. ” (EF, 34)

“(Martı çığlıkları. Kürek ve su şıptırtıları) ” (EÇ, 25)

“(At kişnemeleri, gürültüler, uzaklaşan nal sesleri, sessizlik) ” (EÇ, 27)

“(Çıngırak sesleri, koyun melemeleri, sessizlik) ” (EÇ, 29)

“(Uzaktan köpek havlamaları) ” (EÇ, 88)

¹⁰⁵ Erman Artun, **Ansiklopedik Halk Bilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü**, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, 239.

“GÜRCÜ KÖLE: Atlar bile yonca ve tırfıl yemekten küp kadar karın sahibi oldular Ağa! ” (EÇ, 141)

“GÜRCÜ KÖLE: Balıklar hava alırlarken onları yakalamak da kolaydır herhalde. ” (EÇ, 218)

“(Çoğalan leylek sesleri) ” (EÇ, 224)

“ŞEFÎ ÇELEBÎ: Aman Evliyâ Çelebi! Leylekler yuvaya hücum eylediler.

EVLİYÂ ÇELEBÎ: Karga yuvalarını katlederek muhakkak! ” (EÇ, 225)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: ... bütün kuşlar birer birer gelip aşılama olan karga yavrularına bakarlar. ” (EÇ, 255)

“GÜRCÜ KÖLE: Sığır ve camus deriliğinden eser kalmayıp bir gûnâ güzel reçel olmuş ki âdem yemesinden doymazmış. ” (EÇ, 344)

“MELEK AHMED PAŞA: Gice rüyamda ayağımı bir kara karınca pek ısırды, acıttı idi. ” (EÇ, 360)

“GÜRCÜ KÖLE: Kuyruğunu eğrilip toprakta nasıl da gider Ağam! ” (EÇ, 368)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Ee, kimi akrepten ölür, kimi de pireden behey Yusuf! ” (EÇ, 375)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: Güvercin ile her diyara mektup göndermek, Bağdâd’daki Kuşlar Kal’ası rahiplerinden kalmıştır. ” (EÇ, 377)

“Kır. Cırcırböceklerinin sesleri, ayak sesleri. ” (GA, 135)

“İKİNCİ ADAM: Su da vardı, kurbağa da. Seslerini duymadın mı? ” (GA, 137)

“(Cırcırböceklerinin sesleri) ” (GA, 164)

“BEYBABA: Burçlardan havalandılar. Bu kale kartal yuvasıdır. Kartal ve akbaba. ” (GA, 160)

“(Kuş cıvıltıları) ” (HT, 271)

“(At kışnemeleri, nal sesleri) ” (HT, 274)

“DÜŞKÜN YORDAN: Avı tam tuzağa düşürmek üzereyiz, öyle bir av ki azgın bir kurt, tehlikeli bir canavar. ” (HM, 336)

“(Bir kedi miyavlayarak merdivenleri çıkar. Kapıyı tırmalar, miyavlar.) ” (KK, 20)

“KARISI: Timsah, yılan, bizon.. ” (K, 510)

“KARISI: Kadın; boğa mı, inek mi her neyse.. ” (K, 512)

“I. KEDİ TOPLAYICI: Ben kurbağacılık yapardım bundan önce, Beyim! ” (K, 521)

“KOMİSER: Salyangoz! Cengiz, hayvanlar günü bugün! ” (K, 524)

“KEDİ TÜCCARI: Kediye bir kanarya, bir japon balığı gibi değil, besin maddelerinin bekçisi bir ihtiyaç olarak alan kimseler. ” (K, 526)

“(Bülbül şakımaları, su şırıltıları) ” (KA, 155)

“SOFU: Epeycedir ava kuşa gideriz, gezer tozarız. ” (KA, 157)

“(Sesler erir. At kışnemeleri, nal sesleri) ” (KA, 158)

“YAZAR: Kaplumbağa, kabuğundan bir daha dışarı çıkma! Kendi iplerin, kendi kutuların yeter sana, kaplumbağa! ” (KS, 218)

“(Kuş sesleri) ” (MG, 78)

“(At kışnemeleri) ” (MG, 83)

“MELİKŞAH :... iki aslan gelip hamle ettiler. Kılıç çekip ikisini de öldürdüm. Meğer iki de yavruları varmış, bunlar onlardır. ” (MG, 84)

“(Aslan homurtuları. At kışner. Kısa bir sessizlik) ” (MG, 84)

“(Güvercin dem çekişleri) ” (MG, 89)

“(Kamçı sesi. At kışner. Uzaklaşırken) ” (MS, 17)

“(Cırcır böceklerinin sesleri) ” (MS, 34)

“ŞEYHÜLCBEL: Tırmanarak çıktığın o daracık keçi yollarında göremediğim yerlerde nöbetçilerim var benim! ” (MS, 43)

“(Bir kamçı sesi, at kışner, nal sesleri) ” (MS, 50)

“(Beygir kışnemesi. Tekerlek sesleri kesilir.) ” (M, 452)

“(At kışnemeleri. Araba, tekerlek sesleri.) ” (M, 456)

“(Kuş cıvıltıları) ” (ŞÇ, 141)

“(Sesler erir. Koyun melemeleri) ” (TZ, 228)

“(Su şırıltıları, kuş ötüşleri) ” (TZ, 254)

“KADIN: Solucan, akrep, kırkayak... Deli misin? ” (T, 443)

“KADIN: Bir de köpek olmalıydı. ” (T, 447)

“KAPTAN: Bir kırkayak! ” (T, 453)

“ERKEK: Akrep değil. Akrep de var. ” (T, 453)

“(Bir köpek hırlaması) ” (T, 464)

ERKEK: Komşunun köpeği... Havlar, hırlar, ara sıra... ” (T, 464)

“(Keçi sesleri) ” (T, 465)

“Bir koyun melemesi) ” (T, 465)

“ERKEK: Tesbihböceği duvara tırmanıyor. ” (T, 467)

“KADIN: Akrepler, kırkayaklar, tesbihböcekleri? ” (T, 468)

“KÜÇÜK KIZ: Bu pis kediyi almaz ki anneniz eve. ” (P, 382)

“(Kedi acı acı miyavlar.) ” (P, 383)

“I. KADIN SESİ: İkimiz, her yaz, göçmen kuşlar gibi.. ” (UK, 421)

“DELİKANLI: Ben gördüm, üstünde martılar uçuşuyor. Yemyeşil bir ada. ” (UYK, 296)

“MASAL ANLATAN KADIN: “Sonra bir köpek göreceksin, önünde ot vardır. Bir de at göreceksin, önünde et vardır. Değiştir önlerindeki: Otu ata, eti ite ver!” ” (ÜT, 258)

“(Sessizlik. Bir süre tekerlek, nal sesleri) ” (YB, 24)

“ARABACI: Hayvana yem vermiştim, gidip bakayım, yemiş mi? ” (YB, 32)

“GÖZLEMEVİ MÜDÜRÜ: Sonra kanguru, beyaz ayı, zürafa bazı memleketlerde görülmez ama yıldızlar her yerde görülür. ” (YB, 34)

“GÖZLEMEVİ MÜDÜRÜ: Ateşböceklerini görebiliyor musun?

YOLCU: Adını duydum, ama görmedim, çok küçükmüş. ” (YB, 40)

“(Bir at kişnemesi) ” (Z, 180)

“(Kuş cıvıltıları) ” (Z, 185)

“HABİBEMOLLA: Kurbağa varrak vararak demiş. ” (Z, 194)

Ayrıca Bakınız: EÇ (28, 30, 32, 33, 61, 64, 69, 70, 89, 95, 135, 220, 268)

3.9.6. Halk Botaniği

“Halkın bitkilerle ilgili bilgi ve her türlü geleneksel uygulamalarını konu edinen bilim dalına halk botaniği denir.”¹⁰⁶ Bu bağlamda incelenen eserlerde, bazen bir ağaçtan bazen bir bitkiden bazen ise bir çiçekten bahsedilmiştir. Halk botaniğine ait unsurlar şunlardır:

“MAHKEME REİSİ: ... çok yüksek bir ceviz ağacından ceviz toplarken muvazenesini kaybederek...” (CS, 411)

“ALİ RUHİ: Sahil baştan başa ağaçlık.. bizim bilmediğimiz çok güzel ağaçlar.. ” (EF, 27)

“ALİ RUHİ: Yolun iki tarafında.. bu ağaçlar ne ağacı böyle?

REHBER: Bir kısmı muz, bir kısmı Hindistan cevizidir. ” (EF, 30)

“OKİ: Biz de şehitlerin ruhlarının istirahatı için, mezarlarına sakaki dalları koyduk..

TAKİMOTO: Kutsal ağacımız sakaki. ” (EF, 68)

“KOBOYAŞI: Bambular, kirazlar, krizantemler, sakaki ağaçları yeniden çiçek açtı. ” (EF, 69)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bir câmili, çimenlik, toprağı bereketli, üç yüz ev ve ahırlı fıkâra köyüdür. ” (EÇ, 62)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... dürlü dürlü çiçek ve otların kokusuyla dimâğlarımız muattar oldu. ” (EÇ, 140)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ammâ bağlık bahçelikten çıkmadan çöze idin, bir iki salkım üzüm de yerdik. ” (EÇ, 173)

“ŞEFÎ ÇELEBİ: Ya aşağı derelerde kestane ve ahlat, muşmula ve üvez ağaçlarının letâfeti? ” (EÇ, 223)

“İKİNCİ ADAM: Bir ağaç dalı. Bahçe burası, bahçe! ” (GA, 137)

“BİRİNCİ ADAM: Ne ağacı dersin?

İKİNCİ ADAM: İri, yuvarlak yemişler. Elma olacak.. evet, elma! ” (GA, 138)

“İKİNCİ ADAM: Çiçekler, ağaçlar, havuzlar, köşkler.. ” (GA, 157)

¹⁰⁶ Erman Artun, **Ansiklopedik Halk bilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü**, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, 238.

“BİRİNCİ ANLATAN: Bahar geldi, yeryüzü rengârenk çiçeklerle süslendi. ” (HT, 271)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Sana tatula çiçeği vereyim de bari karıştır, öyle iç!... ” (HH, 318)

“BİRİNCİ ADAM: Komşunun bahçesinde ağaç beyaz çiçekler açmış. ” (KK, 18)

“HANIM SULTAN: Demin yolda karşımıza çıkan ihtiyar âdemin verdiği fidanları varıp bahçeye dikelim, Hazinedar Hanım! ” (KA, 155)

“VEZİR: Bu toprakların cümle bağ ve bahçeleri, orman ve ağaçları sizin değil midir? ” (MG, 75)

“MELİKŞAH’IN ANNESİ: Üç fersahlık yolda bir nar bahçesi vardır, o bahçeden iki nar getirsen ben iyi olurum. ” (MG, 83)

“MELİKŞAH: Ne büyük bahçe bu! Oldu, elmaları kopardım. ” (MG, 85)

“RUMELİ BEYLERBEYİ: ... girdiklerinde bu meşelikte ve ol bataktan fâidelendiler. ” (N, 30)

“UZUN AHMET: Kömürün iyisi fındık ağacından olur, söğüt dahî el verir Hasan Paşam! ” (N, 126)

“NEDİM: Öyle konağa böyle bahçe yakışır, Şâpur Çelebi! ” (ŞÇ, 141)

“OSMAN DEDE: Önüne mor salkımlı ağacı vardır. ” (TZ, 229)

“CEVAHİRLİ SULTAN: Kurumuş çiçekleri dahi bahara dönderirsin! ” (TZ, 264)

“KADIN: Devetabanı.

ERKEK: Ne olmuş?

KADIN: Kurumaya başladı.

“ERKEK: Evet, yaprakları sararmış. ” (T, 449)

“KAPTAN: Gene ağaca bakıyorsun, ne var ağaçta?

“KAPTAN: Susuz kalmış. Yapraklar, kökler... kavrulmuş susuzluktan. ” (T, 465)

“ERKEK: Çiçeği toprakla besleyeceğim. ” (T, 473)

“KAPTAN: Bu bitkiler, derin deniz bölgelerinde olur. Fazla eğilmeyin, renklerine bakın, yeter, yeter! ” (UYK, 295)

“KIZ: Bu sulara çiçek açar mı, Kaptan?

KAPTAN: Zehirli bitkiler gördünüz demin. ” (UYK, 297)

“Oğlan: “Sen,” demiş, “çık şu kavak ağacına, bekle biraz. Ben sarayına gidip hazırlık yaptırayım; sonra gelir, seni alırım.” ” (ÜT, 282)

“GÖZLEMEVİ MÜDÜRÜ: Çiçek görmek için botanik enstitüsüne gidermiş! ” (YB, 31)

“YOLCU: Baklagiller; içine bakla, fasulye, akasya, keçiboynuzu gibi badiçlı pek çok sebze ve ağaçları olan ve ikiçenekli ayrı taçyapraklılardan alan büyük bir bitki familyasıdır. ” (YB, 36-37)

“YOLCU: Bakla çiçeği mi? ” (YB, 37)

“ARABACI: Çiçekler sabahın erken saatlerinde, bir de gün batarken görülür, Bey! ” (YB, 43)

“ZEHRA: Orman. Gölgeci ağaç. Renk renk kır çiçekleri. İki karış boyunda var bu çayırılar. ” (Z, 185)

3.10. İNANMALAR VE İBADET İLE İLGİLİ UNSURLAR

Pertev Naili Boratav 100 Soruda Türk Folkloru kitabında inanç tabirini şu şekilde açıklar: İnanç, sözlük anlamı ile kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir. Bir inancı kabul eden toplumun tutum ve davranışları, coğrafyası toplumu birbirine bağlamakta ve halk inancı şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁷

3.10.1. Batıl İnançlar

3.10.1.1. Büyü/Sihir/Tılsım

İncelenen eserlerde, bazen bir büyü bazen bir sihir bazen de tılsıma ait kısa bilgilere yer verilmiştir.

“ADAM: Büyü bozulmasın, dünyam yıkılmasın, konuşturmayın beni. ” (AB, 485)

“ EVLİYÂ ÇELEBİ: Al şu tılsımlı tası! İki Kaya sultan yağlığı ve dört güllü iki fincân... ” (EÇ, 104)

“MUSTAFA ÇELEBİ: Lâkin bu molla varıp külhanda bu tomruğa bir efsûn edip bu tomruk dahî böyle lâgar bir beygir olup işte ana bindi. ” (EÇ, 314)

¹⁰⁷ Derya Akgül, **Talip Apaydın'ın Romanlarında Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2018, 216.

“EVLİYA ÇELEBİ: Sihri ve simyâsı ağaçlara mı geçer bu molların? ” (EÇ, 315)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Sihir ü simyâ ilminde yektâsın Mehmed Mollâ! ” (EÇ, 316)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Hârûnnurresîd’in haremi bu şehri âbâdân ederken, bir kâhin bulup bu akrep derdi için bir tılsım ettirerek Nâvân nâm manastırda defnettirmiş. ” (EÇ, 374)

“ŞEYH: Benim gördüğüm, esrarlı bir binadır. İçi Karun hazinesinden daha zengin, altın ve mücevherlerle doludur ve tılsımı benim elimdedir. ” (HT, 281)

“ŞEYH: Oğlum! O kutunun bir kıymeti yoktur ve içinde efsunlu sürme vardır. Açık göze sürersen kör eder ve kör göze sürersen gözü açar! ” (HT, 282)

“FERAHNAZ: Öğretmeye!

CEVAD: Neyi?

FERAHNAZ: Sihiri ve tılsımı ve simyayı. ” (HH, 314)

“EBÛ ALİ SÎNÂ: Sihirde ve tılsımda ve simyada ilmini tamamlamadan gitmeyi hâlâ özler misin? ” (HH, 335)

“KEREM: Çözülüyor, hemen ilikleniyor. Bu fistan, bu ilikler, bu düğmeler sihirlidir, imkânı yok.. ” (KA, 171)

“MELİKŞAH’IN ANNESİ: Oğlum, sende bir tılsım var. Kolundaki kuvvetin sırrı neyse bana söyle!

“MELİKŞAH: Valide! Başımda üç beyaz kıl vardır, tılsım odur. ” (MG, 86)

“MARGARİT: Size gitgide ısınmaya başladım, sihirbaz! ” (MS, 54)

“SÜLEYMAN: Evvelce sihir, efsun gibi gizli ilimlerle biraz uğraşmışlığım vardır. Gemide kendimi sihirbaz, müneccim diye tanıttım, bir iki ufak hadiseyle bu bapta ehliyetimi de ispat ettim. Gemi daha yanaşır yanaşmaz, İstanbul’da, büyük bir sihirbaz olduğum duyuldu. ” (N, 57)

“MARGARİT: Süleyman benim burnumu, dudaklarımı kesti, İmparator’a yolladı, bir cinayete kurban gittiğimi sansınlar diye.

ŞEYHÜLCBEL: Nasıl olur?

SÜLEYMAN: (Hafif güler) Bir sihirbaz böyle marifetler de gösteremez mi? Simya ilminden anlayan bir ihtiyara yaptırdım bu işi. ” (MS, 61)

“ERKEK: Ben büyü yaparım!

KADIN: Doğru! Büyülediklerinden biri de karşında. ” (T, 460)

“TAYYARZÂDE: Sihirli iksiri vardır. Çakılları atsa zümrüt veya yakut yapar, sonra Felemenk tıraşına tâbi tutar. ” (TZ, 260)

3.10.1.2. Fal

Fal, insanların geleceğine dair birtakım bilgilerin verildiği bir uygulamadır. İnsanlar meraklarını gidermek, geleceklerini görmek için bu yönetime başvurur. Bu bağlamda, eserlerde faldan, falcılıktan bahsedilmiş, “Kerem ile Aslı” adlı radyo oyununda ise Keşiş, kızı Aslı’yı bir falcıya baktırmış ve falcının söylediklerinden etkilenmiştir.

“KEŞİŞ: Haberin var mıdır ki kızımızın falına baktırdım.

KEŞİŞ’İN KARISI: Hayırdır, falda ne çıktı?

KEŞİŞ: Eninde sonunda ayrılık var, ama ne yüzden, kimseler bilmez. Ben derim ki: Biz İsfahan’dan ayrılmadıkça Padişah’tan kurtulamayız. ” (KA, 156)

“ERKEK: Falcılığınız da mı var?

I.KADIN: Biraz. Niyetlisiniz madem, yarınlara bırakmayın! Benimle gelin! ” (UK, 402)

“ERKEK: Dedim ya, falcılığınız da var!

I. KADIN: Bunu bilmek için falcı olmak gerekmez. ” (UK, 406)

3.10.1.3. Nazar

Arapça bir kelime olan nazar, bakış demektir. Kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç, hastalık, sakatlanma, ölüm, nesne üzerinde kırılma, yanma gibi olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” tabiri kullanılır.¹⁰⁸

İncelediğimiz eserlerde, bazen nazar değmesin diye “Maşallah” denildiğine bazen de nazar boncuğu ve nazarlık takıldığına dair bilgilere yer verilmiştir.

“OSMAN PAŞA: Hamdolsun ve Allah nazarlardan saklasın, subay ve erlerimiz terbiye ve disiplinlerinin övüldüğünü duydukça göğsüm kabarıyor, Süvari Bey! ” (EF, 49)

“DERVİŞ MEHMED AĞA: Mâşâllah, hepsini görmüş, bellemişsin oğul! ” (EÇ, 35)

“YAZAR: Üstadım! Maşallah apartmanınız pek mükemmel. ” (EÇ, 215)

¹⁰⁸ Lütfi Sezen, **Erzurum Folkloru**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2013, 152.

“İBRAHİM ÇELEBİ: Nazar için denenmiştir, derler; tütsü yapılır. ” (HH, 319)

“NAÎMÂ: Kimi çıplak, boynunda muska ve nazar boncuğu ve nazarlık. ” (N, 197)

“MÜNECCİMBAŞI: Gerçi bazı uğur yıldızının dahî nazarı vardır, lâkin kararına kavîdir, giderilmez! ” (N, 293)

“SÜLEYMAN AĞA’NIN KARISI: Maşallah! Canım kadın, siz kimsiniz, buncağız nenizdir. ” (RAK, 128)

“NAZLI: “Böyle güzel kız çoktan görmedik, maşallah! ” diye hepsi, beğendiler. ” (RAK, 131)

3.10.2. Dini Kişilikler

İncelediğimiz eserlerde, Hızır, Derviş gibi dini kişiliklere yer verilmiş bazen de peygamberlerden bahsedilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Cemâat Hazret-i Peygamber’i gördüm. Huzûrunda “Şefaât yâ Resûlullah!” diyecek yerde, hayret ü heyecanım sebebine “Seyâhat, yâ Resûllah” dedim. ” (EÇ, 22)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Uyandığımda rüyamı tabir ettirmek üzere, Kasımpaşa Mevlehîhânesi şeyhi Abdullah Dede’ye vardım, mübarek ellerini öpüp rüyamı anlattım. ” (EÇ, 22)

“DERVİŞ MEHMED AĞA: Ortalardan gâib olduğun gece seni rüyamda gördüm, Oğul! Bursa’da Emîr Sultan Türbesi’ni seyâhat rica ederdin. ” (EÇ, 33)

“GÜRCÜ KÖLE: Derviş doğru demiş Ağa! ” (EÇ, 70)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Hayır ola Sultânım! Hazret-i Yusuf’un gördüğü rüya gibi ola! ” (EÇ, 279)

“MELEK AHMED PAŞA: Peygamber ruhuna bir hatim oku! ” (EÇ, 362)

“KÖR ADAM: Şeyh’ten getirdiğim mektubu kokusundan bildim, ey Derviş! ” (HT, 281)

“KEREM: Bu galiba Hızır Aleyhisselâm’dır. Zira kul sıkılmayınca Hızır yetişmez, derler. ” (KA, 167)

“ÂDİLŞAH: Bak, karşıdan ak sakallı bir pîr göründü. ” (MG, 76)

“SÜLEYMAN: Ey Derviş! Bir çocuk olduğumu gördüğün hâlde benden sadaka mı istiyorsun? ” (MS, 299)

“DERVİŞ: Şeyhimizden ruhsat almayınca nikâh edemem. Bana üç gün ruhsat ver! ” (RAK, 133)

“ŞÂPUR ÇELEBİ: Dar zamanımda Hızır gibi imdadıma yetişti. ” (ŞÇ, 141)

“DERVİŞ MEHMET: Dünyada sadık dost, vefalı ahbap bulmak müşküldür, Gümrükçü Efendim! ” (TZ, 227)

3.10.3. İbadet ve Dini Ritüeller

İncelediğimiz eserlerde, abdest alınmasına, Kur'an okunmasına ve namaz kılınmasına yer verilmiştir.

“ALİ RUHİ: Câmiden çıkınca da ellerimize sarıldılar, hattâ en yaşlıları ellerimizi öpmek ve yüzlerine sürmek istediler, Yüzbaşım! ” (EF, 28)

“İMAM: ... cenaze namazlarını ikimiz kıldık. ” (EF, 67)

“AHMED ÇELEBİ: Namazdan sonra ortalardan gaîb oldun Evliyâ! ” (EÇ, 26)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ramazan ibtidâsında hilâl görünüyor mu görünmüyor mu buradan baktıklarından demişler. Eğer hilâli görürlerse Bakacak mahallinde ateşler yakıp şehre işaret ederlermiş. Bu işaretle Bursa Kalesi'nden toplar atılıp halk oruca başlarmış. ” (EÇ, 34)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Cümle kırk iki mihrap, Cuma namazı edâ olunur câmilerdir. ” (EÇ, 84)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ben bir abdest tazeleyeyim, birazdan yola çıkarız. ” (EÇ, 163)

“CEHENNEM BÖLÜKBAŞI: O sağ dönmezse ben sana öyle abdestler vereyim ki secdeyi mezarda edesin Melek Paşam! ” (EÇ, 268)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ahmed Paşa asla tetiğini bozmayıp kalabalık cemaât ile hakire imamlık ettirip öğlen namazını edâ ettik. ” (EÇ, 269)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Dün öğlen namazından sonra nereleri gezdin? ” (HH, 317)

“HACI ABBAS AĞA: Yatsı namazına yine bekleriz. ” (HH, 327)

“CEVAD: Yine imam ve müezzin Remzi Çelebi ve cemaat gelip yatsı namazın kıldık. ” (HH, 328)

“KEREM: Tanyeri ağardı, sabah namazı oldu. ” (KA, 171)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Üç dört sene daha yaşarsam, bâri Mekke ve Medîne'de ibadetle geçireyim son günlerimi.. dedim. ” (M, 526)

“HOCA SA’DEDDİN EFENDİ: Son hizmetimdir, cenâze-i Pâdişâh’ın namâzın ben kıldırayım. ” (N, 43)

“NAÎMÂ: Hasan Paşa iki rek’at namaz kılıp duâ etti. ” (N, 105)

“NAÎMÂ: Ve Paşa sabah namâzın kılıp Sigetvar kapısının üst yanında oturdu. ” (N, 140)

“NAÎMÂ: Tiryâkî Hasan Paşa anda iki rek’at namâz kılıp hamd ü senâ ve feth şükrânesine duâ edip ağladı... ” (N, 144)

“HASANBEYZÂDE: Biz dahî namâzı edâ eyleyelim. ” (N, 185)

“SITKI EFENDİ: Ertesi, vüzerâ ve ulemâ toplanıp namazını kılıp, pederleri Sultan Ahmed türbesine defnettiler. ” (N, 317- 318)

“HÜSEYİN EFENDİ: Yarın bayram namazını kılar, validenin elini öper, eğlenmeden döner, gelirsın! ” (TZ, 228)

“(Uzaktan ezan sesi duyulur, kesilir.) ” (TZ, 249)

3.10.4. Kutsal Kitaplar

İncelenen eserlerde, Kur’an-ı Kerim’e yer verilmiş ve okunduğundan bahsedilmiştir.

“İMAM: Mübarek ruhları için Kur’an-ı Ker’im okuduk. ” (EF, 67)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Hüdâ, ol sıtmadan halâs olup pîrin ruhuna bir hatm-i şerîf okudum. ” (EÇ, 220)

“MELEK AHMED PAŞA: Peygamber ruhuna bir hatim oku! ” (EÇ, 362)

3.10.5. Kutsal Mekânlar

İncelediğimiz eserlerde, türbe, mezar, cami gibi mekânlara gidildiğine dair bilgilere yer verilmiştir.

“EVLİYA ÇELEBİ: Yemiş iskelesi civarında Ahî Çelebi Câmii’nde imişim. (EÇ, 22)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bursa’da daha nice evliyâ türbesini ziyaret ettikse de isimleri malûmum olmadığından yazamadım. ” (EÇ, 30)

“DERVİŞ MEHMED AĞA: Ortalardan gâib olduğun gece seni rüyamda gördüm, Oğul! Bursa’da Emîr Sultan Türbesi’ni seyâhat rica ederdin. ” (EÇ, 33)

“DEFTERDÂRZÂDE MEHMET PAŞA: Eğerli Dağı’nda bir kabir varmış. Sakın, Evliyâ Çelebi o kabri bir daha ziyaret etmesin, dedi. ” (EÇ, 72)

“ŞEYHZÂDE: Ve aleykümüsselam, Hâmid Efendi Mesresesi’nde Şeyhzâde hakirin ders şeriki kardeşim, canım! ” (EÇ, 111)

“MURTAZÂ PAŞA: Türbeye izâfetle bu kasabaya da Seydi Battal Gâzi denmesi aynı isabettir. ” (EÇ, 132)

“MURTAZÂ PAŞA: Bu tekkeyi Orhan Gâzi mi imâr etmişti? ” (EÇ, 132)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Osmancık’ta bir tarihte Erzurum’dan dönerken Osmancık Kale’sinde Koyunbaba Tekkesi’ni ziyaret ettim de andan. ” (EÇ, 195)

“İKİNCİ ADAM: Türbelerde olur ya! ” (GA, 153)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Payitahta, ulemanın bulunduğu medreselere devam için gelmiştir; hemşehri sayılırsız. ” (HH, 322)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Yenibahçe’de Takkeci camii civarında Abbas Ağa adında bir kimsenin ne kendisi, ne konağı olmadığı anlaşıldı. ” (HH, 335)

“BACANAK: Bir mezarlık. ” (KS, 214)

“NAÎMÂ:... Ayasofya civarında hazırladıkları mezâra gelip defnettiler. ” (N, 44)

“NAÎMÂ: ... Eyub’de Mehmed Paşa Türbesi civârında defneylediler. ” (N, 211)

“SITKI EFENDİ: Ertesi, vüzerâ ve ulemâ toplanıp namazını kılıp, pederleri Sultan Ahmed türbesine defnettiler. ” (N, 317- 318)

“ABDÜLGANİ HOCA: İyi ama bu yiğidi ne diye getirip böyle mescit ortasına bırakırsın? ” (ŞÇ, 140)

AYRICA BAKINIZ: EÇ (32, 65, 67, 111, 129, 134, 135, 177, 180, 252, 273, 330, 368)

3.10.6. Ayetler

Ele aldığımız eserlerde, bazen bir sûrenin okunduğuna bazen bir ayetin kendisine yer verilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bu yazdıklarım, dergâhlarından bir Yâsin-i şerîf okuyarak rûhâniyetlerinden istimdât... ” (EÇ, 30)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bu kitabımı okuyan ve dinleyenlerden de ricam, bu evliyâların ve hususiyle hakirin ruhuna şuracıkta bir Fatihâ okumaktır. ” (EÇ, 30)

“Davran, gidelim de hep birden İhlâs-ı şerîfe okuyalım. Kulhüvallahü ehad hürmetine Cen.3ab-ı Hakk, ola ki halâs ede. ” (EÇ, 48)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: La ilâhe illallah! Lâ ilâhe illallah! Lâ ilâhe... Kelime-i tevhidi zikrede ede içime bir ferahlık geldi. ” (EÇ, 52)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ziyaret eyledim, ruhuna bir Fâtiha okudum. ” (EÇ, 67)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Ve mine’l-garâib! Allah Allah! Esteizübillâh! ” (EÇ, 85)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: İnnâ ileyhi râciûn! ” (EÇ, 110)

“İBRAHİM ÇELEBİ: La havle vela kuvvete illa billah! ” (HH, 334)

“NEDİM: La havle velâ kuvvete! ” (ŞÇ, 145)

3.10.7. Rüya İle ilgili İnanmalar

Halk, rüyasında gördüklerinin etrafında da inançlar oluşturmuştur. Rüya da görülen kişi, nesne, hayvan ya da olaydan hareketle geleceğe dair yorumlar yapılır. Rüya da yeşil ve beyaz renkler görülünce sevinilir; ama siyah renk görüldüğünde üzülmür. Rüya da yılan gören kişinin düşmanından kötülük göreceğine inanılır. Rüya da iplik görülünce yola gidileceğine inanılır. Rüya da kız çocuk görmek kötü haber olarak yorumlanırken, erkek çocuk görmek ise iyi haber duyulacağına yorumlanır. Yine rüya da ağlayanın sevineceğine inanılır.¹⁰⁹

İncelediğimiz eserlerde, halk hikâyesi olan “Kerem ile Aslı” ve “Melikşah” ile Güllühan” adlı radyo oyunu uyarlamalarında rüya motifine yer verilmiş, diğer birkaç oyunda ise rüya ile ilgili farklı inanmalara değinilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bin kırk muharreminin aşure gecesi hânede uyurken gördüğüm rüyayı mı söylersin?

AHMED ÇELEBİ: Onu derim, bana anlatmıştır.

EVLİYA ÇELEBİ: Yemiş iskelesi civarında Ahî Çelebi Câmii’nde imişim. Cemâat Hazret-i Peygamber’i gördüm. Huzûrunda “Şefaât yâ Resûlullah!” diyecek yerde, hayret ü heyecanım sebebine “Seyâhat, yâ Resûllah” dedim. Peygamber Efendimiz de bana hem seyâhat hem şefaât müjdesi verdiler.

“EVLİYA ÇELEBİ: Peygamber-i zî-şânımız yanında hazreti de görmüştüm. O da bana, göreceğim şeyleri bir bir yazmamı tembih eyledi. Uyandığımda rüyamı tabir ettirmek üzere,

¹⁰⁹ Erman Artun, **Türk Halk Bilimi**, Karahan Kitabevi, İstanbul, 2005, 259.

Kasimpasha Mevlehîhânesi şeyhi Abdullah Dede'ye vardım, mübarek ellerini öpüp rüyamı anlattım.

ABDULLAH DEDE: oğul! On iki imâmın ellerin öpmüşsün, dünyada hizmetli olursun! Aşere-i mübeşşere ellerinden öpmüşsün, cennete dâhil olursun. Dört Halif'nin mübarek ellerin öpmüşsün, dünyada cemî pâdişahların sohbetleriyle müşerref olup nedîm-i hâsları olursun. Mâdemki Peygamber Efendimizin nurlu yüzlerin görüp mübarek ellerini dahî öpüp hayır duasın almışsın, saâdet diyârına vâsıl olursun. Ve Sa'd ibn Vakkas Hazretlerinin nasihati üzre, ibtidâ bizim İslam takdîr olunan nasibin elbette gelür. ” (EÇ, 22)

“DERVİŞ MEHMED AĞA: Ortalardan gâib olduğun gece seni rüyamda gördüm, Oğul! Bursa'da Emîr Sultan Türbesi'ni seyâhat rica ederdin. O gece bana nice ehl-i hâl canlar rica edip senin seyâhate gitmekliğin için izin taleb eylediler. Ben de ol gece, cümlesinin rızasıyla sana destur vermiş idim.

EVLİYÂ ÇELEBÎ: Ertesi sabah, yâr-i kadimin Ahmed Çelebi'nin hânesine giderken Bursa'ya sefer edeceğim malûmunuz idi, demek? ” (EÇ, 33)

“EVLİYÂ ÇELEBÎ: İlk gece merhum peder-i azizimi rüyamda gördüm. Ale-s-sabah uykudan uyanıp cemî akrabalarımızla Unkapanı'ndan bir kayığa binerek, Tersâne ardındaki mezâristanlara vardık, ibtidâ peder-i azizimi ziyaret edip... ” (EÇ, 111)

“MELEK AHMED PAŞA: Evliyâm! Hayır ola, bu gece uykumda garip ve acîp rüya gördüm.

EVLİYÂ ÇELEBÎ: Hayır ola Sultânım! Hazret-i Yusuf'un gördüğü rüya gibi ola!

MELEK AHMED PAŞA: Rüyada merhum Sultan Murâd'ı gördüm ki elinde bir hâs ve beyaz Tophane somunu var. Saâdetlû pâdişah buyurdu ki...

SULTAN MURAD: (Ses uzaktan ve yankılı) Ahmed! Bu somunu gördün mü? Hayli lezzetli ekmektir. İbşir, bu ekmeği bir kerre, pişirenden istedi, o âdem vermedi. Amma gayet lezzetli ekmektir.

MELEK AHMED PAŞA: Bir kerre bana Van Kal'ası'nda böyle bir ekmek vermiştiniz Sultanım!

SULTAN MURAD: Al! İmdi bu dahî öyle bir ekmektir. Sefâ-yı hatırla yiyip mansûr ve muzaffer ol!

MELEK AHMED PAŞA: İnşaallah Pâdişâhım!

SULTAN MURAD: Dikkatle neden bakarsın ekmeğe?

MELEK AHMED PAŞA: Pâdişâhım, bu ekmeğe kan bulaşmış, Nice yenir?

SULTAN MURAD: Sen ki damadımsın, ol kanlı pâreden kızım Kaya hâtununa gönder, yıkayıp yesin ve bir pâresini Bitlis Hânı'na ver, gerisini sen ye!

(Rüyadaki konuşmalar, yankılar erir.)....

MELEK AHMED PAŞA: Sultan Murad Hân'ın bu gece ekmek verip “Sana Van Kal’as’nda verdiğim beyaz ekmek gibi leziz” demesi, Allâhu a’lem, bize Saâdetlû pâdişâh Van eyaletini vere! (EÇ, 279)

“MELEK AHMED PAŞA: (Heyecanlı) Bak, a Evliyâm! Sen benim oğlum ve akrabamdansın! Bu sır sende kalsın! Üç gece önce rüyamda görüp “Bu ekmeği ye” denildikçe “Bu ekmekte kan var, yenir mi?” demiştim. Sultan Murad “O kanlı tarafını Kaya Sultan kızıma ver, yıkayıp yesin! Demişti. İşte çıktı. ” (EÇ, 289)

“HANIM SULTAN: Ağlayıp kendimden geçmişim ki rüyamda, bize fidanları vermiş ihtiyar göründü, Hazinekar Hanım!

“KEŞİŞİN KARISI: Hayırdır Sultanım!

HANIM SULTAN: Ve bana dedi ki- Ağlama! Fidanın meyva verdi, git, onu ye! İmdi bahçeye gidip bakalım. ” (KA, 156)

“MİRZA: Birkaç gün evvel, bir gece rüyamda canımı aşk ateşi bürüdü. Bir dilber elinden bir kadeh dolu içip mest oldum. ” (KA, 157)

“VEZİR: İçime doğuyor, gece rüyamda da gördüm. Yakındır, dileğiniz yerine gelecek.

“ÂDİLŞAH: Bak, karşıdan ak sakallı bir pîr göründü. ” (MG, 76)

“... DERVİŞ: Dervişler nice şeyler bilirler; ordan bilirim, Oğul! Al şu resme, bir bak.

MELİKŞAH: Allahım, bir per’i-sûret, Allahım! Kimdir bu güzeller güzeli! Allahım, aklım sana emanet.. Derviş Baba! Aa, sır oldu gitti! (Seslenir.) Drviş Baba, Derviş Baba!... (Rüyada)

DERVİŞ: Oğlum! Kızın aşkına bu doluyu iç!

MELİKŞAH: İçeyim, Derviş Baba! (İçer) Ah, boğazım kavruldu, bağrım yandı. Derviş Baba, bu ne içkisidir?

DERVİŞ: Aşk badesidir, Oğul!

MELİKŞAH: Ya o kız, kimin kızıdır ve adı nedir

DERVİŞ: Oğlum! Yemen Padişâhı'nın kızıdır, adı Güllühan'dır ve sana nasiptir... ” (MG, 78)

“(Rüyada) DERVİŞ: (Anlatır) Melikşah'ın gönlünde aşk ateşini yaktım, geldim Yemen'e! Burası Yemen Padişah'ının sarayı. Şimdi Güllühan'ın odasındayım. Güllühan mışıl mışıl uyuyor, rüyasında göstereyim Melikşah'ın resmini!...

DERVİŞ: Aşk badesidir, Kızım! Artık Melikşah da senin nasibindir... ” (MG, 79)

“MELİKŞAH'IN ANNESİ: Oğlum! Üç fersahlık yolda bir nar bahçesi vardır, o bahçeden iki nar getirsen ben iyi olurum. Rüyada dediler. ” (MG, 83)

“SEYYİT MEHMET NUMAN: Müsaade istiyorsun, öyle mi? Peki Müslümanlıkla hristiyanlık arasında ne fark gördün ki birini ötekine tercih ediyorsun?

KARNİK: Şey efendim.. hani yâni.. rüyasını gördüm de.. Hâk dîni.. şey yâni.. ” (M, 491)

“RECEP AĞA: Bre kadın, bu da başka bir rüya! Sakallı âdem “Hamal Recep Ağa sen misin? ”deye sordu. Ben'im! Dedim. Bu esvapları verdi, giyin, Vezir seni ister! Dedi. Yardım et, hemen giyineyim... Bu işte bir hikmet var. ” (RAK, 134)

“ANLATAN: Suphi, o gece, evinde, garip, müthiş rüyalar içinde, azap çeke çeke sabahı etti. ” (Z, 177)

“ZEHRA: Bir hayal gördüm, bir kâbus! Fakat Sırrıcemâl'in suçu ne bunda? ” (Z, 186)

3.10.8. Sayılarla İlgili İnanmalar

Her toplum, kültürel tarih içinde çeşitli nesnelere, kelimelere ya da kavramlara değerler yükleyerek onlara simgesel özellikler kazandırır. Sayıların kazandığı bu anlam, kültürün önemli bir parçası olan ve önemli bir ayağını oluşturan edebiyata yansıyarak toplumun mitolojik dönemlerinden günümüze kadar geçen süre içinde geçirdiği değişimlere tanıklık yapar. Edebî eserlerde yazarın kullandığı semboller, dışı vurulmayan duygulara ışık tutar. İnsanın iç dünyasındaki parçalanmalar sembollerle daha açık daha açık bir şekilde yansıtılır. Batıl inançlardan bilimsel çalışmalara kadar pek çok alanda karşımıza çıkan sayılar, matematiğin yanı sıra sosyal bilimlerde de başvurulan bir kaynaktır. Temelde evrensel geçerliliğe sahip anlamları olmasına rağmen bazı sayılar, bazı kültürlerde daha sık bir şekilde işlenirken bazı sayıların ise daha az ele alındığı görülür. Halk arasında “üç”, “dört” “beş”, “yedi”, “dokuz”, ve “kırk” gibi bazı sayılara özel anlamlar yüklendiği

ve bu sayıların kutlu sayıldıkları halk ürünleri olan masal, hikâye, deyim, atasözü, efsane ve batıl inançlarda açıkça görülmektedir.¹¹⁰

İncelediğimiz eserlerde, Türk kültüründe yer edinmiş sayılar kullanılmıştır. Eserlerde yer alan sayıların kullanımı şunlardır:

“FÂZILA: Kırk yıl evlenmem! ” (BGKÇ, 417)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bin kırk muharreminin aşure gecesi hânede uyurken gördüğüm rüyayı mı söylersin? (EÇ, 22)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... bir iyş ü nûş olur ki kırk gün kırk gece sürer. ” (EÇ, 42)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... o ana kadar, üç gün aç, zaç, muhtaç sandalda, tantada, deniz ile cenk eylemiş idik. ” (EÇ, 56)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Hatta kırk gün bile dursa kuruyup küflenmek ihtimali yoktur. ” (EÇ, 61)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bir kütüğü kırk kerre misafirlerine satarlar. ” (EÇ, 62)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Gülek Kalesi’nden sonra Çanta Hanı nâm azîm ve yetmiş ocak ve haremli, ahırları var, toprak ile örtülü... ” (EÇ, 139)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Acı kahvenin kırk yıl hatırı vardır yiğidim! ” (EÇ, 166)

“YAHYA EFENDİ: Bir tarihte Tabaniyassı Mehmed Paşa kırk bin asker mevcudu ile Erzurum’da kışıkta idi. ” (EÇ, 186)

“GÜRCÜ KÖLE: O pınardan bî-tâb bî-mecal bir sığıra yedi gün su verseler ölüm derecesinde bile olsa tavlı ve cüsseli olurmuş Ağa! ” (EÇ, 194)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Zirvede Selânîk, Siroz Kavala, hâsılı cemî Rumeli şehirlerinden nice kerre yüz bin koyun, yaylaya çıkıp yedi ay sefâ ederler. ” (EÇ, 223)

“MELEK AHMED PAŞA: ... yetmiş gündür şimdi açlık hissederim. ” (EÇ, 226)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Konya sahrasında yedi gün sohbet edip söz sözü açar... ” (EÇ, 252)

“GENÇ KIZ: Kırk gün bekleyeceksin! ” (HT, 288)

“KEREM: Üç günü üç gecedir Lâleli Dağı’nda bu kayanın arkasında sığındık. ” (KA, 166)

¹¹⁰ Kenan Bozkurt, Hatice Bozkurt, “Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, 1, 2012, 718.

“KEREM: Üç gün, üç gecedir buradan kıpırdayamadık. ” (KA, 167)

“REJİSÖR: Adını unuttum, üç kızın hikâyesiydi galiba. ” (KS, 249)

“REJİSÖR: Masallar kırk gün, kırk gece düğünle biter. ” (KS, 266)

“MELİKŞAH: ... amma hastalandı, üç gün sonra da vefat etti, valide! ” (MG, 81)

“NAÎMÂ: ... o beş gün içinde tedârikin görüp, beyâna gelmez azamet ile sefere çıkıp 1001 şevvâlinin on ikinci perşembe günü azîm alay ile hareket eylediler.. ” (N, 28)

SATIRCI MEHMED PAŞA: Kırk günden ziyâde, durmadan yağmurlar yağar. ” (N, 81)

“KALENDEROĞLU: Al kırk kişi, var git! ” (N, 231)

“MELİKŞAH’IN ANNESİ: Oğlum! Üç fersahlık yolda bir nar bahçesi vardır, o bahçeden iki nar getirsen ben iyi olurum. ” (MG, 85)

“ÇEŞMİNÂZ: Kırk Haramiler beni buraya hapsedtiler. ” (MG, 85)

Bana üç gün ruhsat ver! ” (RAK, 133)

“DEMİRCİ: Kırk yılın demircisiyim, bu Terzi kadar ağzı sıkı adam görmedim. ” (SKD, 342)

“KADI: Kırk günde bu işler halledilmezse seni artık hiçbir kuvvet kurtaramaz.. ” (ŞÇ, 148)

“ANLATAN: Kırkıncı günün sabahı, kırk katır ve yirmi silahlı adam, Şâpur Çelebi’nin konağı önüne geldiler. ” (ŞÇ, 151)

“SAHBÂ: Şu kesme billur merdiven başlıklarına, şu beyazlar giymiş kırk cariyeye bakınız! ” (TZ, 254)

“SAHBÂ: Kırk oda vardır, her oda bir cariyenindir. ” (TZ, 257)

3.10.9. Diğer Dinler İle İlgili İnanmalar

“PARSÎ DOKTOR: Bu Singapur’daki Hindûlar, ineği ve öküzü kutsal sayarlar. Hayvanın tezek ve idrarı dahî kutsaldır. Bâtıl inançları vardır. ” (EF, 34)

“PARSÎ DOKTOR: Marifetli heriflerdir. Tapınaklarını gördünüz mü?

YÜZBAŞI CELAL BEY: Gördüm. Âyinlerini de gördüm. Cenaze ve düğün törenlerini kezâ. ” (EF, 35)

“ALBAY OSMAN BEY: Ertuğrul’u ziyarete gelenlerin çoğu Müslümanlardı, fakat aralarında ateşperestlerle, putperestlere de rastlanıyordu. ” (EF, 40)

“NAİB HÜSEYİN EFENDİ: Pravidi’de yaşlı bir Hristiyan âlim vardır, o söyler, Frenk tarihleri yazarmış. ” (EÇ, 206)

“TİRELİ HACI MUSTAFA: Ya o kitap mıdır? Papaz yazısıdır, iyi ettim. ” (EÇ, 348)

“DÜŞKÜN YORDAN: Lakin, papazlar beni tedaviye kalktılar. ” (HM, 354)

“LEON KONSTEANZA: Rahip efendi yanlış düşünüyorlar. ” (MS, 14)

“LEON KONSTANZA: O din düşmanının adını anarak daha da günaha girme, Maria! ” (MS, 24)

“SÜLEYMAN: Esir ettiler, sözde Hristiyan oldum, bana Baptisten adını taktılar. ” (MS, 34)

“AGAVNİ: Hristiyan erkekleri, kızlardan para bekler, gözüm! ” (M, 478)

“AHMET MİTHAT: Antuvan, ayrılmak için kiliseye ve İtalyan konsolosluğuna başvurmuş fakat kadın yanaşmıyor boşanmaya! ” (M, 480)

“AHMET MİTHAT: Sonra rahibelerin yanına verildi, orada eğitim, öğrenim gördü. ” (M, 482)

“REFET: Pazar

AHMET MİTHAT: Kilisede nikâh.. ” (M, 497)

“ZANGOÇ: Bizim süyâni kilisesi.. şafaktan evvel, papaz efendiyi.. uyandırmaya gidiyordum.. ” (M, 504)

3.11. GÜNDELİK YAŞAM

3.11.1. Gündelik Yaşamdan Kesitler

3.11.1.1. Ev İşleri

Gündelik hayat içerisinde yapılan birtakım ev işleri vardır. Behçet Necatigil’in incelediğimiz eserlerinde, gündelik yaşamda yapılan birkaç ev işine yer verilmiştir.

“ADAM: Süpürdüm, temizledim. Yavaş koyun! ” (AB, 487)

“CÂLİBE’NİN ANNESİ: Çamaşırın yıkanmak, söküğün dikilmek ister! ” (BGKÇ, 422)

“GECE BEKÇİSİ: Eskiden size de çamaşıra gelirdi, Erol Bey. ” (E, 87)

“BACANAK: Ben süpüreyim, Enişte! ” (KS, 204)

“BAYAN TERZİ: Bir kadın bulmuşlardı, on beş günde bir gelir, çamaşırlarını yıkayıverirdi. ” (ST, 62)

3.11.1.2. El İşleri

İncelediğimiz radyo oyunlarında bazen bir oya, bazen bir gergef işlendiğine bazen bir kanaviçe yapıldığına değinilmiş bazen de dikiş yapıldığından bahsedilmiştir.

“ADAM: Bohçalarda oyalar, tenteneler, havlular... Kim dokudu bunları kendi eliyle, kim işledi? ” (AB, 489)

“İHTİYAR KADIN: Benim kız, asker dikişi diker. ” (BGKÇ, 495)

“MİRZA: Köşkün önünde huri misal bir kız, oturmuş gergef işler. ” (KA, 158)

“AGAVNİ: Evet, Nuvart’ın dikişlerini dikermiş. ” (M, 481)

“HÜSNÜ AĞA: Som sırma işleme.. ” (TZ, 231)

“KADIN: Bohçada benim genç kızken işlediğim oyalar, tenteneler, havlular falan. ” (T, 501)

“ERKEK: Komşu dikiş diyor. ” (T, 443)

“SUPHİ: Zehra ya kanaviçe veya dantelasıyla, yahut musiki dersini tekrar ile meşgul oluyor.. ” (Z, 181)

3.12. ULAŞIM-HABERLEŞME

3.12.1. Ulaşım Araçları

İncelediğimiz eserlerin hemen hemen hepsinde ulaşım araçları kullanılmıştır. Bazen at, katır, deve gibi geçmişte yaygın olan araçlara yer verilirken bazen de vapur, gemi, araba gibi günümüzde yaygın olan araçlara yer verilmiştir.

“(Uzaklaşan atlı araba sesleri) ” (BGKÇ, 422)

“SÂÎ EFENDİ: Arabayı hazırlasınlar da Şefik’le beraber, gezmeye git! ” (BGKÇ, 426)

“CÂLİBE: Atlarım, arabalarım varken.. ” (BGKÇ, 439)

“(Atlı araba tekerlek sesleri.) ” (BGKÇ, 450)

“REMZİ BEY: Vapur kalkıyor galiba! ” (BGKÇ, 477)

“FÂZILA: Kira arabası. ” (BGKÇ, 496)

“ENİSE: Fıstıklı’da bir gün, açık faytonda, iki erkek gördüm. ” (BGKÇ, 485)

“(Yaklaşan vapur düdüğü sonra at araba sesleri.) ” (BGKÇ, 511)

“NECMİ: ... Boğaz dışına balık avına giden teknelerden bazıları... ” (CS, 359)

“HİZMETÇİ KIZ: ... Köprü’ye, vapura kadar götürmek istedi ama Efendi istemedi. ” (CS, 375)

“ANLATAN: Gemide subay, erbaş ve er, toplam 609 denizci... ” (EF, 16)

“ALİ RUHİ: Yoksa gemide misin? ” (EF, 21)

“(Uğultular, vapur düdüğüleri) ” (EF, 24)

“(Atlı araba tekerlek sesleri) ” (EF, 28)

“YÜZBAŞI CELAL BEY: Arabaları da tuhaf, Doktor! ” (EF, 35)

“AHMED ÇELEBİ: Gedikpaşa’dan şimdi hemân Eminönü’ne gidip bir Mudanya kayığına bineriz. ” (EÇ, 24)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Fındıklı önünde durarak birkaç usta gemiciyi gemimize aldık. ” (EÇ, 25)

“AHMED ÇELEBİ: Atlara binelim de yola çıkalım, vaktidir. ” (EÇ, 27)

“GÜRCÜ KÖLE: Atlar hazır, sizi bekler. ” (EÇ, 69)

“TEBRİZ HANI: Paşa karındaşıma hediye on katar deve, pirinç, kuru üzüm... ” (EÇ, 79)

“(At kişnemeleri, nal sesleri) ” (HT, 273)

ŞEYH: Sür katırları, sür! ” (HT, 282)

“(At kişnemeleri, nal sesleri) ” (HT, 283)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Haberci tez beni çağırdığını söyleyince can başıma sıçradı, beygire atlayıp dar yetiştim. ” (HH, 331)

“(Tekerlek sesleri. At kişner. Araba durur.) ” (HM, 297)

“GARGOLA: “Gemiye alayım da adam olsun! ” dedim. ” (HM, 310)

“CORCİNO: Hattâ bir ara, beni gemilerden alıp Napoli’de başacentâ yaptı. ” (HM, 311)

“(Uzaklaşan at, araba sesleri.) ” (HM, 319)

“ANLATAN: Bu yer bir tren, bir vapur, bir kır kahvesi, hatta sadece rastgele bir oda olabilir. (İÇÇ, 358)

“MİRZA: Sofu, sen şu atı tut, ben varıp şu bahçenin içinde şahini bulayım! ” (KA, 158)

“(At kişnemeleri, nal sesleri) ” (KA, 162)

“KEREM: Sürelim atları, sürelim... ” (KA, 164)

“BACANAK: Yarın ki trenle.. ” (KS, 207)

“MELİKŞAH’IN ANNESİ: On altı gündür at sırtında yol gideriz, artık bir yerde kalalım, oğul! ” (MG, 82)

“(At kişnemeleri, nal sesleri) ” (MG, 93)

“SÜLEYMAN: At sabırsızlanıyor, gitmeliyim, Maria! ” (MS, 16)

“SÜLEYMAN: Ben böyle şövalye gibi silahlandıktan, altımda da bu güzel at olduktan sonra, muhakkak başaracağım bu işi! ” (MS, 17)

“II. ARAP: Atının tergisini bağladın ama Şövalye düşmesin yarı yolda? ” (MS, 36)

“AHMET MİTHAT: Şirket-i Hayriye vapurlarının kaptanları, memurları beni tanırlar, bana yan taraflardaki küçük kamaraları açarlar. ” (M, 447)

“AHMET MİTHAT: Köprü’de vapurdan ilk çıkan yolcu ben oldum. ” (M, 452)

“(At kişnemeleri. Araba, tekerlek sesleri) ” (M, 456)

“ANLATAN: Sebzeleri kayığa mı yetiştireceksin? ” (M, 462)

“SİRANUŞ: ... sanki intikam hakkı kendisindeymiş gibi, gemi azıya almış! ” (M, 479)

“(Beygir kişnemeleri, arabacı kırbacı, tekerlek tıkırtıları) ” (M, 512)

“AHMET MİTHAT: Vapura girerken ayağı kaymış, denize düşmüş, kurtaramamışlar! ” (M, 518)

“AĞA: Atımı dolu dizgin sürerek, İstanbul’dan hemân size can attım, Ferhad Paşam! ” (N, 55)

“NAÎMÂ: Şam kulu, yolda Ferhad Paşa’nın hazînesi katar katar gelirken... ” (N, 57)

“NAÎMÂ: ... Tuna’da gemiler üzerine bir köprü kurulması fermân olunup, Yeniçeri Ağası... ” (N, 65)

“HOCA SA’DEDDİN EFENDİ: Pâdişâh tabur seyrine gitse gerek, Ahmet Ağa! ” (N, 69)

“ANLATAN: Recep Ağa, atına binip Vezir’e gitti... ” (RAK, 135)

“KARISI: Bu gece gidiyor, on treniyle. ” (ST, 48)

“Trenler hemen hareket ederler. ” (ST, 49)

“Uzaklaşan bir otobüs gürültüsü. ” (SKD, 343)

“ADAM: Son otobüse yine böyle bir gecede binmişim. ” (SKD, 346)

“(Bir otomobil hızla geçer) ” (SKD, 349)

“ABDULGANÎ HOCA: Binmesi için de güzel bir deve vereceğim. ” (ŞÇ, 141)

“ŞAPUR ÇELEBİ: Sabahleyin bu bedeni bir deveye bindirip Bağdat’tan çıkaracaklar; işte buna ağlarım. ” (ŞÇ, 143)

“ANLATAN: Kırkıncı günün sabahı, kırk katır ve yirmi silahlı adam, Şâpur Çelebi’nin konağı önüne geldiler. ” (ŞÇ, 151)

“TAYYZARZÂDE: Atlar, arabalar, kayıklar ne güne durur? ” (TZ, 266)

“KADIN: Akşamüstü kalabalık taşıtlarda hep ayaküstü... ” (T, 437)

“KADIN: Batık bir gemi. ” (T, 439)

“KADIN: Ne gemin var, ne kuyun, ne bakır! ” (T, 447)

“(Bir geminin düdüğü bir süre) ” (T, 462)

“ERKEK: Karşımda bir tren duruyor. ” (UK, 399)

“ERKEK: Tren ne zaman kalkıyor. ” (UK, 401)

“(Tren düdüğü, tekerlek takırtıları) ” (UK, 405)

“I. KADIN: Bir yük katarı geçti. Gürültüye uyandınız! ” (UK, 414)

“KAPTAN: İthaka’ya dönen gemide ben de vardım. ” (UYK, 287)

“KAPTAN: Teknemi pek eski buldunuz. ” (UYK, 289)

“KAPTAN: Ben teknemi tek başıma yönetirim. ” (UYK, 291)

“DELİKANLI: Gemidekileri kıskandın galiba? ” (UYK, 289)

“ABDULLAH ÇAVUŞ: Bir kurşunla ne araba kaldı, ne beygir, ne de araba yanındaki asker!” (VYS, 120)

“ARABACI: At yoruldu, Bey, yol bozuk zaten!” (YB, 23)

“POLİS: Arabalar sizi bekliyor.” (Y, 232)

“ŞEVKET EFENDİ: Arabalıkta bir “maylord”. Tek koşuludur, biner gezeriz.” (Z, 180)

“ANLATAN: ... çiftçiler, bağcılar, öküz arabaları, katar katar yerlerine yurtlarına doğru, ağır ağır yürürler...” (Z, 180)

“(Uzaktan bir tren düdüğü)” (Z,191)

“ANLATAN: Bir gün, Suphi, her zamanki trenine yetişemeyerek, bir saat kadar gecikmişti.” (Z, 192)

“(Bir tren düdüğü, uzak kesilir.)” (Z, 200)

“(At kişnemeleri, tekerlek sesleri.)” (Z, 209)

3.12.2. Haberleşme

İncelediğimiz eserlerde, genellikle mektup, telgraf, gazete ve radyo gibi haberleşme araçlarına yer verilmiştir.

“II. YÜKÇÜ: Arada alırsız mektuplarını şimdilik.” (AB, 484)

“KADIN: Ne yapalım; telgraf çektik dün, pazartesi, eniştem İzmit’ten geldi.” (AB, 500)

“ARTIRMA MEMURU: Gazete ilan da mı vermiş?” (AS, 124)

“ARTIRMA MEMURU: Eveet, mektuplar, foroğraflar, yeminler..” (AS, 132)

“ANNESİ: Mektup geldi, beni yanına istiyor, gitmezsem orada perişan olur.” (BGKÇ, 421)

“MEHVEŞ: Kız da mektuplar getirmiş, resimler götürmüş.” (BGKÇ, 447)

“CÂLİBE: Telgraf çekeriz! Hayır! Telgraf geç gider.” (BGKÇ, 451)

“FÂZILA: Mukaddem! Bu mektup sahtedir!” (BGKÇ, 464)

“ŞEBİP: (Yazdığı mektubu okur.)” (BGKÇ, 512)

“OSMAN SABRİ: Bütün gece uğraştım, gazetelere bakacak vaktim mi oldu.” (CS, 359)

“OSMAN SABRİ: Gazetenin yazdığı gibi.” (CS, 360)

“MAHKEME REİSİ: İkinci mektubu da okuyun!” (CS, 387)

- “MAHKEME REİSİ: Bu şifreli mektuba ne diyorsunuz? ” (CS, 392)
- “EROL BEY: Radyoda hava raporu... ” (E, 85)
- “ALBAY OSMAN BEY: Telgrafi şöyle yazıverin, Başkâtip Bey! ” (EF, 26)
- “OSMAN PAŞA: İstanbul’a ağabeyime mektup yazıyordum. ” (EF, 47)
- “DEFTERDÂRZÂDE MEHMED PAŞA: Hâna mektupları senin iletmeni istiyorum. ” (EÇ, 74)
- “EVLİYÂ ÇELEBİ: ... mektup ve nâmelerini okudu. ” (EÇ, 76)
- “UŞAK: Getirdiği mektup pek mühimmiş. ” (HM, 300)
- “CORCİNO: Daha ne duruyorsun, ver mektubu, çek git! ” (HM, 301)
- “ANCELİNO Gazete nerde, Hala? ” (HM, 3459)
- “Radyoda sabah müziği. ” (K, 505)
- “KARISI: Gazete arayacağına, sorsana turuncu apartmanın hanımını? ” (K, 508)
- “KEDİ TÜCCARI: Gazetede yazıyor ya... ” (K, 516)
- “KEDİ TÜCCARI: Servis arabamız vardır. ” (K, 519)
- “I. KEDİ TOPLAYICI: Toptancıydı; uçakla Fransa’ya gönderdi. ” (K, 521)
- “KOMİSER: Evliya Çelebi... duydum öyle bir isim. Radyodan galiba. ” (K, 526)
- “YAZAR: Oğlanın mektuplarını, imzalı fotoğraflarını gösterdi. ” (KS, 175)
- “YAZAR: Fakat kıza çok ateşli aşk mektupları yazmış. ” (KS, 183)
- “YAZAR: İkisi de kötü bir gazete tefrika edildi, ikisini de kendi paramla ben bastırdım, etti dört! ” (KS, 186)
- “BACANAK: Beyefendi, gazetede okudum, ölü küllerini bazı memleketlerde denize, rüzgâra serpiliyorlarmış. ” (KS, 215)
- “AHMET MİTHAT: Tercümân-ı Hakikat gazetesini senin yardımınla çıkarıyorum. ” (M, 446)
- “REFET: Bir hafta geçti geçmedi, Bulgaristan’dan zaptiye nezaretine bir telgraf geldi. ” (M, 498)
- “CEVDET: Gazeteye uğrayıp yazılarını bırakıyor, hemen kayboluyorsun! ” (M, 512)

“UŞAK: Demin bir mektup bıraktılar. ” (M, 512)

“ANLATAN: Bir gün Mısırdan bir mektup yolladı. ” (M, 528)

“III. MEHMED: Ferhad Paşa mektuplar gönderir, Bükreş önünde... ” (N, 54)

“I. KADIN: Söyledik ya postacıya, pencereyi kapalı görünce, mektupları kapının altından atacaktı. ” (P, 368)

“KOCASI: Radyoda ne var? ” (ST, 47)

“(Radyoda hafif bir müzik) ” (ST, 71)

“HARÛNNURREŞİD: ... biri Şâpur’a iki mektup yazar, musahibe verirsin! ” (ŞÇ, 150)

“YANDIM ALİ: Hüseyin Efendi’den sana mektuptur, gereğini yap! ” (TZ, 244)

“SİNAN AĞA: Her ne ise.. Efendi’den sana bir diğer mektup getirdim. ” (TZ, 249)

“(Radyoda cırlak bir şarkı) ” (T, 457)

“(Radyoda şarkı gitgide uzakta kalır, duyulmaz olur.) ” (T, 458)

“I. KADIN: Mektuplar, yeminler, gözyaşları... ” (UK, 408)

“I. KADIN: Gazetede okumuştum. ” (UK, 418)

“DELİKANLI: Radyoda ara sıra duyarım. ” (UYK, 299)

“KIZ: Denizde bir şişe! İçinde bir mektup vardır belki. ” (UYK, 304)

“PRODÜKTÖR: Bu geceki radyo tiyatrosu saatinde yayınlanacak. ” (ÜT, 250)

“ZEKİYE: Allah’ım, neydi o mektup! ” (VYS, 99)

“ZEKİYE: Bana İslâm Bey’i sen gösterdin, mektubunu bana sen getirdin! ” (VYS, 103)

“MARİKA: Şu mektup var ona gönderecek. ” (Z, 198)

“ANLATAN: Zehra, bir gün gazetelerden birinde şu havadisi okudu... ” (Z, 204)

Ayrıca Bakınız: EÇ (84, 104, 110, 114, 146, 147, 151, 167, 185, 189, 192, 205, 250, 257, 262, 270, 314) N (70, 71, 80, 85, 91, 107, 108, 120, 138, 149, 194, 195, 230, 242, 246, 252, 254, 256, 264, 265, 266, 283, 292, 316)

3.13. ADLAR

3.13.1. İnsan Adları

3.13.1.1. Lakaplar

Lakap, bazı kişilere isminin yanı sıra verilir ve isminden önce akla gelip söylenir. Özellikle lakap verilecek kişi ya da lakap verecek olan kişi yoktur. Lakap; zaman içinde kimi fiziksel özellikler, kimi davranışlar, kimi güncel olaylar ya da yeni ve değişik bir durum sonucu ortaya çıkar. Bu giderek yayılır ve çoğu kez lakap takan kişinin kim olduğu bile unutulur, hatta bilinmez. Fakat o lakap toplumda benimsenir. Bu durumun belli bir yerleşim yeri yoktur. Kentte de köyde de görülebilmektedir. Ama küçük yerleşim alanlarındaki kişilerin birbirlerini tanıma olasılığı çok fazla olduğundan yoğun bir şekilde görüldüğü söylenebilir.¹¹¹

Lakap kişiyi bazen yücelten bir san olabilmekte, bazen aşağılayıcı bir san olabilmekte, bazen de çok özel bir ayrıcalık verebilmektedir. Halkımızın bu konuda yeteneğinin çok güçlü olduğu, aynı zamanda mizahî yönünün de bulunduğu görülmektedir. Öyle ki aynı nitelikteki insanlara dahi ayrı ayrı adlar bulabilmektedir. Böylece nitelikleri aynı olsa bile birbirlerine karıştırılmamaları sağlanmaktadır.¹¹²

İncelediğimiz eserlerde, “Evliyâ Çelebi”, “Naîmâ”, “Tayyarzâde” ve “Zehra” adlı radyo oyunlarında lakaplara yer verilmiştir. Necatigil’in yer verdiği lakaplar içerik olarak çeşitlilik göstermekle birlikte bazen meslekleri ile bazen sülalenin ismi ile bazen de sebepsiz olarak söylenen lakaplar yer almıştır.

“KALPAZAN MUSTAFA: Evet, Muharrir Efendi! ” (CS, 395)

“KARA HAYDAROĞLU: Bre hey Hacıbaba! ” (EÇ, 88)

“EVLIYÂ ÇELEBİ: Var olasın, Kara Haydaroglu! ” (EÇ, 93)

“KARA HAYDAROĞLU: Katırcıoglu! ” (EÇ, 93)

“EVLIYÂ ÇELEBİ: ... Kara Haydaroglu’dur Murtazâ Paşam! ” (EÇ, 117)

“MURTAZA PAŞA: Koca âdem, gazan mübarek olsun! ” (EÇ, 118)

“GÜRCÜ KÖLE: Çarşıda bir pullu balık satıyorlardı Ağa! ” (EÇ, 128)

“EVLIYÂ ÇELEBİ: ... Kuşçu Mahmud Ağa ile yeni sadrâzam Kara Murat Paşa’yı otağında bulduk. ” (EÇ, 147)

¹¹¹ Fatma Kalemci, **Sivas’ın İmranlı İlçesinde Sülale Adları ve Lakaplar**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1996, 101.

¹¹² Kalemci, **Sivas’ın İmranlı İlçesinde Sülale Adları ve Lakaplar**, 101.

- “ÇOMAR BÖLÜKBAŞI: İsmime Çomar Bölükbaşı derler. ” (EÇ, 166)
- “EVLİYÂ ÇELEBİ: Hattâ pederim merhum Kuyumcubaşı Mehmed Zıllî... ” (EÇ, 227)
- “EVLİYÂ ÇELEBİ: Vaktâ ki Çerkes Derviş Mehmed Paşa, sarâzam oldu... ” (EÇ, 238)
- “EVLİYÂ ÇELEBİ: Hânlardır, Karakoyunlu Jânları: Kara Celâyir Han, Kara Yusuf Hân, Kara Durmuş Hân. ” (EÇ, 329)
- “TİRELİ HACI MUSTAFA: ... Bir suret alıkoydum, o da benim Tire şehrindeki oğlanıma benzediği için. ” (EÇ, 348)
- “3. MURAD: ... Yeniçeri Ağası Satırcı Mehmed Ağa’yı derhal azille... ” (N, 20)
- “SATIRCI MEHMED PAŞA: Orduya geleceksin... ” (N, 80)
- “DEFTERDÂR EKMEKÇİZÂDE: Açlığa çare... ” (N, 85)
- “NAÎMÂ: Tiryâkî Hasan Paşa... ” (N, 101)
- “TİRYÂKÎ HASAN PAŞA: Bugüne dek kabîl işleri yüz akıyla başardın, gene başarısın Karapençe! ” (N, 130)
- “KARAPENÇE: Kara Ömer Ağa metrisi bastı, dokuz yüz kâfiri kılıçtan geçirdi Hasan Paşam! ” (N, 140)
- “HASAN AĞA: Geçen sene eşkıya başı Deli Hasan, Tokat’a Hasan Paşa’yı şehîd ettikten sonra... ” (N, 150)
- “NAÎMÂ: Tırnakçı Paşa’ya evvelce Bağdad eyâleti verilmiş iken Gitmemiş, andandır derler. ” (N, 172)
- “YANDIM ALİ: Bana Ali derler, Yandım Ali! ” (TZ, 240)
- “SAHBÂ: Yol biraz uzundur ve Cevahirli Hanım sabırsızdır. ” (TZ, 263)
- “İNCE HASAN: Bak ahbap, bana İnce Hasan derler, buradaki tulumbacı sandığının reisiyim ben! ” (Z, 215)

3.13.2. Yer, Su, Dağ, Köy, Cadde, Mahalle Adları

İncelediğimiz eserlerde, “Evliyâ Çelebi” adlı radyo oyununda Evliyâ Çelebi’nin gezdiği yerlerden, “Kerem ile Aslı” radyo oyununda ise Kerem’in Aslı’yı bulmak için çıktığı yolda gittiği çeşitli yerlerden bahsedilmiştir. Bu oyunlardan ayrı olarak “Haydut Montari”,

“Kediciler” “Uzunköprü”, “Uzun Yol Kaptanı” adlı radyo oyunlarında da kısaca birkaç yere değinilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Ankara yakınlarında Balıkhisar nâm köyünde âvanesiyle rast gelmiş idik. ” (EÇ, 117)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bu İznik Gölü’nün bir cânibini bir atlı adam, bir günde devredermiş Yusuf! ” (EÇ, 128)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Kızılırmak’ta boğulayazdım Sultânım! ” (EÇ, 130)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Hüseyin Gâzi Köyü’nde medfündür. ” (EÇ, 132)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Tâ ki vakt oldu, Bulgurlu ve Çamlıca Dağı’ndan, velhâsıl yedi yerden Celâlî askeri görünüp... ” (EÇ, 157)

“ANLATAN: ... donmuş Tuna Nehri üzerinde kızak kayan, patinaj yapan gençleri hayretle seyretti. ” (EÇ, 217)

“ŞEFÎ ÇELEBİ: Vitoş Dağı yaylağında geçen demleri hatırladıkça âh edesim geliyor Evliyâ Çelebi! ” (EÇ, 223)

“AHMED ÇELEBİ: Kâğıthâne deresinin kenarında... ” (EÇ, 236)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Bîsütûn Dağı gibi boş kayalardır. ” (EÇ, 340)

“HÂTEM TÂÎ: Bu Himalaya Dağı’nın eteği dahi doruğu kadar yüksekmış! ” (HT, 281)

“DÜŞKÜN YORDAN: Dağlarda olduğu zaman Kalabra dağlıları kılığına giriyormuş! ” (HM, 325)

“ANLATAN: Yordan, Napoli caddelerinden geçti... ” (HM, 327)

“İ. KEDİ TOPLAYICI: Ben İznik gölünden ve civarındaki derelerden kurbağa toplar, bir tüccara satardım bundan önce. ” (K, 521)

“KEREM: Bu dağa Sultan Dağı derler, Sofu kardeş! ” (KA, 163)

“KEREM: Üç gün, ,ç gecedir Lâleli Dağı’nda bu kayanın arkasına sığımdık. ” (KA, 166)

“İHTİYAR: Yabancı keşiş, saat beş raddelerinde Mumcular mahallesinden geçti. ” (KA, 168)

“ANLATAN: Kirk köyü burası. Lübnan dağlarının hemen çölle bir hizada... ” (MS, 13)

“İ. KADIN: Bingöl dağlarında bir göl bu kuş gölü. ” (UK, 435)

“DELİKANLI: Bizi sahiden Kuzey Buz Denizi’ne götürebilir misiniz? ” (UYK, 293)

3.14. DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.14.1. Dernekler, Vakıflar

Ele aldığımız eserlerde, bazen bir dergah, vakıf olduğuna yer verilmiş bazen de bu derneklerin adından bahsedilmiştir.

“ANLATAN: ... Tokyo’da kurulan Türk-Japon Kadınlar Derneği, Ertuğrul gemisi... ” (EF, 68)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Bu yazdıklarım, dergâhlarından bir Yâsin-i şerîf okuyarak... ” (EÇ, 30)

“HANCI: Bu vakfı yapanın şartı böyledir. ” (EÇ, 201)

“KEDİ TÜCCARI: Ben, Hayvanları Koruma Derneği’nden defalarca takdir madalyası aldım. ” (K, 514)

3.14.2. Komşuluk

Ele alınan eserlerde “Bir Genç Kızın Çektikleri” adlı radyo oyununda Sâî Efendi’ye komşu olan Münevver Hanım, onun öksüz kalan yavruları ile ilgilenmiş bir komşudan daha öteye geçmiştir. “Temmuz” adlı radyo oyununda ise kocasını yalnız bırakan kadını, komşularının uyardığına dair ifadeye yer verilmiştir.

“CÂLİBE: Sonra Münevver Hanım, Sâî Efendi’nin eski dostudur, komşusudur. Efendi’nin bu hanıma pek çok güveni ve saygısı vardır. ” (BGKÇ, 440)

“ERKEK: Komşu kadınlar, kulağını büküyorlardı. Genç adam, tek başına bırakılır mı falan diye. ” (T, 464)

3.15. YERLEŞİM TÜRLERİ

3.15.1. Sürekli Yerleşim Yerleri (Köy, Kasaba, Şehir)

İncelediğimiz radyo oyunlarında, çeşitli köy, kasaba ve şehirlere yer verilmiştir. Hemen hemen bütün eserlerde bu yerleşim yerlerinden bahsedilmiştir.

“KALPAZAN MUSTAFA: Beyoğlu’nda dolaştım, Karaköy’e iniyorum, vapura binip Boğaz’a gideyim.. ” (CS, 403)

“ALİ RUHİ: Onu demiyorum, yani bizim İstanbul câmilerinden farklı değil mi? ” (EF, 28)

“YÜZBAŞI CELAL BEY: Kolombo şehrinin iskelesi ahşaptı... ” (EF, 29)

“AHMED ÇELEBİ: Bursa’nın ziyaretgâhlarını da bir bir yazmışsın Evliyâ! ” (EÇ, 30)

“ANLATAN: Geçen hafta Evliyâ Çelebi Tebriz önlerinde, Erzurum’a uğurlamıştık. Dönüş yolunda seyyâh-ı âlem; Revân, Bakü, Tiflis, Ahıska, Şavşat, Ardahan il ve ilçelerini de görür. Kars, Ahıska ve Kağızman yoluyla tekrar Revân’a gider. Gönnye’nin zaptına, serhat paşalarının Gürcistan seferine katılır. ” (EÇ, 83)

“GÜRCÜ KÖLE: Lâkin biz Tokat’a gitmiyor muyduk Ağa? ” (EÇ, 84)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Buralara gelmişken bir gidelim de Şebinkarahisar’ı dahî görüverelim. ” (EÇ, 84)

“ANLATAN: Çelebimiz, tekrar Defterdârzâde Mehmed Paşa’nın ordusuyla birlikte Niksar, Lâdik, Merfizon, Gümüşhane, Çorum ve Kalecik’e gelir.... Ankara yakınlarında Sarıalan belini aşmaktadırlar ki bir tipiye tutulurlar. ” (EÇ, 88)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Beypazarı, Göynük, Taraklı, Geyve ve Sapanca, İzmit, Hereke ve Gebze yoluyla 1058 senesi cemâziyelahir sonlarında İstanbul’a geldim. ” (EÇ, 111)

“ŞEHZÂDE: ... Üsküdar’da ve nice yerlerde çiftlikleri ihsân ve in’âm etti. ” (EÇ, 112)

“SADRÂZAM: ... Malatya sancağını ihsân eyledi. ” (EÇ, 116)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Ankara yakınlarında Balıkhisar nâm köyünde âvanesiyle rast gelmiş idik. ” (EÇ, 117)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Şam’dan Hacc’a gitmeyi düşünüyordu. Kartal, Pendik, Gebze, Tuzla, İznik gibi evvelce de geçtiği ve anlattığı yerlerden geçerek... ” (EÇ, 127)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Avcıları bu balıkları Yenişehir’e, Gemlik’e ve Pazar Köyü’ne götürüp kâr ederler. ” (EÇ, 129)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Hacıhamaz Köyü’nün üzümleri bir yerde yok demişlerdi. ” (EÇ, 130)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Eskişehir’den Seydi Battal Gâzi kasabası sekiz saat çeker demişlerdi. ” (EÇ, 131)

“MURTAZÂ PAŞA: Türbeyi izâfetle bu kasabayı da Seydi Gâzi denmesi aynı isabettir. ” (EÇ, 132)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Hüseyin Gâzi Köyü’nde medfûndur. ” (EÇ, 132)

ANLATAN: Ilgın’dan sonra Mutazâ Paşa ve maiyette Konya’ya geldiler. ” (EÇ, 138)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: İmdi Adana’ya gidiyoruz, orada bir güzel istirahat etmek isterim. ” (EÇ, 140)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Geçen yıl bu tarihlerde Akşehir yolunda, heybetli bir pehlivan... ” (EÇ, 172)

“FETTAH: ... “Emin Paşa’dan sonra Van’da durmak bana haramdır.” Dedi ve Bitlis Hânı’na kaçtı. ” (EÇ, 177)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Çerkezistân’dan, biri cenupta Kırım’ın Kefe Kalesi’nden, üçüncüsü... ” (EÇ, 193)

“ANLATAN: Büyükçekmece, Silivri ve Çorlu’dan sonra Burgaz’a geldiler. ” (EÇ, 200)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Evvelki sene Urfa’da idim. ” (EÇ, 202)

“ANLATAN: Evliyâ Çelebi: Silistre’den sonra Özi eyaleti kasaba ve köylerini gördü. ” (EÇ, 219)

“MELEK AHMED PAŞA: Görürüm ki Edirne’den ayrılmak istemezsin Evliyâ! ” (EÇ, 227)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... Eskişehir’i geçip Seyyit Gâzi menzilini ve andan Husrev Paşa Hânı’nı geçip andan Lâdik kasabasına ve oradan da altıncı gün Konya sahrasına vâsıl olduk. ” (EÇ, 250-251)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... hemân Hersek kasabası hâricinde katledip defnetmişler Sultânım! ” (EÇ, 303)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Hakîr, Ortaköy’den iki yatsı zamanı... ” (EÇ, 305)

“ANLATAN: Bu gidişinde Malatya, Diyarbakır, Mardin şehirlerini etraflıca görüp yazmak imkânlarını buldu. ” (EÇ, 309)

“TİRELİ HACI MUSTAFA: ... Bir suret alıkoydum, o da benim Tire şehrindeki oğlanıma benzediği için. ” (EÇ, 348)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: ... ol gün Ilıca karyesinde Melek Ahmed Paşa ile can sohbetleri edip ertesi gün vedalaşarak alay ile Erzurum’a girdi. ” (EÇ, 393)

“REY MELİKESİ: Şudur ki, Afganistan’ın Kandahar şehrinde çok zengin bir gencin sırrını öğrenmek isterim. ” (HT, 276)

“FERAHNAZ: Antakya’da Üstad Ebû Ali Sînâ’nun huzurundan Semerkand’a seni bunun için getirttim. ” (HH, 314)

“CEVAD: Eğrikapı’dan Edirnekapı’ya uzanan yol üzerinde sırçacılar dahi gittim. Ama Beykoz’da bir çeşmibülbül imalathanesi var imiş, onu merak ederim. ” (HH, 318)

“İBRAHİM ÇELEBİ: Bu semte Yenibahçe derler, Oğul! Topkapı’dan sonra gelir. ” (HH, 324)

“GARGOLA: Sözleştiğimiz köyde, geldin, beni buldun. ” (HM, 314)

“SOFU: Hoy şehrine geldik, Birader! ” (KA, 164)

“İHTİYAR: Evet geçti, Gence’y doğru gitti.. ” (KA, 165)

“SOFU: Revan, Acuz, Çıldır, Ahıska.. ” (KA, 166)

“SOFU: Sonra Oltu, Tarman, Gürcistan, Kelbe, Kars. ” (KA, 166)

“KEREM: Sonra Van, Tiflis, Ahlat, Muş. ” (KA, 166)

“SOFU: Çankilise, Mezgir, Pasin, Uzunahmet, Hasankalesi. Şehirler, iller, köyler.. ” (KA, 166)

“KEREM: Üç dört ay vardır ki Erzurumda’yız. ” (KA, 167)

“KEREM: Senin aradığın Kayseri’de orta mahallede bir evde oturur. ” (KA, 168)

“SOFU: Teke, Karapınar, Belek, Antakya, Terküş, Halep... ” (KA, 170)

“ANLATAN: Kirk köyü burası. Lübnan dağlarının hemen çölle bir hizada... ” (MS, 13)

“SÜLEYMAN: Benimle evleneceksin! Bütün köy şahit! ” (MS, 17)

“SÜLEYMAN: Filistin’de bir köyde. ” (MS, 50)

“BAHÇIVAN: Ama Anadolu ve Rumeli sâhillerinden Kartal’a, Yeşilköy’ kadar, Marmara kıyılarından yüzden fazla kayık, o saatlerde denizdedir. ” (M, 463)

“KOCA SİNAN PAŞA: Edirne, Filibe ve Sofya üzerinden Belgrad’a geldik. ” (N, 28)

“NAÎMÂ: ... Kili ve Akkerman yakasını kaçıp Rusçuk’tan muhızlılar ile İstanbul’a haber gönderilip... ” (N, 35)

“FERHAD PAŞA: Sizin maaşlarınız Gence ve Tebrîz hazinesinden verilmek fermân olunmuştur... ” (N, 46)

“KASIM AĞA: Edirne’ye vâsıl olduğunuz çğrenince zâtınızı Slivri’de bekledim Hasan Paşam! ” (N, 152)

“NAÎMÂ: Kasım Paşa dahî zarûrî Üskûdar’a geçip birkaç ay oyalandıktan.. ” (N, 188)

“DELÎ HASAN PAŞA: Filibe ve Sofya ve sâir köy ve kasabalardan geçerken dahî... ” (N, 196)

“KALENDEROĞLU: Ankara memleketini Pâdişâh temlik etmişti Kadı Efendi! ” (N, 232)

“HÜSEYİN EFENDİ: Sen bana, Şehrimini’nde nerededir, evin yerini tarif et! ” (TZ, 235)

“HAZİNEDAR: Anın için Üskûdar’a geçip bir Erzurum kervanı gözetmek dilerim. ” (TZ, 249)

“I. YÜKÇÜ: Karım köyde, bu Hasangillerin yanındadır. ” (T, 484)

“ERKEK: Uzunköprü’ye gitmemizin asıl sebebi nedir? ” (UK, 419)

“SUPHÎ: Köşkün arka cephesi de Çamlıca ve Libâde’ye bakıyor galiba? ” (Z, 180)

“ANLATAN: ... İstanbul’da Cağaloğlu civarında güzel bir eve taşınıldı. ” (Z, 182)

“SUPHÎ: Bakırköy-Sirkeci tren kaç saat sürüyor, biliyorsun. ” (Z, 191)

3.15.2. Geçici Yerleşim (Yaylak, Kışlak)

İncelediğimiz eserlerde, “Evliyâ Çelebi” adlı radyo oyununda, geçici yerleşim yeri olarak Evliyâ Çelebi’nin gittiği birkaç yaylağa yer verilmiştir.

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Gâzi Yaylası’ndan yine başyukarı, beş saatte Sobran menziline vardık. ” (EÇ, 30)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Fakat Erzurum-Bingöl Yaylası’yla Adana’nın Ramazanoğlu Yaylası gibi yayla görmedim. ” (EÇ, 138)

“EVLİYÂ ÇELEBİ: Buraya ekseriya Adana, Tarsus, Silifke ahalisi yaylağa çıkarlar. ” (EÇ, 138)

“ŞEFÎ ÇELEBİ: Vitoş Dağı yaylağında geçen demleri hatırladıkça âh edesim geliyor Evliyâ Çelebi! ” (EÇ, 223)

SONUÇ

Behçet Necatigil, Cumhuriyet Dönemi'nde şair kimliği ile ön plana çıkmış yazarlarımızdan biri olarak, Doğu kültürüne ait değerlerin yanı sıra Batı kültüründen almış olduğu kaynaklarla birlikte oluşturduğu Doğu-Batı sentezini eserlerinde yansıtmaması ve bir kaynak zenginliği sunması açısından önemli bir yazardır.

İncelediğimiz eserlerde, çeşitli halk edebiyatı unsurlarına yer verilmiş, türkünden masala tekerlemeden efsaneye kadar birçok unsur yer almıştır. Bu bağlamda eserlerde “türkü”, “tekerleme” ve “halk şiiri” diğer halk kültürü unsurlarına nazaran daha fazla yer almasının yanı sıra “Evliyâ Çelebi”, “Kerem ile Aslı”, “Melikşah ile Güllühan”, “Süslü Karakol Durağı” adlı radyo oyunlarında muhteva zenginliği bakımından daha ön plana çıkan eserler olmuştur.

İncelediğimiz eserlerin hepsinde kullanılan deyimler, halk edebiyatı unsuru olarak çeşitlilik göstermiş ancak atasözlerine, deyimler kadar yer verilmemiştir. Ön plana çıkan diğer bir tür de dua olmuş “Evliyâ Çelebi” bu türde ön plana çıkan eser olmuştur. Yazar, küfür, yemin ifadeleri, vedalaşma, karşılama gibi türlere de yer vermiştir.

İncelediğimiz eserlerde, doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerine ait kullanımlara yer verilmiş, halkın adet ve geleneklerine ait olan hediye verme, hayır yapma, yas tutma, hamama gitme vb. gibi halk kültürü unsurları da kullanılmıştır. İncelediğimiz eserlerin hepsinde yer alan giyim-kuşam, Necatigil'in kullandığı bir diğer halk kültürü unsuru olmakla birlikte yazar, eserlerinde halk eğlence ve oyunlarından çeşitli müzik aletleri, sporlar ve halk danslarına kadar örnekler sunmuştur.

Necatigil'in eserlerinde, çeşitli meslek gruplarına da yer verilmiştir. Eserlerin çoğunda günümüzde popüler olan meslekler yer alırken bazen eskiden yapılan mesleklerden de bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra halk mutfağı, ön plana çıkmış, hem doğu hem de batı kültürüne ait yiyecek ve içeceklere yer verilmiştir. Yazarın eserlerinde, mimari olarak camii, köşk, saray, konak ve hamam gibi yapılar da yer almış ve bazen ev işi bazen de yapılan el işine kadar günlük yaşamdan kesitler sunulmuştur. İncelediğimiz eserlerde, halk hekimliğine ait uygulamalar ve fal, büyü, nazar gibi halk inanışına, kutsal kitaplara, mekânlara rüya ve sayılarla ilgili inanmalar, diğer inançlara ait unsurlar da yer almıştır. İncelediğimiz eserlerde hem günümüzde kullanımı yaygın olarak kullanılan araçlar yer almış hem de geçmişte kullanılan araçlara yer verilmiştir.

Yazar'ın halk kültürü unsurlarında, halk bilgisine ait olan halk hekimliği, halk ekonomisi, halk takvimi, halk meteorolojisi, halk botaniği, halk zoolojisi gibi türlere yer vermiştir. Bu türde halk zoolojisi öne çıkan tür olmuş ve hemen hemen bütün eserlerde bu türden bahsedilmiştir. Yazar, eserlerinde çeşitli lakap ve yer adlarına yer vermiştir. Yerleşim yerleri olarak “Evliyâ Çelebi” ve “Kerem ile Aslı” radyo oyunları, bu türde ön plana çıkmıştır.

Genel olarak bakıldığında, Behçet Necatigil'in eserlerinde halk edebiyatı unsurları bakımından “türküler” ve “deyimler”, halk kültürü unsurları bakımından da “giyim-kuşam”, “yiyecek ve içecekler”, kullanımına en fazla yer verilen unsurlar olmuştur. “Evliyâ Çelebi” adlı radyo oyunu ise bir kaynak zenginliği sunması açısından çalışmada ön plana çıkan eser olmuştur.

Behçet Necatigil'in incelediğimiz eserlerinde, doğu-batı ikilemine kültürel anlamda da karşılıklarını görmek mümkündür. Behçet Necatigil bu eserlerde, yerine göre Türk halk kültürü unsur ve motiflerini kullanmış yerine göre de bunları mukayese etmek adına bunun batıdaki karşılıklarına yer vermiştir. Bu anlamda Necatigil'in eserlerinde, kurgunun temel sac ayağını doğu-batı ikilemi oluşturuyor demek mümkündür. Necatigil'in incelediğimiz eserlerinde, karşımıza çıkan özellikle “yeme-içme, giyim-kuşam, araç gereç, eğlence” gibi başlıklarda doğu ve batılı unsurların karşı karşıya getirildiği gözlenmiştir ki biz bu yaklaşıma Tanzimat Dönemi Türk romanında da tesadüf etmekteyiz.

Behçet Necatigil'in incelememize konu olan eserlerinde, Necatigil'in bir yazar olarak kültürel unsuru nerede, ne zaman kullanacağı konusunda çok büyük bir yetkinliğe sahip olduğunu görüyoruz. Örneğin eserlerde, sokakta oynayan çocuklardan bahsederken bir tekerleme örneği sunması, bir sohbet esnasında bir efsaneden bahsedilmesi ve anlatılması, konunun okuyucuya nakledilmesi konusunda çok daha büyük bir rol üstlenmesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akgül, D. (2018). **Talip Apaydın'ın Romanlarında Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akmercan, G. (2019). **Reşat Nuri'nin Romanlarında Halk Kültürü Unsurları** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, Ö. A. (1982). **Atasözleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- And, M. (1985). **Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Artun, E. (2014). **Ansiklopedik Halk Bilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü**. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2011). **Türk Halkbilimi**. Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2014). **Türk Halk Edebiyatına Giriş** (9. Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Aydın, S. (2013). “Kültürel Bir Miras Olarak Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri”. **Folklor ve Edebiyat Dergisi**, 19 (75), 173-192.
- Bali, A. (2017). “Halk Oyunları Üzerine Halkbilimsel Bir Araştırma: Mersin İli Silifke İlçesi Örneği”. **Karadeniz Dergisi**, 33, 78-91.
- Baysal, N. (2020). “İnanç Sistemi Merkezli Bir Bakış Açısı ile Türk Doğum Geleneğinde Su” **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 9 (3), 1106-1124.
- Berber, O. (2009). “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler” **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2 (10), 1-11.
- Bıyıklı, E. (2021). **Behçet Necatigil'in Eserlerindeki Eğitim Unsurları Üzerine Bir İnceleme**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Boratav, P. N. (2000). **Tekerleme**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (1984). **100 Soruda Türk Folkloru**. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Bozkurt, K. ve Bozkurt, H. (2012). “Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, 1 (1), 717-728.

- Bülbül, D. (2006). **Düziçi’nde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükkol, S. ve Arda Z. (2016). “Türk Kültüründe Hamam Geleneği ve Resim Sanatına Yansımaları”. **İdil Dergisi**, 5 (27), 2047-2062.
- Çetin, N. (1997). **Behçet Necatigil Hayatı, Sanatı ve Eserleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çiçek, A. ve Yağbasan M. (2019). “Küfür ve Argonun Gündelik İletişimindeki Yeri Üniversite Öğrencileri Özelinde Bir Alan Araştırması”. **Akdeniz İletişim Dergisi**, 32 (32), 13-17.
- Doğru, F. (2018). “Seslenme Sözcükleri ve Genel Türkçe Sözlüklerdeki Görünümü”. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19 (1), 135-150.
- Düzgün, D. (2000). “Osmanlı Döneminde Geleneksel Türk Tiyatrosunun Genel Görünümü”. **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 14, 63-69.
- Elçin, Ş. (2013). **Halk Edebiyatına Giriş** (12. Baskı). Ankara: Akcağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1990). **Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gönen, S. (2008). “Deyimlere Şekil Açısından Bir Yaklaşım Örneği”. **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, 20, 207-217.
- Irmak, Y. (2016). **Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmamoğlu, O., Taşmetepilgil, M. Y. ve Mehmet T. (1997). Türk Kültüründe Spor”. **On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 10 (1), 145-150.
- Kalemci, F. (1996). **Sivas’ın İmranlı İlçesinde Sülale Adları ve Lakaplar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Keleş, R. (2010). “Türk Edebiyatında Nasihat”. **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 44, 183- 209.

- Kemaloğlu, M. (2011). “Terekeme- Karapapak Türklerinde Dualar (Alkışlar) ve Beddualar (Kargışlar)”. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 26, 94-114.
- Keskin, A. (2017). “Türk Kültüründe “Selamlaşma” ve “Vedalaşma” Hakkında Genel Bir Değerlendirme”. **Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi**, 43, 125-146.
- Köksal, H. (2000). “Türk Kültüründe Vasiyet Geleneği”. **Türk Dünyası İnceleme Dergisi**. 4 (2), 289-299.
- Malinowski, B. (2000). **Büyü, Bilim ve Din**. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Meral, E. (2019). **Keles İlçesi Küçükovacık Mahallesi Geçiş Dönemleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meydan, C. ve Güliyeve M. (2020). “Oğuz Türklerinde Giyim Kuşam: Dede Korkut Örneği”. **Uluslararası Halkbilimi Araştırmalar Dergisi**, 5, 169-191.
- Nazlı, K. (2013). “**Türkçe Yemin İfadeleri Üzerine Toplum Dilbilimsel Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Necatigil, B. (2008). **Ertuğrul Faciası**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Necatigil, B. (2015). **Evliya Çelebi** (Semih Tezcan’ın Sunuşuyla), İstanbul: Everest Yayınları.
- Necatigil, B. (2019). **Konuş ki Göreyim Seni–Radyo Oyunu Uyarlamaları**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Necatigil, B. (2017). **Ahmet Mithat Efendi Müşâhedat**. İstanbul: Everest Yayınları.
- Necatigil, B. (2014). **Naîmâ** (Selim İleri’nin Sunuşuyla). İstanbul: Everest Yayınları.
- Necatigil, B. (1997). **Radyo Oyunları**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2014). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Örnek, S. V. (2016). **Türk Halkbilimi**. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2008). “Türk Hediyeleşme Geleneği ve Medya”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** 1(4), 467-480.
- Özgökmen, M. (2009). **Türk İslam Eserlerinde İlâhiler, Nefesler ve Devriyeler**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Öztürk, D. (2019). **Ereğli (Zonguldak) İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakaoğlu, S. (2018). **Halk Hikâyeleri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Sakaoğlu, S. (2015). **Masal Araştırmaları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sarısayın, A. (2001). **Çok Şey Yarım Hâlâ**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sezen, L. (2013). **Erzurum Folkloru**. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Sezen, L. (2005). **Halk Bilimi ve Derleme Metotları**. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Solak, H. (1996). **Anonim Halk Edebiyatı Mahsulleri**. Erzurum: Taş Medrese Yayınları.
- Sümbüllü, Y. Z. (2013). **Boşnak Efsaneleri**. İstanbul: Minval Yayınları.
- Şahin, H. İ. (2011). **Türk Halk Şiiri**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 3, 3-6.
- Toprak, A. (2019). “Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/ Sofra Çekmek”. **Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, 4(7), 74-81.
- Türk, H. S. (2006). **Şair ve Öğretmen Kimliğiyle Behçet Necatigil**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuz, M. ve Ali D. (2020). “Tekerlemeler”. **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 20(1), 231-235.